

Šiame numeryje

7

Musninkų Alfonso Petrulio gimnazijos šventė

„Vorutos“ prenumeratorių dėmesiai

Lietuvos paštuose priimama laikraščio „Voruta“ prenumerata 2011 metams.
Prenumeratos kaina (indeksas 0135):

1 mėn. – 3,00 Lt
3 mėn. – 9,00 Lt
6 mėn. – 18,00 Lt

Prenumeratos kaina (pensininkams, neįgaliesiems, moksleiviams, studentams, mokytojams, indeksas 0136):

1 mėn. – 2,80 Lt
3 mėn. – 8,40 Lt
6 mėn. – 16,80 Lt

- prenumerata trumpesniai nei metų ar pusmečio laikotarpiui (pvz., ateinančiam mėnesiui) priimama iki einamojo mėnesio 22 dienos (jeigu nenurodyta kitaip).

Galima užsiprenumeruoti elektroninę „Vorutos“ laikraščio versiją. Ji atsiunčiama į el. paštą pdf formatu.

1 mėn. – 2 Lt
3 mėn. – 6 Lt
6 mėn. – 12 Lt

Periodinius leidinius galima užsisakyti ir internetu, bendrovės tinklalapyje www.post.lt.

„Šalčios aleliumai“ atvėrė lietuviškos stiprybės galias

Šalčininkuose jau keturioliktą kartą nuskambėjo meno ir kūrybos šventė „Šalčios aleliumai“. Ji vėl sukvietė Šalčininkų lietuviškąsias mokyklas į Lietuvos tūkstantmečio gimnaziją, kuri tolydžiai neša ir spinduliuoja lietuviybės šviesą. Gimnazijos scenoje, griaudint plojimų uraganui, vaidino, šoko, dainavo vienuolikos lietuviškų mokytojų moksleiviai.

Visų metų šventė

Mišriame savo tautine sudėtimi Šalčininkų rajone šis menų festivalis yra tapęs lietuviškos tapatybės liudijimu, augančiu ir stiprėjančiu tautinės savasties balsu.

Tai tradicinė, kasmet vis brandesnė šios Vilnios krašto dalies šventė, suburianti mokinius, mokytojus, plačiąją visuomenę. „Šalčios aleliumai“ laukiama ir jiems ruošiamasi bemaž visus metus.

Per keturiolika metų „Šalčios aleliumai“ subrendo, suaugo ir tapo svarbiu, išskirtiniu šio krašto kultūros reiškiniu. Dera priminti, kad ji pirmą kartą surengta, kai 1997 metais duris svertingai pravėrė ką tik pastatyta nauja lietuviška mokykla, kuriai 2005-aisiais buvo suteiktas gimnazijos vardas.

Rengti lietuviško meno ir kūrybos šventę paakino dar vienas reikšmingas dalykas – Šalčininkuose įsikūręs „Vilnios“ draugijos skyrius, kuriam ėmė vadovauti Vidmantas Žilius. Būtent „Vilnios“ žmonės stengėsi plačiau atverti lietuviško žodžio erdves ir paneigti neretai išlindančią nuostatą, kad lietuviybė šiam kraštui antrai reikala, esą ir lietuviškos mokyklos mažai perspektyvios.

Dirbtinai ar sąmoningai kurtas šis mitas žlugo. Jau pirmoji šventė, kuri dar neturėjo

Nukelta į 11 p.

Spalvingas Poškonų pagrindinės mokyklos džiūklų būrys

Dar kartą apie kunigaikščio Netimero vardo pėdsakus Augustavo apylinkėse

Akad. Zigmas Zinkevičius

Minint Lietuvos vardo istorijos šaltiniuose tūkstantmetį, buvo imtasi tirti visa tai, kas yra susiję su šiuo vardu ir šv. Brunono misija. Ypač susidomėta kunigaikščio Netimero vardu. Iš pradžių manyta, kad jis lietuviškas, bet greit išitinkta, kad priklauso vakarų baltų, kurių

dalį sudarė prūsams artimi jotvingiai, antroponimijai. Apie tai teko ne kartą rašyti (žr. *Voruta* 2009 01 24, 05 23, 09 19 ir kitur).

Šis vardas priklauso senajam dvikamienių asmenvardžių sluoksniui ir yra sudarytas iš dviejų dėmenų: *Neti-* ir *-meras*. Antrasis dėmuo *-meras* yra būdingas tiek rytų baltams (lietuviams), tiek ir vakarų baltams (prūsams). Tačiau pirmąjį dėmenį *Net(i)-* turėjo tik vakarų baltai, tarp jų ir jotvingiai. Lietuviai tokio dvikamienio asmenvardžio dėmens neturėjo.

Dar 2003 m. Gintaras Iešmantas atkreipė dėmesį į tai, kad dėmuo *Neti-* gali būti susijęs

su *Netos* upele ir buvusiu to paties pavadinimo bažnytkaimiu Augustavo dekanate, taigi senojoje jotvingių žemėje (žr. *Lietuvos aidas* 2003 07 19). Deja, šaltinio, kuriuo rėmėsi, nenurodė. Vėliau, ištyrus Lenkijoje išleistą smulkų Augustavo apylinkių žemėlapi *Powiat Augustowski...* Białystok, 2002, kurį šių eilučių autoriui parūpino puskietis Algis Uzdila (ačiū jam!), paaiškėjo, kad *Netos* vardo bažnytkaimis ne tik kažkada yra buvęs Augustavo apylinkėse, bet ir šiuo metu ten esama net trijų gyvenviečių, vadinamų lenkiškai *Netta Pięrowsza*, *Netta Druga* ir *Netta-Folwark*. Jos visos trys išsidėsčiusios už kelių kilometrų į pietryčius nuo Augustavo miesto, netoli *Netos* (lenkiškai rašoma *Netta*) upelės, įtekančios anapus Augustavo miesto į tos pačios šaknies vardą turintį ežerą, lenkiškai vadinamą jez. *Necko* (iš *Net-sko*). Netolimoje gyvenvietėje, kuri dabar lenkiškai vadinama Bargłow Dworny, gyvena žmonės, turintys pavardę *Niet-up-ski*, kurią sudaro toji pati jotvingiška šaknis *Net-*, lietuviškas žodis *upė* ir lenkiška priesaga *-ski* (pavardė paimta iš 2007 m. Suvalkų telefonų abonentinės knygos), taigi šioje pavardėje slypi visų trijų čia vartotų kalbų elementai.

Visa tai patvirtina išvada, kad kunigaikščio Netimero šalies reikia ieškoti šiaurinėse jotvingių

Nukelta į 6 p.

Lenkijos draugiškumo kaina: lietuviybės išsižadėjimas? (I)

Gintaras Songaila

atgarsį ir praktiškai nekeisdamas nusistovėjusių klisių, kurias replikuoja tiek vidurinio mokslo sistema, tiek viešai kalbantys politikai. Štai ponas Š. Liekis ir išėjo į platesnius viešuosius vandenis, kad atvertų akis prieškarinių tautininkų „antilenkiškos ideologijos aukoms“ – etnocentrizmo klisėmis sergančiai visuomenei.

Želigovskininkai nekalti, nekalti ir Lenkija

Anot straipsnio autoriaus, esą jau „Lietuvos nepriklausomybės aušroje buvo padaryta strateginių klaidų, kurios lėmė valstybės ir

naujos tautos [paryškinta mano – G. S.] likimą keliems dešimtmečiams į priekį. Lietuvai konfliktas su Lenkija kainavo tai, kad ji liko Sovietų Rusijos sąjungininke visą tarpukario laikotarpį“.

Tačiau visame straipsnyje nepavyko rasti nė užuominos apie tai, kad ir Lenkija, kaip kita pusė, galėjo būti bent kiek kalta dėl šio prieškarinio konflikto...

Kas visgi čia buvo vilkas, o kas ėriukas? Ir kas gi tapo kaltas, kad kai kam ėsti norėjosi? „Tautinis egoizmas“, – atsako profesorius, ir toliau išsamiau kalba tik apie lietuviškąją, bet ne apie lenkiškąją „tautinį etnocentrizmą“. Kliūna nuo autoriaus ir Jonui Basanavičiui, kuris taip nevykusiai apibrėžė naujosios lietuvių tautos tapatybės rėmus, kad „naujoji lietuvių tauta <...> į modernybę žengė su baudžiavos kultūrinių paveldų“.

Š. Liekis taip pat apgailestauja, kad „nauja tautininkų sukurta Lietuvos vizija <...> ne atrodė patraukliai“ tokiems buvusios LDK elito atstovams, kaip Liucijanas Želigovskis, bei daugeliui kitų jo kolegų (supraskite, jei tautininkai būtų sukūrę patrauklesnę Lietuvos viziją, gal ji generolams būtų ir patikusi?).

Be to, Š. Liekis savo, sakyčiau, socialinę terapiją norėtų pritaikyti taip pat ir dabarti-

Nukelta į 10 p.

Mažoji Lietuva

Kuršių nerijos kurortai ir industrinė epocha

Doc. dr. Nijolė STRAKAUSKAITĖ, Klaipėda*Tęsinys. Pradžia Nr. 1*

Nemažiau įdomiai O. Glagau aprašė ir tolesnį „gintaro kelią“, kai jis iš žemsemių buvo parplukdomas į krantą:

„Sandėlyje sustatytos statinės prie statinės, visos pripildytos gintaro. Nuosavas įmonininkų garlaivis, naudojamas taip pat tuščių ir pilnų plaustų transportavimui, nuveža gintarą į Klaipėdą supakuotą maišuose po du šėpelius [šėpelis – 54 litrai – N. S.]; Klaipėdoje gintaras patenka į rūšiavimo cechą. Ten prie ilgų stalų ties svarstyklių lėkštėmis dirba 22 rūšiuotojai, pamažu praleisdami kiekvieną atvežtą gintaro partiją per rankas ir išskirstydami gintarą į 85 skyrius. Kiekvienas skyrius susideda iš vienodos spalvos, vienodo dydžio ir vienerūšės masės gabalų“.⁵⁸

Modernesnė kasimo technika leido iškas-ti didesnius gintaro kiekis: 1864 metais iškasta 18.000 kg, 1868 metais – 47.000 kg⁵⁹. Pastarieji metai pradiname firmos veiklos etape buvo patys sėkmingiausi, juolab, kad techninis firmos potencialas dar buvo gana menkas: 4 garinės žemkasės ir 400 darbininkų, o viena pamaina iškasdavo vidutiniškai 130 kg⁶⁰. Augantį įmonės darbo mastą ir pelną atspindi valstybei mokamų mokesčių kilimas: 1864 m. metinis mokestis siekė 11 000 markių, o nuo 1882 – 1890 metais firma kasmet mokėjo po 200 000 markių⁶¹. Po kelių dešimtmečių veiklos firma per sezoną įdarbindavo iki 1000 darbininkų, o 1883 metais čia dirbo jau 21 garinė žemkasė (išgautas rekordinis metinis gintaro kiekis 75.546 kg, kai kurie autoriai nurodo – 94 000 kg⁶²), kurios gruntą iškasdavo iš marių dugno dešimties metrų gylyje⁶³.

Šio industrinio objekto mastą parškina faktas, jog garinės žemsemės buvo komplek-tuojamos ir remontuojamos čia pat įrengtame mašinų remonto padalinyje⁶⁴ su kalve, šalt-kalvių, tekimimo, stalių dirbtuvėmis, išskyrus mašinų metalinių detalių liejimą⁶⁵.

Firma sparčiai plėtė veiklos geografiją įkurdama savo filialą Sembos pajūryje ties nuo seno gintaro surinkimu garsėjusia vietoje – Palmininkais (Palmnicken, dab. Jantarnyj, Kaliningrado sritis)). Čia jau 1872 metais buvo įrengta požeminė kasykla, o *Stantien&Becker* firmos vadovų ambicijas taikyti naujausius industrinės epochos pasiekimus atspindi narų darbo panaudojimas gintaro gavybos procese. 1868 metais vienas firmos savininkų Friedrichas Wilhelmas Stan-tienas nuvyko į pasaulinę parodą Paryžiuje, kur buvo demonstruojami naujausi techniniai išradimai ir pamatęs narus demonstravusių nardymo įrangą iškart nusprendė šia naujovę pritaikyti gintaro kasimo procese ir užver-bavo Paryžiuje keletą narų, nupirko daug nardymo aparatų ir guminių kostiumų⁶⁶. 1869 metais pajūryje ties Palmininkais firma pirmą kartą pabandė naudoti gintaro klodų žval-gybai narų darbą, pasamdžius du narus iš Prancūzijos, kurie turėjo naujausią nardymo įrangą⁶⁷. Netrukus paaiškėjus, kad jie negali dirbti čionykščio klimato sąlygomis buvo prisiminti ištvermingi Prūsijos lietuviai, kuriuos apmokė prancūzai instruktoriai, o jų darbui firma įsigijo 60 nardymo aparatų⁶⁸. Gali būti, kad tarp jų buvo ir ne vienas anksčiau dirbęs firmoje *Stantien&Becker* Juodkrantėje. Apie

narų panaudojimą firmos *Stantien&Becker* veiklos laikotarpiu Juodkrantėje rašė vokiečių istorikas tyrinėjęs Klaipėdos krašto ekonominę raidą Gerhardas Willoweitas, pažymėdamas, jog 1891 metais firma išvežė iš Juodkrantės savo įrengimus, o sekančiais metais taip pat išgabeno ir nardymo įrangą⁶⁹. Narų pagalba kasant gintarą iš marių dugno ties Juodkrante neabejotinai praversdavo, nes jau pradiname kasimo etape paaiškėjo, jog gintaringas sluoksnis glūdėjo 5 metrų gylyje⁷⁰.

Narų apranga ir visa įranga, žvelgiant šių dienų akimis, atrodo gana gremėzdiška, o jų darbas su tokia įranga kenkė ir sveikatai ypač plaučiams, ausims, kai kurie iš jų net apkurs-davo. Visgi, ši naujovė firmai leido sėkmingai eksploatuoti gintaro klotus Sembos pajūryje: buvo aptikdavo taip vadinamą „mėlynąją žemę“ – gintaringą sluoksnį jūros dugne, iš kurio kastuvais ir specialiais kabliais būdavo iškasamas gintaras⁷¹.

Gewinnung und Verarbeitung des Bernsteins. S. 22)

Narų pagalba Sembos pajūryje firma 1881 metais išgavo 14.168 kg, o 1882 metais perpus mažiau – 7.864 kg ir sekančiais 1883 metais dar mažiau – 2.576 kg. Ši tendencija ir valstybės susirūpinimas, jog toks gintaro gavybos metodas kenkia jūros krantams, vertė *Stantien&Becker* firmą priimti sprendimą 1891 m. gegužės 18 d. nutraukti su valstybe sudarytą šiuos darbus leidžiantį kontraktą⁷². Tais pačiais metais firma *Stantien&Becker* nutraukė veiklą Juodkrantėje, o tai reiškia, anot istoriko Gerardo Willoweit, jog baigėsi didžiausio XIX - jo amžiaus Klaipėdos krašte veikusio industrinio objekto egzistavimas⁷³.

Tokio didelio pramonės objekto veikla darė įtaką ir kraštovaizdžiui ties Juodkrante, nes didelis iškasama iš marių dugno grunto kiekis, kuris perkošus gintaringąją jo dalį tapdavo beverčiu balastu (smėlis, dumlas), buvo išpilamas pakrantėje taip „priauginant“ nerijos krantus. Tokiu būdu per tris firmos veiklos dešimtmečius ties Juodkrante buvo suformuota 30 ha žemės plotas, o tai reiškia, jog vietomis pakrantė praplatėjo iki 50 metrų⁷⁴. Be to, firma išsemtą smėlį panaudojo pilti dviems didelėms damboms nuo kranto į marias taip suformuodama žiemos uostą žemkasėms, kuriuo naudojosi ir kiti laivai⁷⁵.

Be to, vietos gyventojai, pastebėję, jog šis gruntas turintis dumblo priemaišų labai tinkamas bulvių auginimui, savo smėlėtus sklypus pavertė agrokultūros salomis šalia namų⁷⁶.

Apie firmos *Stantien&Becker* veiklos įtaką galima kalbėti daugeliu aspektų, taip pat ir reklamos kontekste, nes išvalgi gintaro gavybos firmos vadyba išgarsino pasaulyje ne tik pačią firmą, bet ir Juodkrantę tuo metu vadintą Schwarzwort. Firma pardavinėjo gintarą ir jo dirbinius ne tik Europoje, bet ir į tolimus kraštus - Persiją, Armėniją, Turkiją⁷⁷. Firmos agentai dirbo Konstantinopolyje, Kalkutoje, Honkonge, Bombėjuje, Mechike ir kt., o tai užtikrino galimybę parduoti gintarą be tarpininkų ir gauti didesnę pelną⁷⁸.

Idomu, kad plėtodama gamybine veikla *Stantien&Becker* firma peržengė Rytų Prūsijos

ribas, o tai reiškia ir valstybinę Prūsijos (nuo 1871 m. Vokietijos) sieną, įkurdama gintaro apdirbimo fabriką Palangoje bei jo filialą Kretingoje Rusijos imperijos teritorijoje, kur buvo gaminami karoliai iš gintaro bei kandikliai cigarams rūkyti⁷⁹. Šiame firmos padalinyje plačiai buvo naudojamas vaikų ir paauglių darbas⁸⁰, nes ploni ir vikrūs vaikų pirštai tiko gintaro apdirbimui, be to, vaikų darbo išnaudojimas - labai charakteringas industrinės epochos bruožas.

Nuo pat veiklos pradžios buvo renkama išpūdinių radinių kolekcija (dideli ar įdomios formos gintaro gabalai, gintaras su inkliūzais ir t. t.). Ypatingą vietą šioje kolekcijoje užėmė taip vadinamas *Juodkrantės gintaro lobis*, t. y. akmens amžiaus papuošalų iš gintaro rinkinys. *Stantien&Becker* firmos gintaro kolekcija buvo eksponuojama Berlyne, St.Peterburge, St. Luise, Čikagoje, Londone⁸¹. Tai buvo ir puiki reklama besivystančiam kurortui.

Stantien&Becker firmos gintaro kolekcijai atsirasti lemiamos reikšmės turėjo geologo profesoriaus Gustavo Berendto apsilankymas 1866 metais: jis iškarto atkreipė firmos vadovų dėmesį į apdirbto gintaro radinius suvokdamas išskirtinę jų vertę mokslui, nors iki tol jau nemažai iškastų šių akmens amžiuje apdirbto gintaro dirbinių buvo dingę⁸². Dalis jų atsidūrė kolekcionierių rankose net už Atlanto New-Yorke⁸³. Visgi, praėjus keleriems metams *Altpreußische Monatsschrift* informavo skaitytojus, jog Königsberge *Königliche-ökonomische Gesellschaft zu Königs-berg* (Karališkoji ekonomijos draugija). jau sukupė virš 10 000 vienetų gintaro gabalų daugiausiai su inkliūzais ir „senųjų laikų“ apdirbto gintaro dirbinių, kurie buvo iškasti iš Kuršių marių dugno⁸⁴.

G. Berendtas plačiai aprašė ir jam gilų išpūdį palikusio šio industrinio objekto veiklą – vienos dienos praleistos žemkasės denyje išpūdžius su įvairiais šios tuomet didelės techninės naujovės darbo parametrais, o žavėjimasi techninės pažangos tempais atspindi pastaba, jog garinėse žemkasėse būta 12, 10, 8 ir 4 arklio jėgų variklių, pabrėžiant, kad pas-tarasis – 4 arklio jėgų žemkasės mechanizmas „seniausias“, nors visos žemkasės dar nebuvo išdirbusios nė dešimtmečio⁸⁵. Be abejo, G. Berendtas turėjo didelį profesinį interesą stebėti gintaro kasimo procesą Juodkrantėje, nes jis „Karališkosios ekonomijos draugijos“ pavedimu rengė geologinį Prūsijos provincijos žemėlapi (Geologische Karte der Provinz Preußen), kuriame atsispindėjo ir kasybos pramonei, ypač gintaro kasimui, aktuali informacija. Šios pramonės šakos augančią reikšmę rodė 1867 metų gegužę vyriausybės paskirtas komisaras kuruoti gintaro gavybą Rytų Prūsijoje⁸⁶.

Visgi, G. Berendtas išpūdžius susijusius su gintaro kasimo procesu Juodkrantėje užbaigė išpūdinga kraštovaizdžio impre-sija, pabrėždamas, jog įprastai Juodkrantės kurorto svečiai vakarais eina prie jūros stebėti saulėlydžio, bet jo nuomone nė kiek ne mažiau išpūdingai besileidžiant saulei atrodė ir marios, kai saulės spinduliai ryškiai nušviesdavo „lietuvišką krantą“ (kita marių krantą), kuriame matėsi paskutinių

Firmos „Stantien&Becker“ darbuotojo žetonas, saugomas Liudviko Rėzos kultūros centro istorinėje ekspozicijoje

saulės spindulių nutviekti kaimo namai ir kiekvienas medis, o marių viduryje žvilgs-nis užkliūdavo už žemkasių „flotilės“ ir jos vakaro ypatingame apšvietime išryškintų detalių – stiebų, grandinių, kaušų. Visas šis „permatomas vaizdas“, anot jo, sudarė išpūdį lyg stebėtum pasaulį per „nušlifuito skaidraus gintaro gabalėlį“⁸⁷.

Daug pasakantis faktas yra tai, jog G. Berendtas savo kelionės išpūdžių aprašyme net 12 puslapių paskyrė Juodkrantei ir gintaro gavybai, kai tuo tarpu Nidai – tik puslapi, kuriame dominuoja išpūdžiai patirti sve-čių namuose, bet jie įdomūs, išryškinantys skirtumą tarp žvejų kaimo jau pradėjusio tapti kurortu – Juodkrantės, ir šio proceso dar nepaliesto žvejų kaimo - Nidos. G.Berendtui, kaip ir pora metų vėliau Nidoje apsilankiu-siam teisininkui ir žurnalistui Ludwigi Passargei, didžiausią išpūdį paliko šių svečių namų architektūra, ypač balkoninė veranda puošta medžio pjaustiniais bei šeiminių svetingumas. Dar jis pabrėžė, jog čia būta tik vieno tapetais išklijuoto kambario skirto retai užsukantiems svečiams, kur stovėjo didelė lova su varnų pluksnomis prikimštais pata-lais, kuriuose pamiegojęs, anot jo pabudavai kaip „po slogaus sapno“, o kilimo funkciją atliekantys ruonio kailiai pamesti prie lovos ir durų neleido suabejoti, jog „nerijos gyven-tojai būdavo dažni svečiai pajūryje“⁸⁸. Retai užklystantys svečiai į Nidą neturėjo iš ko per daug rinktis gyvenimo sąlygų prasme, o sve-čių namų šeimnininkas nejausdamas konku-rencijos nesuko sau galvos dėl aptarnavimo kokybės, reklamos ir panašių dalykų, kurie tapo aktualūs tik po kelių dešimtmečių.

Plačiaja prasme kalbant apie reklamą XIX–XX amžių sandūroje, kai į Kuršių neriją garlaiviai atplukdydavo per sezoną ne vieną tūkstantį poilsiautojų, dominuojantys buvo du momentai – kraštovaizdžio unikalumas ir istorinės raidos akcentai.

Tęsinys kitame numeryje

2011 m. jubiliejai ir įsimintinos datos. Vasaris.

2001 02 04 Alkiškiuose mirė **Edvinas Švageris** (gimė 1912 01 23 Alkiškiuose), 1976 05 30 Alkiškių bažnyčioje išventintas kunigu diakonu Butingės parapijai, 1980 04 13 Al-kiškių bažnyčioje – kunigu. Aptarnavo dar ir kitas latviškas – Žeimelio, Skuodo, Biržų – parapijas, Mažeikių bei Šiaulių tikinčiųjų grupes. Palaidotas šalia bažnyčios.

1756 02 13 Nemerkiemyje (Gumbinės aps.) gimė **Kristupas Danielius Hasenštei-nas** (mirė 1821 12 17 Piktupėnuose), lietuvių raštijos darbuotojas, kunigas. Studijavo Ka-raliaučiaus universitete.

1546 02 14 Martyno Liuterio paskutinis pamokslas, pasakytas jo tėviškėje, Eislebene (Vokietija).

1811 02 14 Fürstenau (dab. Lenkija, Elblą-go vaiv.) gimė **Georgas Heinrichas Ferdinan-das Nesselmannas** (mirė 1881 01 07 Karaliau-čiuje), vokiečių kalbininkas, tyrinėjęs lietuvių k. ir raštiją, skelbęs lietuvininkų tautosaką. Profesoriavo Karaliaučiaus universitete. Pa-rengė lietuvių k. žodyną („Wörterbuch der

Littauischen Sprache“, 1851), liaudies dainų rinkinį („Littauische Volkslieder“, 1853), išleido kartu su vertimais į vokiečių k. K. Donelaičio kūrybą (1869).

1546 02 18 Eislebene (Vokietija) mirė **Mar-tynas Liuteris** (gimė 1483 11 10 Eislebene (Vo-kietija), Bažnyčios reformatorius, visuomenės ir kultūros veikėjas, giesmių „Krikščionys, džiaukimės didžiai“, „Štai iš dangaus aš ateinu“, „O, mūsų Tėve Danguje“, „Tvirkiausia apsaugos pilis“ ir kt. autorius. Palaidotas Witenbergo pilies bažnyčios kriptoje.

1876 02 18 Įsruityje gimė **Maksas Lau-riškus** (mirė 1929 11 17 Berlyne), lietuvių kilmės vokiečių kompozitorius, pianistas, pedagogas.

1821 02 19 Neiningene (Vokietija) gimė **Augustas Šleicheris (Schleicher)** (mirė 1868 12 06 Jenoje (Vokietija), vokiečių kalbininkas indoeuropeistas ir lituanistas, parašęs pirmą mokslinę lietuvių kalbos gramatiką („Litauis-che Grammatik“, 1856), parengęs K. Done-laičio „Metų“ leidimą (1865). Profesoriavo

Prahos ir Jenos universitetuose.

1511 02 22 Georgui Talaičiui buvo išduo-tas leidimas šile prie Šyšos įkurti karčemą. 2011 05 28 Šilutė (iki 1923 m. Šilokarčema) minės 500 metų jubiliejų.

1881 02 24 Klaipėdoje mirė **Karolis Rudol-fas Jakobis** (gimė 1817 02 14 Tilžėje), kunigas, pedagogas, kalbininkas, pirmasis Lietuvių literatūrinės draugijos pirmininkas.

1931 02 25 Pašventinyje (Jurbarko vls.) gimė prof. habil. dr. **Arnoldas Piročkinas**, kalbininkas, paskelbęs daug straipsnių apie Mažąją Lietuvą.

1961 02 25 Kaune gimė **Saulius Juozaitis**, 1993 10 31 įvestas diakono tarnystei Kėdainių parapijoje, 1995 04 17 ordinuotas kun. diak. Kėdainių ir Panevėžio parapijose, 1998 07 26 Kaune išventintas kunigu.

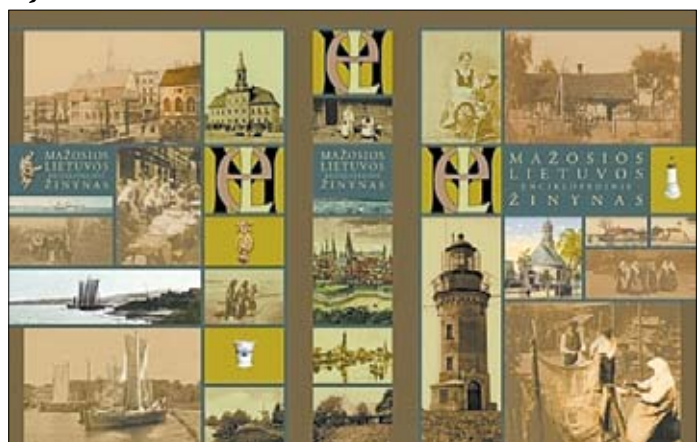
1621 02 28 Karaliaučiuje mirė **Lozorius Zengštokas (Sengstock)** (gimė 1562 11 6 Lübecke (Vokietija), kunigavo Klaipėdoje, redagavo ir leido religinius raštus.

Algirdas ŽEMAITAITIS, Vilnius

⁵⁸ Ibid. p. 313-314⁵⁹ Willoweit, G. Der Bernstein im Medmelland. Memeler Dampfboot. 1968, Nr. 20, S. 276.⁶⁰ Baltisches Ambra. Altpreuussische Monatsschrift. 1868, B. V, S. 561-562.⁶¹ Mager, F. Die Landschaftsentwicklung der Kurischen Nehrung. Königsberg. 1938, S. 221.⁶² Schlicht, O. Die Kurische Nehrung in Wort und Bild. Königsberg, 1927, S. 170.⁶³ Ambrossat, A. Die Provinz Ostpreussen. S. 192; Klebs, R. Gewinnung und Verarbeitung des Bernsteins. S. 18.⁶⁴ Willoweit, G. Der Bernstein im Medmelland. Memeler Dampfboot. 1968, Nr. 20, S. 276.⁶⁵ Glagau, O. Per Rytprūsijų Sacharą. p. 315.⁶⁶ Sembritzki, J. Geschichte des Kreises Memel. S. 266.⁶⁷ Ambrossat, A. Die Provinz Ostpreussen. S. 191.⁶⁸ Ibid, p. 192.⁶⁹ Willoweit, G. Der Bernstein im Medmelland. Memeler Dampfboot. 1968, Nr. 20, S. 276.⁷⁰ Ibid, S. 275.⁷¹ Klebs, R. Gewinnung und Verarbeitung des Bernsteins. S. 20-22.⁷² Slotta, R. Bernsteingewinnung an der Ostsee. Kul-turlandschaft Ost- und Westpreussen. Potsdam, 2005, S. 91-92⁷³ Willoweit, G. Der Bernstein im Memelland. S. 276.⁷⁴ Ambrossat, A. Die Provinz Ostpreussen. S. 192; Wil-loweit, G. Die Wirtschaftsgeschichte des Memelgebiets. Marburg/Lahn. 1969, S. 278; Ovsianov, A. V labirintach šachty „Anna“. Kaliningrad, 2001, s. 28.⁷⁵ Glagau, O. Per Rytprūsijų Sacharą. p. 312⁷⁶ Klebs, R. Gewinnung und Verarbeitung des Berns-teins. S. 19⁷⁷ Ibid, S. 32.⁷⁸ Glagau, O. Per Rytprūsijų Sacharą. p. 315⁷⁹ Sembritzki, J. Geschichte des Kreises Memel. S. 266⁸⁰ Ibid, S. 33-34.⁸¹ Rymantienė, R. Kuršių nerija archeologo žvilgsniu. Vilnius, 1999, p. 36.⁸² Ibid, p. 37.⁸³ Klebs, R. Der Bernsteinschmuck der Steinzeit von der Baggerei bei Schwarort und anderen Lokalitäten Preussens. Königsberg, 1882, S. 30.⁸⁴ Anruf an die Bewohner der Provinz in Stadt und Land. Altpreuussische Monatsschrift. B. V. 1868, S. 188-189.⁸⁵ Berendt, G. Reise über die Kurische Nehrung im Sommer 1866. Altpreuussische Monatsschrift. B IV. 1867, S. 400-401.⁸⁶ Baeniz, C. Kritiken und Referate. Altpreuussische Monatsschrift. B. V. 1868, S. 269-272.⁸⁷ Ibid, S. 405⁸⁸ Berendt, G. Reise über die Kurische Nhrung. S. 307.

Pirmieji Mažosios Lietuvos enciklopedinio žinyno puslapiai

Vytautas KALTENIS, Vilnius

MLEŽ viršelis. Dailininkas prof. Alfonsas Žvilius

MLEŽ redakcinės kolegijos posėdis Klaipėdos universitete. Iš kairės: lietuvininkės Rūta Kėkštaitė-Mačiūnienė, Lydija Paliokaitė-Aušrienė ir doc. dr. Arūnė Liucija Arbušauskaitė, 2010 m. Vytauto Kaltenio nuotr.

Pavasario potvynio apsemtas Šilutės–Rusnės plentas, 1970 m. Algirdo Rainio nuotr.

Kaip buvo pranešta, sėkmingai rengiamas keturtomės *Mažosios Lietuvos enciklopedijos* (MLE, 2000–2009) suglaustas variantas – *Mažosios Lietuvos enciklopedinis žinynas* (MLEŽ), kuris bus verčiamas į anglų, vokiečių ir rusų kalbas.

Vasario pradžioje išsiuntinėjome MLEŽ redakcinės kolegijos nariams ir konsultantams Asmenų vardyną. Laukdami jų pastabų rengiame pirmosios žinyno dalies Gamtos skyriaus maketą – nekantraujame turėti naujosios knygos vaizdą. Dailininkas prof. Alfonsas Žvilius jau parengė viršelio eskizą ir principinį maketą.

Gamtos skyriaus autoriai pažįstami iš keturtomės *Mažosios Lietuvos enciklopedijos*. Pirmiausia – šviesios atminties prof. habil. dr. Algirdas Gaigalas. Tekstai ir žemėlapių parengti jo iniciatyva bei pastangomis. Taip pat paliekame šviesios atminties prof. habil. dr. Tado Jankausko *Mažosios Lietuvos geologinės sandaros apibūdinimą*. Apie Kuršių neriją rašo dr. Vytautas Minkevičius ir dr. Augustinas Linčius, apie krantus – dr. Gintautas Žilinskas, klimatą – doc. dr. Arūnas Bukantis. Išsamiai Baltijos jūrą, Aismares, Kuršių marias ir vidaus vandenį pristato dr. Algirdas Rainys. Jis kartu su Mokslo ir enciklopedijų leidybos centro iliustravimo ir kartografijos redakcijos vedėja Gražina Pariokienė parengs naują buvusių Rytprūsių fizinį žemėlapi, kuriame bus pavaizduota reljefas, Nemuno, Priegliaus, Vyslos, Baltijos pajūrio ir Pamario upių baseinai, ežerai, krantų linijos. Prof. habil. dr. Jūratė Marija Balevičienė rašydama apie *Mažosios Lietuvos augaliją* remiasi tiek ankstesnių Rytprūsių gamtos tyrinėtojų, Lietuvos mokslininkų, tiek kaliningradiečių darbais. Žinyne minima prof. Marija Natkevičaitė-Ivanauskienė, 1955 m. aparašiusi Nemuno florą ir augaliją, doc. dr. Erikas Purvinas 1960 m., Rita Bandžiulienė 1977 m. tyrinėję Kuršių nerijos augaliją, Kaliningrado universiteto prof. Jemeljanas Jemeljanovas, geologas, pirmą kartą susijęs senųjų mangano rūdų sandaigas su geocheminiais procesais, vykstančiais Baltijos jūroje. Doc. dr. Erikas Purvinas Klaipėdos pamaryje aptiko vienintelę trispalvio astro augvietę. Dabar žinoma dar viena šio augalo augavietė Kairiuose, kurią surado žurnalistas Bernardas Aleknavičius, kai čia buvusį poligoną paliko sovietinė kariuomenė. Apie gyvūniją naują straipsnį rašo Egidijus Bacevičius.

Užsakyta didžioji dalis Istorijos skyriaus straipsnių, suteikiančių esminę informaciją apie krašto visuomenės, ekonomikos raidą, kultūros bruožus, svarbius įvykius, kurie turėjo lemtingą įtaką krašto likimui. Žinynas skirtas tiek Lietuvos, tiek Lietuvos išeivių, tiek kaimyninių šalių skaitytojams, besidomintiems ar tyrinėjantiems Rytprūsių šiaurinės dalies istoriją ir paveldą, todėl stengiamės parengti jį taip, kad būtų suprantamas ir priimtinas žvelgiant iš užsienio skaitytojų pozicijų. Tačiau norime priminti jo specifiką – tai trumpa enciklopedija apie buvusį *Mažosios Lietuvos* lietuvių, kitaip Prūsų lietuvių ar tiesiog lietuvininkų, kraštą iki 1945 m., kai baigiantis Antrajam pasauliniam karui dauguma gyventojų žuvo, buvo evakuota ar išvaryta. Tik kai kuriais atvejais, siekiant parodyti Mažąją Lietuvą ištikusį likimą, ši riba bus peržengta. Dabar tai Lietuvos Respublikos Klaipėdos miesto ir rajono, Neringos miesto, Šilutės rajono, Pagėgių savivaldybės ir Rusijos Federacijos Kaliningrado srities, iš dalies Lenkijos vakarinis paribys.

Žadame sukurti nuoseklų pasakojimą, pasak Ievos Simonaitytės, apie buvusią „išmaronų“ (maro sunaikintų žmonių) žemę, jos

dar neliestas gelmes. Kalbėsime apie istorijos ir kultūros paveldą, kurį žinome esant ir kurį vis dar atrandame. Ypač daug dėmesio skirsime žmonėms, kurie čia buvo, taip pat ir tiems, kurie pritapo, gerbia vietines tradicijas ir jas puoselėja. Asmenų atrinkimo kriterijai, pristatyti MLEŽ vyriausiojo redaktoriaus doc. dr. Vaclovo Bagdonavičiaus ir patvirtinti pernai Redakcinės kolegijos posėdyje, labai skiriasi nuo keturtomės MLE – gali likti tik ketvirtadalis jų iš 2 690! Pirmiausia apsiribojame 1945 m., išimtį padarėme senųjų lietuvininkų giminių ir kraštiečių atstovams, krašto labai aktyviai besidarbuojantiems iki dabar. Šių dienų *Mažosios Lietuvos* bičiuliai ir tyrinėtojai bus pristatomi apžvalginuose meno, mokslo ir kituose paveldo aktualizavimo straipsniuose.

MLEŽ rengia Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras kartu su Klaipėdos universitetu ir *Mažosios Lietuvos* fondu (JAV, Kanada). Redakcinė kolegija nesikeitė, tik pasipildė naujais nariais. Žinynas laukiamas, turi iki šiol neregėtą visuomenės ir valstybės įstaigų pritarimą – ir dėl mūsų sentimentų lietuvių etninėms žemėms, ir dėl prisiminimų apie gražų klestintį kraštą. Sau ir pasauliui norime atskleisti jo materialinius ir dvasinius kodus, parodyti lietuvininkų, kaip etninės grupės, savitumą, jų kultūros išskirtinumą, kartu ir kitą *Mažosios Lietuvos* specifinį bruožą – krašto daugiakultūriškumą. Juk čia šimtmečiais vieni greta kitų gyveno lietuviai, vokiečiai, prūsai, kuršininkai, jų kultūrų sąveika suformavo unikalius bruožus. Projekto įgyvendinimas padės puoselėti ir skleisti Lietuvos kultūros paveldą, kaip pasakytų Marija Gimbutienė, grįžti prie istorijoje paliktų senosios Europos ir baltų kultūros ženklų. Tai ypač aktualu laukiant mūsų pačių atsinaujinimo ir atpažinimo toje Europoje.

Asmenų skyrių norėtume užbaigti šiemet. Labai prašome visų *Mažosios Lietuvos* bičiulių padėti sutikslinti Asmenų vardyną. Turime gerą progą įrašyti, ką praleidome MLE I–IV tomuose, t. y. *Mažosios Lietuvos* kultūros ir visuomenės veikėjus, kitus Rytprūsių ar kitų šalių mokslininkus, veikėjus, dirbusius lietuvių šio krašto labui.

Taip pat prašome teikti MLE I–IV tomuose pastebėtas esmines klaidas (ne korektūros!). Tikimės išleisti MLE papildymų, pavardžių ir vietovardžių rodyklį, pastebėtų svarbiausių klaidų atitaisymo tomą. Gal grįšime ir prie MLE pirmojo tomo, kurio tiražas jau išplatintas.

Pastabas prašome siųsti:
Mažosios Lietuvos enciklopedijos rengimo grupei
Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras (MELC)
L. Asanavičiūtės g. 23, LT-04315, Vilnius,
Tel.: 8 524 31362, el. p.: mle@melc.lt

Rusnės evangelikų liuteronų bažnyčia iš paukščio skrydžio, 2006 m. Danos Buinickaitės nuotr.

Prieš MLEŽ redakcinės kolegijos posėdį Klaipėdoje. Iš kairės: Kultūros ministerijos Regionų kultūros skyriaus vedėja Irena Seliukaitė, MLEŽ vyriausiojo redaktoriaus pavaduotoja Danutė Valentukevičienė, Mokslo ir enciklopedijų leidybos centro direktorius Rimantas Kareckas, MLEŽ vyriausiasis redaktorius doc. dr. Vaclovas Bagdonavičius, MELC vyresnysis redaktorius dr. Algirdas Matulevičius, MLEŽ redakcinės kolegijos pirmininkė doc. dr. Silva Pocyūtė, 2010 m. Vytauto Kaltenio nuotr.

MLEŽ redakcinės kolegijos posėdis Klaipėdos universitete. Iš kairės: MELC direktorius Rimantas Kareckas, MLEŽ vyriausiasis redaktorius doc. dr. Vaclovas Bagdonavičius, Klaipėdos universiteto rektorius prof. habil. dr. Vladas Žulkus, JE Lietuvos evangelikų liuteronų vyskupas Mindaugas Sabutis, MLEŽ konsultantas, verslininkas Jurgis Aušra, 2010 m. Vytauto Kaltenio nuotr.

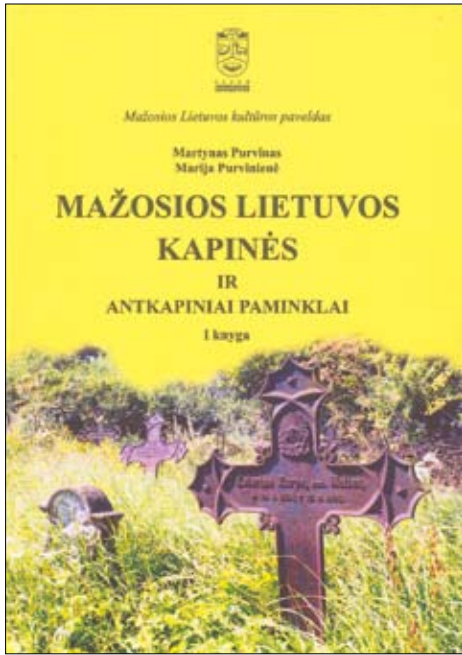
Briedė prie Gedmino dvaro tvenkinio, Klaipėdos priemiestis, 1990 m. Albino Stubros nuotr.

Martyno Jankaus sodybos Bitėnuose klevai, 1981 m. Onos Pajėdaitės nuotr.

Mažoji Lietuva

Pirmoji mokslo monografija apie Mažosios Lietuvos kapines

Dr. Martynas PURVINAS, Kaunas

Martyno Purvino ir Marijos Purvinienės knygos „Mažosios Lietuvos kapinės ir antkapiniai paminklai. I knyga“ viršelis

Senovinės keramikos šukelės ar kiti praeities pėdsakai šiandien leidžia specialistams daug ką pasakyti apie anų laikų gyvenimą. Dar iškalbingesnės yra senosios laidojimo vietos, atskleidžiančios mūsų protėvių jausmus ir viltis. Spėjama, kad prieš dešimtis tūkstančių metų susiklostęs protėvių kultas, pagarba mirusiesiems bei kitos tikėjimų apraiškos rodė besivystančios sąmonės raidos gaires, vis spartesnį žmonių visuomenės išsiskyrimą iš gamtinio pasaulio.

Dar prieš kelis šimtmečius Vakarų Europos šviesuoliai pradėjo domėtis senovės žmonių, vėliau ir egzotiškų tautų laidojimo papročiais, antkapiniais ženklais (nuo Egipto piramidžių iki etruskų bei romėnų sarkofagų). XIX a. suklestėjus etnografijos sąjūdžiui, vis dažniau dairytasi ir į nuošalius Europos kampelius, fiksuojant tenykščius papročius, piešiant tenykščius memorialinius ženklus. Taip buvo „atrasta“ ir Mažoji Lietuva, jos saviti antkapiniai paminklai – senųjų baltiškųjų tradicijų palikimas.

Deja, XX a. pirmosios pusės politinės peripetijos bei istoriniai lūžiai ilgam sustabdė sistemingą krašto paveldo tyrimą. Po 1945 m. nebeliko ir tradicinės Mažosios Lietuvos, suniokoto krašto liekanos sparčiai tirpo. Okupantai nepagailėjo ir amžinojo poilsio vietų – masiškai grobti vertingesni antkapiniai pa-

minklai, kiti daužyti ir niokoti, iškasinėti kapai, kai kurios kapinės buvo paverstos smėlio ar kt. karjerai.¹

Sovietinės okupacijos dešimtmečiais buvo nepageidautini ir Mažosios Lietuvos paveldo likučių tyrimai, tradicinių antkapinių ženklų su krikščioniškaisiais simboliais analizė – tada stengtasi nutylėti tiek senovinius laikus, tiek ir krikščioniškąją epochą. Ramesniais metais pro cenzūros bei ideologinės kontrolės pinkles kartais prasprūsdavo viena kita publikacija, kurortinėje Neringoje kaip koks atrakcionas leista dailininko Eduardo Jonušo kūryba. Lietuva vis labiau tolo nuo civilizuotų Vakarų Europos kraštų, kur dar XVIII a. buvo leidžiami solidūs veikalai apie tradicines kapines bei antkapinius paminklus, kur buvo seniai ištyrinėtos žymesnės kapinės, apibūdinti įvairių epochų memorialiniai ženklai. Pavienius entuziastų pastangas fiksuoti Mažosios Lietuvos atskirus antkapinius paminklus, tradicinius lietuviškus įrašus stebė kur kas platesnis senųjų kapinių naikimo vaju.

Nuo 1980 m. aš pradėjau vis sistemingiau tirti suniokoto krašto liekanas, kurti tenykščio paveldo fiksavimo bei analizės principus. Naujos galimybės sovietmečiu smerktam darbui atsivėrė tautinio Atgimimo metais, Lietuvai atgavus Nepriklausomybę. Pavyko užfiksuoti šimtus senųjų kapinių, tūkstančius ten buvusių antkapinių kryžių ar paminklų (dalis jų vėliau buvo pagrobta ar sunaikinta). Vėliau talkinant M. Purvinienei užsiėmėme labai detaliais Mažosios Lietuvos kapinių tyrimais – išmatavome, nufotografavome ir aprašėme kiekvieną nuolaužą, sudarinėjau senųjų kapinių planus bei išsamius aprašymus.

Negausios krašto kapinių paveldo liekanos (po 1944 m. buvo sunaikinta gal 80 % tradicinių antkapinių paminklų, įrašų antkapiuose ir kitos kapinių įrangos) šiandien tebėra reikšmingas Mažosios Lietuvos istorijos šaltinis. Specialistams jos leidžia atskleisti daug praeities bruožų, buvusio tradicinio gyvenimo ypatumus. Sisteminga analizė padeda sukaupti patikimesnę duomenų bazę (deja, kaip ir kituose tyrimuose, nemokšiško pasižvalgymo senosiose kapinėse, skubant skelbti neva sensacingus rezultatus).

Savo ilgamečių tyrimų rezultatus paskelbėme keliose dešimtyse publikacijų. 2010 m. pabaigoje Kauno technologijos universiteto Architektūros ir statybos institute išleidome mokslo monografiją „Mažosios Lietuvos kapinės ir antkapiniai paminklai. I knyga“ – planuojamo monografijų ciklo pirmąjį leidinį.² Knygos išleidimą finansavo Lietuvos mokslo taryba pagal Nacionalinę lituanistikos plėtros 2009–2015 m. programą. Kitose šio ciklo kny-

gose numatome apibūdinti senąsias kapines Šilutės, Pagėgių, Priekulės ir kitose apylinkėse, Kuršių nerijoje bei Pietnemunėje. Baigiamojoje knygoje bus medinių krikštų apibūdinimai, ilgamečių tyrimų rezultatų apibendrinimai.

Išleistoje knygoje pirmą kartą pradėtas apibūdinti vieno Lietuvos etnokultūrinio regiono tradicinių kapinių paveldas – deja, kol kas nėra Aukštaitijos ar Dzūkijos, Žemaitijos ar Suvalkijos senųjų laidojimų vietų ir antkapinių paminklų sistemingų bei išsamių apibūdinimų, rimtesnio dėmesio susilaukė tik žinomos Vilniaus kapinės.

Pirmojoje knygoje pateikiama Mažosios Lietuvos kapinių istorinė apžvalga, tradicinių antkapinių paminklų ir kitų kapinių įrangos elementų (šeimos kapų aptvarai, kapų apvada, mediniai antkapiniai kryžiai ir krikštai, metaliniai lietiniai ir kaltiniai antkapiniai kryžiai, akmeniniai ir betoniniai antkapiniai paminklai, įrašai apie palaidotuosius ir kt.) apibūdinimai.

Leidinyje pateikiami trijų skirtingų vietovių (Smalininkų–Baltupėnų, Lauksargių–Pikupėnų, Rusnės–Minijos ruožų) tradicinių kapinių tyrimo rezultatai atskleidžia buvusius lokalius savitumus – įvairiose krašto vietose gyventa nevienodai.

Pavyzdžiui, Smalininkų ir Lauksargių apylinkėse užfiksuota itin ryški Tilžės didmiesčio (Mažosios Lietuvos neoficialiosios sostinės) įtaka – ten anksčiau nei kitur paplito miesto dirbtuvėse gaminti antkapiniai paminklai bei kita įranga. Nuošaliose Rusnės apylinkėse ilgam išliko senovinės baltiškiosios tradicijos – iki pat Antrojo pasaulinio karo ten buvo gaminami archajiški mediniai krikštai, savito pavidalo mediniai kryžiai.

Veikale pateikiami šešiasdešimt šešių kapinių bei jose aptiktų 3 500 objektų apibūdinimai. Nuosekliai fiksuojant kiekvieną nuolaužą, pavyko nustatyti daug praeities gyvenimo ypatybių. Pavyzdžiui, seniausi metaliniai lieti antkapiniai kryžiai XIX a. viduryje būdavo vežami net iš Karaliaučiaus, o vėliau jų gamyba plėtota Tilžėje, Klaipėdoje ir kituose Mažosios Lietuvos miestuose. Dailūs akmeniniai antkapiniai paminklai buvo gaminami Tilžės ir Įsruties dirbtuvėse. Kaltinius kryžius dirbo ne vien miestų dirbtuvės, bet ir vietos kalviai (pavyzdžiui, M. Naujokas Rusnėje ir kiti). Apibūdinta buvusi labai didelė metalo dirbinių įvairovė.³

Monografijos prieduose pateikti 736 įrašai, užfiksuoti apibūdintų kapinių antkapiniuose paminkluose. Deja, po 1944 m. uoliai naikintuose dirbiniuose teliko dalies buvusių įrašų apie palaidotuosius fragmentai, įrašų absoliuti dauguma buvo visiškai sunaikinti (kai kurios

senosios kapinės Mažonoje Lietuvoje šiandien nebylios – jose neliko nei mažiausios įrašo dalies). Kiek įmanoma tiksliau užfiksuoti senieji įrašai bus naudingi įvairių sričių tyrėjams (deja, iki šiol neretai buvo skelbiama ir netiksliai ar klaidingai nurašytų žinių).

Knygoje pateikiamos 436 nuotraukos iš senųjų kapinių ir 315 piešinių, sugrupuotų į 256 iliustracijas. Publikuojami keli būdingų krašto kapinių planai, parodantys kaip buvo išdėstomos kapavietės ir visa kita (apie tai taip pat buvo skelbiami visokie prasimanymai, neparemti tiksliais tyrimais).

Pirmą kartą labai įvairūs antkapiniai paminklai bei kryžiai buvo suklasifikuoti, nustatytos populiareesnės jų formos bei buvusių madų laikmečiai. Pavyzdžiui, XIX a. antroje pusėje ir XX a. pradžioje buvo labai išpopuliarėję nulaužto medžio stuobrio formos akmeniniai ir betoniniai paminklai, simbolizavę netektį ir viltis (iš to stuobrio kalėsi atžalos – palikuonys, aplink stuobrį – buvusį šeimos maitintoją, vijos vijoklių šakelės). Prieškariu buvo statomi modernistinių formų dirbiniai. Vietos meistrai išradinėdavo savas puošmenas, įvairesnes memorialinių ženklų formas.

Krašto kapinėse dar aptikdavome ir didžiųjų istorinių įvykių pėdsakų. Pavyzdžiui, Baltupėnų kapinėse užfiksuovome ilgą įrašą apie Preikšaičių šeimos netektis Pirmojo pasaulinio karo pradžioje, kai išbrovusi carinės Rusijos kariuomenė vietos gyventojus trėmė Sibiro link. Minėti unikalūs tyrimai leidžia naujai apibūdinti Mažosios Lietuvos medžiaginės ir dvasinės kultūros daugelį aspektų, atskleisti jau pamirštus praeities puslapius. Beveik visus senuosius gyventojus ir daugumą tradicinių pastatų bei visą kitą praradusiame krašte senųjų kapinių liekanos tebėra svarbios kaip iškalbingas šaltinis.

Ši monografija – pirmasis tokio pobūdžio leidinys Lietuvoje, kai apibūdinimai ne kokių įžymių asmenų pavieniai paminklai, o iš kapinių liekanų bandoma atkurti buvusio gyvenimo bruožus.

LITERATŪRA:

¹ Purvinas M. „Klaipėdos krašto naikinimas po 1944 m. – desakralizacijos politiniai, ideologiniai, socialiniai, psichologiniai ir kiti aspektai“. – *Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai*. T. 18. Vilnius, 2003, p. 1151–1164.

² Purvinas M., Purvinienė M. *Mažosios Lietuvos kapinės ir antkapiniai paminklai. I knyga*. Mokslo monografija. Kaunas: Technologija, 2010, p. Kontaktai: www.leidykla.ktu.lt; www.knygynas.ktu.lt; martynaspurvinas@gmail.com.

³ Purvinas M., Purvinienė M. „Mažosios Lietuvos metalinių lietinių antkapinių kryžių technologinės bei stilistinės ypatybės.“ – *Kultūros paminklai*. Nr. 15. Vilnius: Savastis, 2010, p. 88–101.

Restauruota Agluonėnų etnografinė sodyba

2011 m. sausio mėn. Gargždų krašto muziejus baigė įgyvendinti projektą „Agluonėnų etnografinės sodybos restauracija ir pritaikymas viešosioms kultūros, švietimo ir bendruomeninės veiklos reikmėms“ (Nr. 2004-lt0076-ip-2eee), kuriuo buvo siekiama restauruoti Agluonėnų etnografinę sodybą, pritaikyti ją viešosioms kultūros, švietimo ir bendruomeninės veiklos reikmėms. Projekto metu buvo restauruoti visi sodybos pastatai, įtraukti į LR Kultūros vertybių registrą, išgyta renginių, kultūrinio turizmo ir bendruomeninės veiklos organizavimui reikalingos įrangos ir baldų.

Bendras projekto biudžetas sudarė 1 358 959,93 Lt, iš kurių – 1 155 116,98 Lt Europos ekonominės erdvės finansinio mechanizmo lėšos ir 203 842,95 Lt projekto partnerio Klaipėdos rajono savivaldybės piniginis įnašas. Projekto vykdymo metu dalis lėšų buvo sutaupyta.

Įgyvendinus projektą buvo restauruoti ir išsaugotas vienas iš Klaipėdos krašto kultūrinio paveldo objektų bei medinės architektūros pavyzdžių, kurių Klaipėdos krašte yra likę labai nedaug. Restauruotoje sodyboje, pritaikius jos pastatus platesnei kultūrinei, švietėjiškai ir

Vienas iš restauruotos Agluonėnų etnografinės sodybos pastatų

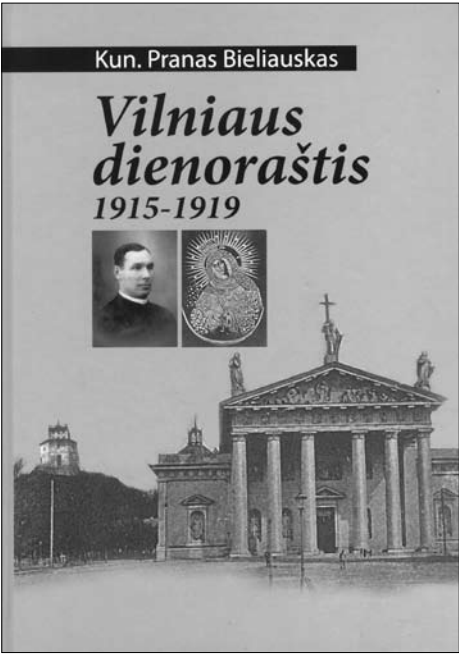

Restauruota Agluonėnų etnografinė sodyba bendruomeninei veiklai, bus suformuotas patrauklus Klaipėdos regiono kultūros židinys, įrengtas muziejus po atviru dangumi. Nuo pavasario čia bus rengiami respublikiniai klotimų teatrų festivaliai – krivulės, moksleivių vaidinimai, koncertai, įvairūs vietos bendruomenės, įvairių visuomeninių asociacijų, rajono bei Klaipėdos regiono renginiai. Projektas taip pat prisidės prie kultūrinio turizmo skatinimo Klaipėdos rajone. Restauravus ir pritaikius viešosioms reikmėms Agluonėnų etnografinę sodybą, prasiplės viešojo turizmo infrastruktūra, bus plėtojamos aktyvaus poilsio, kultūrinio, pažintinio, rekreacinio turizmo sąlygos regione.

Jūratė PANCEROVA, Gargždų krašto muziejaus Agluonėnų etnografinės sodybos filialo vadovė

Naujas šaltinis Mečislovo Reinio veiklai Vilniuje tirti

Dr. Aldona VASILIAUSKIENĖ, Vilnius

Kun. Prano Bieliausko knygos „Vilniaus dienoraštis 1915.XII.26–1919.XI.26.“ viršelis

Iki 2010 m. sausio 1 d. pradėtos Beatifikacijos (kėlimo į Altoriaus garbę) bylos aštuoniems lietuviams: arkivyskupui Mečislovui Reiniui (1884–1953), arkivyskupui Teofilui Matulioniui (1873–1962), vyskupui Vincentui Borisevičiui (1887–1946), kun. Alfonsui Lipniūnui (1905–1945), s. Motinai Marijai (Kazimierai Kaupaitei) (1880–1940), Sibiro maldaknygės autorei Adelei Dirsytei (1909–1955) ir skirtinguose šimtmečiuose gyvenusioms dviem dvidešimtmetėms, žuvusioms saugant nekaltybę, Elenai Spirgevičiūtei (1924–1944) ir Barborai Umias-tauskaitei-Žagarietei (1628–1648) (žr.: lentelė Nr. 1).

Lentelė Nr. 1
Lietuviai – Dievo Tarnai*

Eil. nr.	Vyskupija, kurioje gimė (dirbo) būsimo Dievo Tarnas	Dievo Tarno vardas, pavardė	Gyvenimo metai
1.	Panevėžio, Vilkaviškio, Kauno, Vilniaus	Arkivyskupas Mečislovas REINYS 1990 m. spalio 18 d. (Šventųjų kongregacija) 1990 m. lapkričio 17 d. (Šventasis Sostas)	1884–1953
2.	Kaišiadorių	Arkivyskupas Teofilus MATULIONIS	1873–1962
3.	Telšių	Vyskupas Vincentas BORISEVIČIUS	1887–1946
4.	Panevėžio	Kunigas Alfonsas LIPNIŪNAS 2006 m. kovo 28 d.	1905–1945
5.	Panevėžio, JAV (Čikaga)	Sesuo Motina Marija (Kazimiera KAUPAITĖ)	1880–1940
6.	Kauno	Adelė DIRSYTĖ (Sibiro maldaknygės autorė) 2000 m. rugsėjo 23 d.	1909–1955
7.	Kauno	Elena SPIRGEVIČIUTĖ (žuvo saugodama nekaltybę)	1924–1944
8.	Šiaulių	Barbora UMIASTAUSKAITĖ-ŽAGARIETĖ (žuvo saugodama nekaltybę) 2005 m. rugsėjo 24 d.	1628–1648

* Jozefo N. Tylandos J.D. knygoje „Jėzuitai šventieji ir kankiniai. Trumpos Jėzaus Draugijos šventųjų, palaimintųjų, garbingųjų ir Dievo Tarnų biografijos“ (1984) (vertė 1987–1990 m. Kazimieras Ambrasas SJ), išleista 1995 m. (Vilnius, Roma, Čikaga, 548 p.) į Dievo Tarnų gretas įrašyti: kunigas Andrius RUDAMINA SJ (1596–1631) misijų pradininkas Indijoje, Kinijoje (palaidotas Kinijoje) (p. 301–308) ir kunigas Pranciškus MASILIONIS SJ (1902–1980), palaidotas Sidabravo bažnyčios šventoriuje (397–401).

Kiekvienas naujas šių asmenybių gyvenimo bei veiklos faktas – svarbus Beatifikacijos bylai. Tad itin džiugina naujas šaltinis, praplečiantis ir papildantis arkivyskupo M. Reinio biografiją.

2009 m. pabaigoje Lietuvos istorijos laikraščio „Voruta“ (vyr. redaktorius Juozas Vercinkevičius) pastangomis išleista kunigo Prano Bieliausko (1883–1957) knyga „Vilniaus dienoraštis 1915.XII.26–1919.XI.26“¹ (žr.: faksimilė – Knygos viršelis). Dienoraštis – naujas svarbus šaltinis atskleisti Vilniaus istoriją įvairiais aspektais per lietuvių patrioto kun. Prano Bieliausko žvilgsnio prizmę. Čia, remiantis konkrečiais pavyzdžiais, plačiai pristatomi lietuvių ir lenkų tautiniai, religiniai, kultūriniai santykiai, lietuvių kunigų pastangos šiuos santykius švelninti. Šiame kontekste autoriaus kun. P. Bieliausko žvilgsniu galima detalizuoti ir išigilinti į kun. M. Reinio veiklą, tačiau jam skirta chronologija kiek susiaurėja: 1916, 1918 ir 1919 m.²

Arkivyskupo Mečislovo Reinio, glaudžiai susieto su Vilniumi – čia jis gyveno beveik 20 metų: mokėsi Kunigų seminarijoje (1901–1905) ir dirbo (1914–1922 ir 1940–1947), apžvelgta keliuose straipsniuose³. Tačiau kun. P. Bieliausko „Vilniaus dienoraštis 1915.XII.26–1919.XI.26“ atskleidžia

ir naujų faktų.

Straipsnio tikslas – detalizuoti kunigo M. Reinio veiklos kryptis 1916, 1918 ir 1919 m. per jautraus, mylinčio ir branginančio lietuvių tautą kun. Prano Bieliausko žvilgsnio prizmę, parodant, kad dienoraštyje detaliai minimų sudėtingų lietuvių ir lenkų santykių fone formavosi ir brendė būsimo arkivyskupo M. Reinys.

Uždaviniai: išskirti kun. M. Reinio vietą kun. P. Bieliausko „Dienoraštyje“; apžvelgti kun. P. Bieliausko užfiksuotą kun. M. Reinio bendravimą su įvairiomis jaunimo grupėmis; analizuoti paskaitų visuomeninei tematiką; atskleisti kun. M. Reinio rūpestį įvairiais lietuviškais reikalais.

Literatūra ir šaltinis: Kunigo Prano Bieliausko knyga „Vilniaus dienoraštis 1915.XII.26–1919.XI.26“.

Dievo Tarnas arkivyskupas Mečislovas Reinys (1884 02 03–1953 11 08)⁴ vienas ryškių XX a. pirmosios pusės asmenybių, dariusių įtaką valstybės pozicijų įtvirtinimui, mokslo bei kultūros suklestėjimui, tautos dvasingumo stiprinimui, jos katalikiškos pasaulėžiūros formavimui, katalikiškųjų vertybių ugdymui.

Gimęs Madagaskaro vienkiemyje (Daugailių parapija, Utenos kraštas) jauniausias iš 11 vaikų šeimos, baigęs pradžios mokyklą, mokėsi Aleksandro III gimnazijoje Rygoje, vėliau – Vilniaus kunigų seminarijoje. Gavęs valdžios stipendiją, studijavo Petrapilio Dvasinėje akademijoje. Bičiulio kun. Juozapo Čepėno remiamas (vėliau jį studijuojanti rems M. Reinys) žinias gilino Liuvėno universiteto Filosofijos institute (Belgija). Čia, 1912 m. už disertaciją „Vladimiro Solovjovo dorovės pagrindai“ jam buvo suteiktas filosofijos daktaro laipsnis. Dėl minėtos disertacijos M. Reinys tapo vienas pirmųjų lietuvių mokslininkų Vakarams pristatęs rusų filosofą ir teologą V. Solovjovą (1855–1900), savo veiklausoje filosofiją siejusį su krikščionybės mokslu, propagavusį katalikų, stačiatikių ir protestantų bažnyčių susivienijimo idėją.

metus kalėti, išvežtas į Vladimiro kalėjimą ir ten 1953 m. lapkričio 8 d. mirė, palaidojimo vieta nežinoma.

Kunigas Pranas Bieliauskas (1883 08 23–1957 12 21)⁵ kaip ir M. Reinys baigė Vilniaus kunigų seminariją, vikaravo Vilniaus Katedroje ir kitose bažnyčiose (1940–1944 m. Aušros Vartų klebonas), atliko didžiulį visuomeninį darbą: vadovavo Šv. Zitės draugijos Vilniaus skyriui. Draugijos tikslas – suteikti materialinę ir dvasinę pagalbą. P. Bieliauskas – vienas iš lietuvių draugijos nukentėjusiems dėl karo šelpti (1914–1918) steigėjų, jos centro komiteto Vilniaus skyriaus pirmininkas. Lenkams užėmus Vilnių draugijos veiklą tęsė lietuvių labdarybės draugiją. Beje, Draugijos išsinuomotame bute (Pilies g. 26) pasirašytas Lietuvos Nepriklausomybės aktas. Kun. P. Bieliauskas – lietuvių mokslo draugijos narys (iki mirties rinko tautosaką ir etnografinę medžiagą – užrašė per 3000 dainų su melodijomis, pasakų, smulkiosios tautosakos). Kun. P. Bieliauskas dalyvavo 1913 m. steigiant lietuvių švietimo draugiją „Rytas“, priklausė krikščionims demokratams.

1927 m. už lietuviybės skleidimą kun. P. Bieliauskas lenkų valdžios buvo suimtas ir kalintas Lukiškių kalėjime. 1936 m. išleistas P. Bieliausko užrašytos 125 „Varguolėlių dainos“. Šis rinkinys – pirmoji didesnės apimties Vilniaus krašto folkloro publikacija. Iš Vilniaus buvo iškeltas į Valkininkus. Palaidotas Valkininkų Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčios šventoriuje.

2009 m. laikraščio „Voruta“ pastangomis išleista kunigo Prano Bieliausko knyga „Vilniaus dienoraštis 1915.XII.26–1919.XI.26“ – svarbus šaltinis įvairiems tyrinėjimams. Už šią dovaną turime būti dėkingi „Vorutos“ laikraščio vyr. redaktoriui Juozui Vercinkevičiui ir knygos mokslinei redaktorei dr. Reginei Laukaitytei, kruopščiai atlikusiai didžiulį darbą, taip pat redaktorei Gražinai Zaleckytei. Mokslininkė kun. P. Bieliausko dienoraštyje minimas to meto asmenybės charakterizuoja išnašose, plačiau paaiškina kai kuriuos svarbesnius įvykius, pateikia dokumentų vertimus.

Knygos anotacijoje rašoma: „Kun. Prano Bieliausko Vilniaus dienoraštis atskleidžia 1915–1919 m. Vilniaus gyvenimo ypatumus. Minima daug to meto lietuvių bei lenkų dvasininkų, kultūros bei politikos veikėjų. Rašoma apie tuo metu veikusias lietuvių organizacijas, jų veiklą.“

Pagrindinį dėmesį „Dienoraštyje“ kun. Pranas Bieliauskas skyrė tuo laikotarpiu itin opiems lietuvių ir lenkų santykiams. Kiek mažiau dėmesio – lietuvių santykiams su vokiečiais, rusais, žydais. Iš „Dienoraščio“ sužinome apie to meto pragyvenimo lygmenį, maisto produktų kainas, pinigų vertę.

Fiksuojama pastoracinė dvasininkų veikla, lietuvių dvasininkų bei kitų inteligentų kultūrinė ir šviečiamoji veikla Vilniuje, darbas su jaunimu. Minėta veikla dažnai

atskleidžiama per įvairias asmenybes: dvasininkus, pasauliečius.

Pirmąsyk M. Reinys paminėtas 1916 m. vasario 2 d.: „Vilniaus skyriaus kontoroje šeštą valandą vakare įvyko kunigo Mečislovo Reinio paskaita apie I. Kantą. Pasaulis ir Erdvė jo požiūriu. Dalyvavo apie 30 žmonių“⁶. Paskutinis jo paminėjimas – paskutiniame knygos įrašė 1919 m. lapkričio 26 d., kad lapkričio 25 d. įvykusiame kelių kunigų susirinkime „Dr. Mečislovas Reinys nušvietė kunigo Juozo Tumo redaguojamą „Nepriklausomą Lietuvą“, spausdinančią naujienas ir prisiminimus apie dr. Joną Šliūpą“⁷. Tarp minėtų datų užfiksuoti 32 (+5 menami) M. Reinio įvairios veiklos faktai: 1916 m. – 13; 1918 m. – 9, 1919 m. – 10 (ir 5 menami), (1917 m. M. Reinys „Dienoraštyje“ visai neminimas) (žr.: lentelė 2–4). M. Reinio pavardė neišskiriama, kalbant apie visus 1919 m. bolševikų suimtuosius, vėliau tapusius įkaitais. Tai leidžia teigti, kad kunigai Pranas Bieliauskas ir Mečislovas Reinys nebuvo artimi bičiuliai.

Lentelėse pateikta statistika yra žymiai platesnė savo turiniu, tarkim, vykusiuose susirinkimuose M. Reinys diskutuodavo, skaitydavo paskaitas, kalbėjo aktualiomis lietuviybės išlaikymo temomis ir pan.

Pateiksime detalesnę medžiagą apie kun. M. Reinio pastoracinę veiklą, dalyvavimą vyskupo J. Matulaičio konsekracijos iškilmėse, kunigo bendravimą su inteligentais, jo skaitytas paskaitas, veiklą organizacijose ir draugijose, bendravimą su jaunimu, M. Reinio buto panaudojimą susirinkimams, jo pomėgį dainuoti ir M. Reinio patekimą į bolševikų rankas bei lietuvių rūpestį įkaitais.

Tęsinys kitame numeryje

¹ Pranas Bieliauskas, *Vilniaus dienoraštis 1915.XII.26–1919.XI.26*. / Mokslinė redaktorė dr. Regina Laukaitytė, Trakai: Voruta, 2009, 197 p.

² Vydas Astas, „Istorija iš pirmųjų lūpų. Apie kun. P. Bieliausko prisiminimų knygą“, *Voruta*, 2010 01 09, Nr. 1, p. 3; Vytautas Česnulis, „Kun. P. Bieliausko biografijos netikslumai bei mįslės“, *Voruta*, 2010 05 22, Nr. 10, p. 12; 2010 06 05, Nr. 11, p. 12; Radvilė Rimgailaitė, „Atėjęs su Dievo paskyrimu“, *Voruta*, 2010 02 20, Nr. 4, p. 10; Aldona Vasiliausienė, „Kunigas Mečislovas Reinys ir „Vilniaus dienoraštis“, *Lietuvos aidas*, 2010 02 03, Nr. 23, 24, 25, p. 6–7; Aldona Vasiliausienė, „Naujas šaltinis apie kunigo Mečislovo Reinio veiklą: kun. Prano Bieliausko „Vilniaus dienoraštis“, *Utenis*, 2010 02 04, Nr. 14, p. 3–4.

³ Aldona Vasiliausienė, „Arkivyskupas Mečislovas Reinys Vilniuje: trys laikotarpiai“ in: *Vilniaus kultūrinis gyvenimas: dvasininkų aidmuo 1900–1945* / sudarytoja hum.m.dr. Alma Lapinskienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2006, p. 18–46; Aldona Vasiliausienė, Rasa Kareniauskaitė, Jurgita Zalogienė, Eugenijus Zaloga, „Ryto“ veiklos atspindžiai periodikoje: kunigas Mečislovas Reinys“ in: *Vilniaus kultūrinis gyvenimas: draugijų veiksmė 1900–1945* / sudarytoja hum. m. dr. Alma Lapinskienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2008, p. 188–213.

⁴ [Autorius nenurodytas], *Arkivyskupas Mečislovas Reinys*, Chicago, 1977, 248 p.

⁵ Radvilė Rimgailaitė, „Atėjęs su Dievo paskyrimu“, *Voruta*, 2010 02 20, Nr. 4, p. 10.

⁶ Pranas Bieliauskas, *Vilniaus dienoraštis 1915.XII.26–1919.XI.26*. / Mokslinė redaktorė dr. Regina Laukaitytė, Trakai: Voruta, 2009, p. 18.

⁷ Ten pat, p. 186.

Lentelė Nr. 2

Iš kun. M. Reinio veiklos 1916 metais, užfiksuotos kun. P. Bieliausko „Vilniaus dienoraštyje“*

Pastoracinė veikla	Rekolekcijos	Paskaitos	Susirinkimai	Muzikiniai, sporto renginiai	Šventės	Lietuviškų pamaldų Klausimai
03.15; 03.20; 06.22	03.27	02.02	03.13; 04.29; 06.14	05.31; 07.13	07.20; 12.31	07.09

* Lentelė sudaryta remiantis knyga: Pranas Bieliauskas. Vilniaus dienoraštis 1915.XII.26–1919.XI.26. / Mokslinė redaktorė dr. Regina Laukaitytė. Trakai: Voruta. 2009. P. 197.

Lentelė Nr. 3

Iš kun. M. Reinio veiklos 1918 metais, užfiksuotos kun. P. Bieliausko „Vilniaus dienoraštyje“*

Arkivyskupo J. Matulaičio pagerbimas	Pastoracinė veikla	Paskaitos	Susirinkimai	Šventės
11.29; 11.30; 12.08	12.03	04.28	06.05; 11.10; 12.16	12.27

* Lentelė sudaryta remiantis knyga: Pranas Bieliauskas. Vilniaus dienoraštis 1915.XII.26–1919.XI.26. / Mokslinė redaktorė dr. Regina Laukaitytė. Trakai: Voruta. 2009. P. 197.

Lentelė Nr. 4

Iš kun. M. Reinio veiklos 1919 metais, užfiksuotos kun. P. Bieliausko „Vilniaus dienoraštyje“*

Paskaitos	Susirinkimai	Šventės	Bolševikų rankose
02.09	01.10; 01.26; 11.26	01.29	02.20; 02.21; 04.09; 05.27; 07.03 ^{****} ; 07.12; 07.15; 07.28; 07.29; 08.03

* Išskirtinai M. Reinio pavardė neminama – kalbama apie visus bolševikų suimtus įkaitus, pasikeitimą įkaitais...

Dar kartą apie kunigaikščio Netimero vardo pėdsakus Augustavo apylinkėse

Atkelta iš 1 p.

gių genčių žemėse. Suprantama, šie duomenys nerodo, kad būtent Augustavo apylinkėse gyveno kunigaikštis Netimeras, o tik tai, kad Netimeras priklausė tai pačiai vakarų baltų jotvingių genčiai, kuri šiame krašte yra gyvenusi ir davusi vandenvardžiams pavadinimą. Taigi *Net-* šaknies vandenvardžiai yra labai seni ir siekia jotvingių epochą.

Tai sukėlė nemažą susidomėjimą. Antai, 2010 m. gruodžio pabaigoje šių eilučių autorius gavo Telšių vyskupo Jono Borutos kaiską, kuriame kartu su kalėdiniais sveikinimais buvo įdėtos keturios nuotraukos, kurių dvi čia spausdinamos. Laiške rašoma: *Siunčiu nuotraukų iš Augustavo apylinkių, kaip Jūsų teorijos, kad Netimeras tikriausiai buvo jotvingis, paliudijimą. Šiais 2010 m. teko vasarą ir žiemą automobiliu keliauti į Romą ir Čenstakavą. Kelio ženklai maloniai nustebino ir priminė Jus ir Jūsų straipsnius!*

Tiriant Balstogės vaivadijos gyventojų

Vyskupas Jonas Boruta, nusi-fotografavęs Antrosios Nettos gyvenvietėje. 2010 m. gruodis

pavardės ir ieškant jose lietuviškų bei baltiškų elementų (šia tema knyga jau atiduota spaudai ir turėtų greitai pasirodyti), teko įsitikinti, kad minėta pavardė *Niet-up-ski* Balstogės vaivadijoje yra gana populiarė. Ją turi nemaža žmonių, gyvenančių įvairiose vaivadijos vietovėse. Beje, ir Vilniaus apskrities telefono abonentų knygoje randame Vilniaus gyventojų pavardę *Neckis* (iš *Net-skis*), turinčią tą pačią šaknį *Net-* ir rodančią, kad šios pavardės, kaip ir kitų šaknies

Net- pavardžių turėtojai, tiksliau jų protėviai, turėtų būti kilę nuo Netos (upės ar ežero) apylinkių arba bent su jomis susiję. Taigi tų apylinkių praeityje būta plačiai žinomų.

Akad. prof. habil. dr.
Zigmas ZINKEVIČIUS, Vilnius

Kelį tarp Augustavo ir Lomžos kertanti Nettos upelė. 2010 m. vasara

Lietuvos istorija

Ar reikėjo Lietuvai priimti Hymanso projektą?

Dr. Audronė VEILENTIENĖ, Kaunas

Tęsinys. Pradžia Nr. 24

Didžiosios Britanijos ministras pirminkas David Lloyd George kalbėjo apie Lenkiją, kaip apie „istorinę nevykėlę“, kuri „laisvę laimėjo ne savo pačios pastangomis, bet per kitų kraują“, kuri „kitoms tautoms primetė tokia pačia tironija“, kokią pati metų metais kentė⁴⁹. J. Pilsudskio vadovaujama kariuomenė jėga bandė įtvirtinti kuo didesnes Lenkijos sienas vakaruose ir rytuose, todėl Lenkija turėjo konfliktų su visais savo kaimynais, o net trečdali tarpukario Lenkijos gyventojų sudarė tautinės mažumos.

Lenkijos visuomenė ir lietuvių žemės žiūrėjo kaip į tradiciškai susaistytas su Lenkija, skyrėsi tik Lietuvos žemių prijungimo formos. Endeikai (tautiniai demokratai) ir apskritai dešinieji svajojo sukurti tautinę valstybę, todėl norėjo aneksuoti dalį Lietuvos, kurioje vyravo lenkai, o likusi dalis, jų nuomone, galėjo egzistuoti kaip tautinė valstybė.

Lenkijos socialistų partija (Polska Partia Socjalistyczna) bei jos lyderis J. Pilsudskis ir kiti kairieji norėjo prisijungti visą Lietuvą federaciniais ryšiais. Lenkų istorikas dr. Krzysztof Buchowski rašė, kad Lietuvos atveju federalistai planavo atkurti daugiatautę organizaciją, panašų į LDK, kurioje vietiniai lenkai turėjo vaidinti lemiamą vaidmenį. 1919–1920 m. federalistų aplinka netikėjo, kad Lietuvos tautinės valstybės nepriklausomybė ilgai gyvuos, todėl ėmėsi įvairių veiksmų, kurie turėjo palenkti arba priversti Lietuvą atnaujinti sąjungą su Lenkija⁵⁰. 1919 m. pavasarį užėmus Vilnių mėginta jį panaudoti kaip derybų objektą, tų pačių metų vasarą nesėkmingai bandyta įvykdyti POW perversmą Kaune, siekta izoliuoti Lietuvą tarptautinėje arenoje bei, glaudžiai bendradarbiaujant su Latvija, norėta priversti Lietuvą nusileisti. Tačiau lenkų istorikas pažymi, kad šie veiksmai dužo atsimušę į sumanią Lietuvos Vyriausybės poziciją, kuri ne tik ryžtingai gynė apkarpytos Lietuvos poziciją, bet ir atkakliai siekė, kad būtų grąžintas Vilnius kaip bet kurių derybų su Lenkija sąlyga. Autorius įrodė, kad federaciniai planai buvo nepopuliarūs nei Vilniaus krašte, nei Lenkijoje, todėl J. Pilsudskis ir „Vidurio Lietuvos“ kūrėjai pralaimėjo, o Vilniaus kraštas buvo inkorporuotas į Lenkiją.

Tuo metu Lenkijoje ir Vilniaus krašte endekai turėjo daugumą, todėl lenkų politikoje vyravo aneksionistai. Tarp abiejų šių grupių vyko arši kova ir Seime, ir spaudoje. Jei J. Pilsudskiui pavykdavo sėkmingai padidinti Lenkijos teritoriją, endekai jį sveikindavo, jei nepasisekdavo, ar padėtis susikomplicuodavo, tuomet smarkiai kritikuodavo. Istorikė Regina Žepkaitė, remdamasi Lenkijos archyvų dokumentais, tvirtino, kad Lenkijos politinėse sferose nuo 1920 m. pabaigos vyravo nuomonė, jog federacija su Lietuva dar labiau sukomplikuotų Lenkijos vidaus ir tarptautinę padėtį ir tik Antantės valstybių spaudimas priverstė Lenkiją sėsti prie derybų stalo⁵¹.

Torūnės universiteto prof. Witold Wojdyło rašė, kad Josefo Pilsudskio propaguojamai Lietuvos sąjungos su Lenkija idėjai pritarė tik negausių Vilniaus krajevcų būrelis. Šios idėjos nepalaikė nei Lenkijos politinis elitas, nei Vilniaus krašto lenkai, todėl ji buvo pasmerкта žlugti⁵². Šio autoriaus teiginius patvirtino lenkų istorikas Jacek Gzella, nurodydamas, kad Lenkijos endekų lyderis Romanas Dmowski lietuvių gyvenamai teritorijai buvo numatęs autonomiją Lenkijos valstybės sudėtyje, o kitas endekų atstovas W. Studnickis kategoriškai pasisakė prieš abu Hymanso projektus, nes Lietuvai jie suteikia per daug laisvių⁵³.

1921 m. kovo 18 d. Lenkijos steigiamojo seimo posėdyje endekų atstovas Alfonsas Erdmanas perskaitė Užsienio reikalų komisijos išvadas Vilniaus žemių klausimu, kuriose Lenkija pareiškė „savo nepažeidžiamas teises į Vilniaus žemę“ ir teigė, kad nepripažįsta į ją jokių teisų „Kauno Lietuvai“. Taip pat Lenkijos Seimas deklaravo siekimą „taikiai išspręsti Vilniaus klausimą, remiantis vietinių gyventojų valia, tokiu būdu, kuris turi atvesti prie Lenkijos ir Lietuvos sąjungos pagal seną abiejų tautų unijos tradiciją“, tačiau manė, kad „gyvybiniai Vilniaus žemės gyventojų interesai, jų ūkių atkūrimas, krašto atstatymas ir žaizdų, padarytų per karą ir kelias okupacijas, užgydymas reikalauja galutinio viso krašto sutvarkymo, ūkio ir susisiekimo sujungimo su Vilniumi, vieningos vietinės administracijos“⁵⁴. Už šią rezoliuciją balsavo dauguma Lenkijos seimo Užsienio reikalų komisijos narių.

Ši rezoliucija akivaizdžiai parodo, kad Lenkija, sutikdama Tautų Sąjungoje derėtis su Lietuva, savo teisėms į Lietuvos istorines žemes pagrįsti naudojo „Lenkijos ir Lietuvos sąjungos pagal seną abiejų tautų unijos tradiciją“ argumentą, tačiau kartu reišė „savo teises į likusią Vilniaus žemės teritoriją, lenkų kariuomenės išvaždomą iš bolševikų nelaisvės, ir į Lietuvos valdomas žemes, kuriose dauguma gyventojų lenkai“. Akivaizdu, kad Lenkija nenorėjo daryti jokių kompromisų Lietuvai ir siekė greičiau inkorporuoti Vilniaus kraštą į Lenkiją.

„Gazeta Warszawska“ stebėjosi, kaip galėjo A. Babianskio ir federalistų projektas, paruoštas Belvedere, patekti į Hymanso rankas, kaip Aristido Briando ir Arthuro Jameso Balfouro pasiūlymas. Hymanso projektą federalistų nuopelnu vadino ir „Rzeczpospolita“⁵⁵. Šie visi pranešimai rodo, kad Lenkijos endekai nepritarė vyriausybės vykdomai federalistinei politikai, A. Babianskį vadino J. Pilsudskio patikėtiniu, o jo projektą laikė J. Pilsudskio ir federalistų kūriniumi, pasiūlytu P. Hymansui.

Lenkijos Seimo Užsienio reikalų komisija, Vilniaus pakomisija ir kiti Seimo atstovai 1921 m. rugsėjo mėnesį įteikė interpeliaciją užsienio reikalų ministrui, kuriame išreikšiamas nerimas dėl Vilniaus krašto bei prašoma paaiškinimo. 1921 m. rugsėjo 30 d.

Seimo posėdyje Lenkijos užsienio reikalų ministras Konstantinas Skirmuntas atsakydamas į interpeliaciją, kaltino Lietuvą, kad ji pretenduoja į Vilniaus kraštą, kur beveik nėra lietuvių, ir matė tame užsienio įtaką⁵⁶. Jis aiškino, kad lenkai su Hymanso projektu sutikti negalėjo, todėl jų delegacija iš karto pareiškė, kad ji turi atmesti šį projektą, kuris sprendžia Vilniaus likimą, neatsižvelgdamas į jo gyventojų norus. Taip pat jis sakė, kad Lenkija visada taikiai stengsis išspręsti ginčą ir niekada neaneksuos žemių, kurios nėra lenkiškos, bet Vilniaus kraštas, jo nuomone, turi pasisakyti dėl savo ateities. Jis pareiškė, kad Vilnius gali būti Lietuvos sostinė, tačiau tik tokios Lietuvos, kuri būtų glaudžiai susieta su Lenkija, nes Vilnius buvo ir bus lenkiškas miestas.

S. Grabskis Lenkijos seimo Užsienio reikalų komisijos vardu pasiūlė priimti rezoliuciją, kurioje Lenkijos seimas patvirtina, kad nutarimas, kam turi priklausyti Vilniaus žemė, turi būti priimtas atsižvelgiant į vietos gyventojų valią. Lenkija negali priimti jokio sprendimo, kuris disponuotų Vilniaus žemę be jos gyventojų sutikimo, kaip siūlo Hymanso projektas. Lenkijos seimas patvirtino, kad neaiški Vilniaus krašto padėtis kelia grėsmę Lenkijos rytinių sienų saugumui, todėl mano, kad negalima atidėlioti Vilniaus seimo, kuris nuspręstų krašto teisinę ir politinę padėtį, sušaukimo. Ši rezoliucija buvo priimta vienbalsiai⁵⁷. Lenkijos seimas atmetė Hymanso projektą apeliuodamas į Vilniaus krašto gyventojų valią ir, nelaikdamas derybų pabaigos ir bijodamas priverstinės L. Želigovskio kariuomenės evakuacijos, 1921 m. lapkričio 16 d. posėdyje sprendė rinkimų Vilniaus krašte klausimą. Vilniečiu save vadinantis kunigas S. Maciejewiczius aiškino, kad Lietuva neturi teisinio pagrindo kurti valstybės, kad Lenkija neatsisako savo teisių į Žemaitiją, kritikavo federacijos idėją ir reikalavo kuo greičiau surengti seimo rinkimų Vilniaus krašte ir prijungti jį prie Lenkijos.

Adamas Chądzyński Liaudies darbo partijos (Narodowej Partii Robotniczej) vardu kritikavo vyriausybę, kad ji suvaržyta tarptautinių sutarčių ir koalicijos spaudimo, nesugebėjo prijungti šios žemės prie Lenkijos ar surengti ten rinkimus. Partija neabejojo nei rinkimų rezultatais, nei tuo, kad bus priimtas nutarimas susijungti su Lenkija.

Artemjus Czerniewskis (Centrum Narodowe) frakcijos vardu kritikavo Lenkijos užsienio reikalų ministrą E. Sapiegą už tai, kad vykdydamas užsienio politiką, nepaisė Lenkijos seimo nutarimų. Jis pareiškė, kad visi žino, jog E. Sapiega buvo priverstas atsišalinti daugiausia dėl Vilniaus klausimo. Jis aiškino, kad federalizmo idėja „subankrutavo“, bet jos šalininkai nori primesti šią idėją nauja forma.

Nė viena Lenkijos Seimo frakcija neabejojo, kad Vilnius turi priklausyti Lenkijai, skyrėsi tik šio klausimo išsprendimo būdai

– vieni buvo linkę šį klausimą išspręsti leidžiant vietos gyventojams pasisakyti, kiti – norėjo Vilnių prijungti be jokių rinkimų. Žinant tokį Lenkijos seimo požiūrį, akivaizdu, kad bet kokios derybos su Lietuva dėl Vilniaus buvo beviltiškos.

Išvados

1. Po Pirmojo pasaulinio karo atsikūrusių Lietuvos ir Lenkijos valstybių visuomenėms bei Vilniaus lenkų politinėms grupėms buvo nepriimtinas Hymanso projektas todėl, kad tuo laikotarpiu tautinė valstybė buvo laikyta pavyzdžiu ir siekiamybe, todėl nebuvo galimybės sukurti daugiatautę valstybę. Lietuvos visuomenėje prigijo J. Basanavičiaus tautinės valstybės idėja, o M. Romerio daugiatautės Lietuvos idėja visuomenė atmetė. Lenkijoje taip pat prigijo R. Dmowskio tautinės valstybės koncepcija, o J. Pilsudskio – federacijos idėja buvo nepriimtina nei Lenkijai, nei Vilniaus lenkams.

2. Abiejų valstybių tikslai buvo skirtingi – Lietuva norėjo išlaikyti savo suverenitetą, o Lenkija norėjo labiau pajungti Lietuvą, todėl jie buvo nesuderinami. Lietuva manė, kad unija su Lenkija apribos jos suverenitetą ir padarys Lietuvą Lenkijos provincija, o dauguma Lenkijos politikų, visuomenės bei Vilniaus lenkų buvo įsitikinę, kad Lietuvos teritorija istoriškai priklauso Lenkijai. Prisidengdama unijine tradicija, Lenkija siekė išplėsti savo sienas ir tapti didžiąja valstybe. Faktiškai ji vykdė imperialistinę politiką, nesiskaitydama su kitų tautų interesais, todėl nenorėjo jokios federacijos su Lietuva ir nesutiko Lietuvai daryti jokių kompromisų.

3. Hymanso projektas negalėjo išspręsti konflikto ir suderinti visiškai skirtingus abiejų pusių tikslus, todėl neverta šiuo metu jį vadinti alternatyva ar praleista galimybe. Dabartiniai Lietuvos istorikai neturėtų kaltinti to meto Lietuvos politikų nenuolaidumu ir užsispyrimu, nes jie negalėjo nesiskaityti su visuomenės nuomone. Net jei Lietuva ir būtų pritarusi Hymanso projektui, Lenkija jokių būdu su tuo nebūtų sutikusi, nes jos politikai nelaikė Lietuvos lygiaverte partnere.

Pabaiga

⁴⁹ Dawies N. *Dievo žaistas Lenkijos istorija*. Vilnius, 2002, t. 2, p. 433.

⁵⁰ Buchowski K. Realizuojant federacijos idėją // *Darbai ir dienos*, Nr. 40, p. 131.

⁵¹ Žepkaitė R. *Diplomatija imperializmo tarnyboje. Lietuvos ir Lenkijos santykiai 1919–1939 m.* Vilnius, 1980, p. 148; Tos pačios. *Lietuva ir Didžiosios valstybės 1918–1939 m.* Kaunas, 1986.

⁵² Wojdyło W. Inirtės nykštukas. Tautinių demokratų politinės pažiūros. // *Darbai ir dienos*, Nr. 40, p. 141

⁵³ Gzella J. Svariausias argumentas – ginkluota jėga. Władysłavo Studnickio politinis radikalizmas // *ten pat*, p. 145.

⁵⁴ *Sprawozdanie stenograficzne z 222 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z 18 03 1921.*

⁵⁵ Lenkai dėl TS ir santykių su Lietuva. // *Lietuva*, 1921 06 15, Nr. 130, p. 3.

⁵⁶ Interpelacja w sprawie Wilenskiej // *Sprawozdanie stenograficzne z 248 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z 30 09 1921 r.*

⁵⁷ Ten pat.

Musninkų Alfonso Petrulio gimnazijos šventė

Alfonsas Petrulis

Kaišiadorių vyskupas Juozapas Matulaitis puikiai vertina Vasario 16-osios Nepriklausomybės akto signataro kun. Alfonso Petrulio veiklą atkuriant Lietuvos valstybę

Musninkų gimnazijos mokytojai. Iš kairės: Stasys Gelažauskas, Raimondas Petrokas, Aldona Sakavickienė, Jūratė Mačiulienė, Danguolė Blusevičienė, Rasa Kazlauskienė

Buvę 1960 m. abiturientai. Iš kairės: mokytoja Vanda Lučiūnaitė-Karalienė, med. dr. Natalija Liutkevičiūtė-Jatulienė, Vlada Autukevičiūtė-Juodelienė

Šventės svečiai prie Musninkų Alfonso Petrulio gimnazijos

Minėjimas Musninkų gimnazijos sporto salėje. Pirmoje eilėje Širvintų r. valdžia. Iš dešinės: Švietimo ir sporto skyriaus vedėja Regina Jagminienė, Širvintų r. savivaldybės Administracijos direktorė Elena Davidavičienė, Širvintų r. meras Kęstutis Pakalnis, Švietimo ir mokslo ministras Gintaras Steponavičius, vyskupas Juozapas Matulaitis, Širvintų dekanas, klebonas Leonas Klimas, Musninkų seniūnė Birutė Jankauskienė

2011 m. sausio 15 d. Musninkuose vyko didelės iššiklės – Musninkų vidurinei mokyklai buvo suteiktas gimnazijos statusas ir Nepriklausomybės akto signataro Alfonso Petrulio vardas. Be to, buvo organizuotas visų laidų abiturientų bei mokykloje dirbusių mokytojų susitikimas. Anot registratorių, dalyvavo apie 200 mokyklą baigusiu mokinių. Iš viso svečių buvo gerokai per tris šimtus.

Iškilmės, kaip įprasta, prasidėjo Šv. Mišiomis Musninkų Šventosios Trejybės bažnyčioje. Šv. Mišias aukojo Kaišiadorių vyskupas Jo Ekscelencija Juozapas Matulaitis, Širvintų dekanas Leonas Klimas, Musninkų klebonas Virgilijus Balnys. Vyskupas pabrėžė, kad kunigo, signataro, lietuviybės žadintojo Alfonso Petrulio vardas gimnaziją įpareigoja puoselėti lietuvišką žodį, eiti doros, gėrio, šviesos keliu.

Tautiniais drabužiais pasipuošę mokiniai padėjo puokštes ir uždegė žvakutes ant kunigų Alfonso Petrulio, Leono Smalinsko bei Anapilino iškeliavusių mokytojų kapų.

Po to Jo Ekscelencija vyskupas Juozapas Matulaitis sukalbėjo maldą, pašventino gimnaziją. Buvo pakelta Lietuvos vėliava, sugiedotas himnas.

Mokyklos sporto salėje vyko oficialioji dalis. Dalyvavo daug garbių svečių: Švietimo ir mokslo ministras Gintaras Steponavičius, rajono meras Kęstutis Pakalnis, kunigo A. Petrulio giminės, Signatarų namų vedėja Meilė Peikštenienė, Širvintų rajono savivaldybės administracijos direktorė Elena Davidavičienė, Švietimo ir sporto skyriaus vedėja Regina Jagminienė, Šiaulių universiteto prorektorius Teodoras Tamošiūnas, DnB banko Ukmergės skyriaus vadovas Rimvydas Oršauskas, Bartkuškio, Bagaslaviškio Igno Šeiniaus, Širvintų Atžalyno pagrindinių mokyklų direktoriai, Musninkų kaimo bendruomenės atstovai, seniūnė Birutė Jankauskienė.

Oficialiąją dalį vedė gimnazijos direktorius Vladas Trakimavičius. Jis pasveikino visus susirinkusius, pasidžiaugė, kad po sunkaus visų – mokytojų, mokinių – darbo šiandien Musninkų vidurinė tampa gimnazija. „Mokykla be šėliojančių, smalsaujančių kartais ir neklausančių mokinių būtų niekas. Ji būtų tik eilinis, niekuo neišsiskiriantis pastatas“, – teigė direktorius. Po to žodį suteikė rajono merui.

Rajono merui Kęstučiui Pakalniui perskaičius 2010 m. gruodžio 20 dienos Širvintų rajono savivaldybės tarybos sprendimą, kuriuo mokyklai suteiktas gimnazijos statusas, salėje nugriaudėjo plojimai.

Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministras priminė, kad prieš 230 metų Musninkuose pradėjo veikti pirmoji švietimo įstaiga – maža pradinio ugdymo mokyklėlė, o šiandien pasiektas aukščiausias įvertinimas – gimnazijos statusas. Ministras teigė, kad labai svarbu, jog gimnazijos statusą gavo ne miesto ar rajono centre esanti švietimo įstaiga, o mažo miestelio mokykla.

Sveikinimo žodį tarė Kaišiadorių vyskupas Jo Ekscelencija Juozapas Matulaitis. Vyskupas dar kartą priminė, kad visų svarbiausias dalykas yra gerumas. Gimnazijai padovanojo kardinolo Vincento Sladkevičiaus garbei išleista medalioną ir Šventąjį Raštą – svarbiausią knygą kiekvienam tikinčiajam.

Daug gražių žodžių mokytojams, mokiniams ir jų tėveliams išsakė Širvintų rajono savivaldybės administracijos direktorė Elena Davidavičienė. Ji teigė, kad tai ne tik didelė gimnazijos, bet ir viso rajono šventė, tvirtas žingsnis pirmyn.

Švietimo ir sporto skyriaus vedėja Regina Jagminienė sveikinimą pradėjo 2006 m. laidos abiturientės Jurgos Vaičiūnaitės žodžiais: „Mokytojau, kai manėt, kad aš nematau, aš į Jus žiūrėjau ir norėjau ištarti Jums ačiū už viską, ką padarėt, kai manėt, kad aš nematau“. Regina Jagminienė priminė, kad gimnazijos statusas įpareigoja ir mokytojus, ir mokinius dar geriau dirbti, siekti dar geresnių rezultatų. Pati irgi pasižadėjo dar geriau dirbti.

Dr. Kęstutis Petrulis ir Nijolė Štriupkuvienė nuoširdžiai dėkojo, kad mokyklai suteiktas jų giminių vardas. Mokyklai jie padovanojo vieną iš stebuklingai išlikusių Alfonso Petrulio ir jo šeimos nuotraukų. Apgailestavo, kad istorinių įvykių sukūryje (jų šeimos kelias ėjo per Sibirą) nuotraukų išliko vos kelios.

Signatarų namų vedėja Meilė Peikštenienė džiaugėsi sužinojusi, kad vardą gimnazijai rinko miestelio bendruomenė. Jos supratimu, tai reiškia, kad miestelio bendruomenės nariams yra svarbus Alfonso Petrulio atminimas. Gimnazijai įteikta

Lietuvos Nepriklausomybės akto faksimilė su visų dvidešimties Akto signatarų parašais, tarp kurių aiškiai matyti Alfonso Petrulio pavardė ir parašas.

Gimnazijos direktorius susirinkusiems perskaitė sveikinimą, kurį iš Amerikos atsiuntė nuolatinė Musninkų miestelio bei gimnazijos rėmėja, Širvintų krašto garbės pilietė, 2010 metų Basanavičiaus premijos laureatė, buvusi Musninkų mokyklos mokinė Marija Bareikaitė-Remienė.

Bagaslaviškio Igno Šeiniaus pagrindinės mokyklos direktorius Pranas Kamienas atvirai prisipažino, kad labai nuoširdžiai pavydi gimnazijos statuso ir tikisi, kad vieną dieną jo vadovaujama mokykla taps progimnazija. Jam pritarė Bartkuškio pagrindinės mokyklos direktorė Inga Fedčuk.

DnB banko Ukmergės skyriaus vadovas Rimvydas Oršauskas prisipažino, kad į šventę atvyko tuščiomis rankomis, o jo dovana jau yra gimnazijos sąskaitoje.

Širvintų Atžalyno pagrindinės mokyklos direktorė Helena Vaicekauskienė ir mokytojas Leonas Vaicekauskas prisiminė tuos laikus, kai jie mokėsi Musninkų vidurinėje mokykloje ir sutiko vienas kitą. Pasidžiaugė, kad salėje dar rado savo mokytojų. Ši pora jau daug metų kartu ir namuose, ir darbe. Tokių porų yra ir daugiau, tai Ieva ir Kęstutis Vaicekaskai, Vida ir Jonas Puzinai.

Mokyklos pasiekimais džiaugėsi Musninkų kaimo bendruomenės nariai, kultūros darbuotojai, rajono tarybos nariai ir buvę mokiniai: 1962-aisiais šią mokyklą baigusi Tarybos narė Jadvyga Raudeliūnienė, 1970 metų laidos abiturientas, Šiaulių universiteto prorektorius Teodoras Tamošiūnas. Mokykloje mokėsi daug garsių Lietuvos žmonių: chemijos mokslų daktaras Leopoldas Radžiūnas, generolas majoras Jonas Kronkaitis, rašytojai: Ignas Šeinius, Pranas Naraškevičius, Viktoras Brazauskas, grafikas Vilius Jurkūnas, Kauno valstybinio teatro solistė Stanislava Garbatavičiūtė ir dar daug kitų.

Šventės metu studentams, 2010 m. baigusiems mokyklą su pagyrimu, buvo įteiktos Jurkūnų labdaros ir paramos fondo stipendijos. Jas gavo Marta Černiauskaitė, Augustė Urbanavičiūtė, Indrė Makarskaitė, Rasa Dzedzevičiūtė ir Giedrė Paulauskaitė.

Musninkų Alfonso Petrulio gimnazijos direktorius Vladas Trakimavičius apgailestavo, kad labai daug buvusių mokytojų ir mokinių jau iškeliavę Anapilin. Todėl paprašė jų atminimą pagerbti tylos minute.

Po oficialiosios dalies svečiai buvo pakviesti pasižiūrėti meninės kompozicijos „Atverk mokyklos duris“. Kompozicijos scenarijų parašė lietuvių kalbos mokytoja Eglė Dikčienė. Mokytoją vaidino direktoriaus pavaduotoja Audronė Janušauskienė. Artistai ne tik priminė mokyklos istoriją, bet ir papasakojo, kuo gimnazija gyvena šiandien. Dainavo, šoko ne tik gimnazistai, bet ir jų mažieji draugai bei mokytojai, smagiai griežė mokyklos kapela. Rodomos skaidrės ne vienam sukėlė gaudulį, nes priminė smagias akimirkas, prabėgusias mokykloje, pirmąją meilę, jaunystę. Ypač gražiai nuskaubė finalinę dainą „O, mokykla“. Ją kartu atstojo traukė ir svečiai.

Po programos buvę įvairių laidų mokiniai rinkosi į klases. Dalijosi išpūdžiais, prisiminimais, braukė džiaugsmo ašaras, vaišinosi. Buvo miela stebėti, kaip buvę mokiniai – jau žilagalviai senjorai ar dar tik pernai užvėrę mokyklos duris – dėkojo savo mokytojams už suteiktas žinias, už gyvenimo pamokas, dovanojo gėlių. Stebėjosi, kaip greit prabėgo laikas. Rodos, dar tik vakar šoko išleistuvių valsa ir ruošėsi skrydžiui.

Šventė vainikavo visų laidų abiturientų bei mokykloje dirbusių mokytojų diskoteka. Diskoteką vedė mokytojos: Aušra Urbonavičienė ir Snieguolė Urbonavičienė bei Stasys Gelažauskas. Skambėjo svajingas mokyklinis valsas, kurį sušoko Greta Kvietkauskaitė ir Liudvikas Verikas, savo pavyzdžiu ragindami pasekti ir kitus. Dar ilgai skambėjo visokių stilių ir laikų muzika, sukosi poros, netilo dainos, mokyklos koridoriuose aidėjo prisiminimai. O jau pirmadienį į Musninkų Alfonso Petrulio gimnaziją rinkosi surimtę gimnazistai, tapę pirmokais, antrokais, trečiokais ar ketvirtokais.

Šventė baigėsi, naujai gimnazijai tenka nelengvas uždavinys – išlaikyti tai, kas pasiekta, puoselėti senas ir kurti naujas tradicijas, užtikrinti ugdymo kokybę.

Nuomonės, diskusijos, komentarai

Siūloma istoriją vėl apversti nuo kojų ant galvos

Dr. Povilas JAKUČIONIS, Vilnius

Dr. Povilas Jakučionis

Šia tema vėl rašyti paskatino Lietuvos rusų laikraštyje „Litovskij kurjer“ pasirodęs straipsnis „Kada pasibaigs paskutinis karas?“ Straipsnio autorius Rafaelis Muksinovas – sociologijos daktaras, dirbęs Mokslų akademijoje, dėstęs Vilniaus aukštosiose ir mokytojavęs vidurinėse mokyklose, buvęs Lietuvos socialistų partijos valdybos narys ir jos Vilniaus organizacijos pirmininkas. [2000 m. duomenys.] Po Socialistų susijungimo su Frontu galbūt yra jungtinės partijos prezidiumo narys. Autorius yra totorių tautybės, gimęs Kazachstane, augo ir vidurinę mokyklą lankė Ukmergėje. Galbūt, jo tėvai buvo išstremti iš Krymo į Kazachstaną dar karui nesibaigus.

Žinoma, svarbi ne autoriaus tautybė ar jo biografija. Šiuo atveju svarbi jo pozicija Antrojo pasaulinio karo istorijos atžvilgiu ir laikraščio „Litovskij kurjer“ redakcijos sprendimas per savo laikraštį skleisti kitos nedraugiškos valstybės ideologijos propagandą. Kas aiškiai atspindi straipsnio pradžioje skiltyje „Nuo redakcijos“. Čia redakcija nedviprasmiškai solidarizuojasi su autoriaus nuomone. Idomu ir tai, kad straipsnis laikraštyje pasirodė gruodžio 23 d. Panašiu laiku, kai ir A. Paleckio bei J. Veselkos kalbos tarptautiniuose forumuose, neigiančios Lietuvos sovietinę okupaciją ir šmeižiančios Lietuvos partizanų kovą

dėl laisvės. Galima daryti išvadą, kad kalbų ir straipsnio „užsakovas“ yra tas pats.

Laikraštyje R. Muksinovas sielojasi dėl Lietuvos istorijos vadovėliuose pateikiamos tikros, kokia ji buvo, o ne tos, kuri buvo parašyta Sovietų sąjungos laikais Antrojo pasaulinio karo istorijos. Jis susirūpinęs, kad ne tik Lietuvos, bet ir kitų Europos šalių vadovėliuose lyginamos nacistų ir Stalino diktatūros. [Ačiū Dievui, pagaliau, atsidus sąžiningas Lietuvos pilietis.] Tai esą todėl, kad dabartinėje pasaulinėje politikoje vyrauja radiklios dešiniosios tendencijos. Dėl to esą menkinamos SSRS tautų sudėtos milžiniškos aukos, gelbstint europinę civilizaciją nuo „rudojo maro.“ Esą Europos Sąjungos postkomunistinės šalims pats Rusijos egzistavimas yra nuolatinis nervinimo šaltinis, nes šių šalių valdžios žadėjusios „gyvenimą kaip Švedijoje“, bet savo šalis pavertusios „pasigailėtina Europos provincija“. [Suprask, kad Rusija klesti.] „Jos reabilituoja fašistinius režimus, heroizuoja nacistus ir jų pagalbininkus.“ [Ir tai ne karta jau esme girdėję.] Nors autorius skundžiasi, kad „dabartiniame pasaulyje stiprėja istorijos revizionizmo, selektyvaus požiūrio į istoriją tendencijos, reiškiasi ideologizuoti traktavimai ir melagingos išvados“, bet pats savo straipsnyje būtent taip ir daro. Šie jo apibūdinimai adresuojami visoms postkomunistinėms Europos šalims.

Toliau autorius grįžta prie Lietuvos istorijos vadovėlių vidurinėms mokykloms. Gaila, kad R. Muksinovas nemini jokio konkretaus vadovėlio ir puslapio, kur būtų galima rasti jo skelbiamas citatas. Švietimo ir mokslo ministerijos specialistai sako, jog tokių citatų jie vadovėliuose nėra radę... Tai gal tos citatos visai ne citatos, o autoriaus fantazijos?

Antrojo pasaulinio karo istorijos aprašyme R. Muksinovas išskiria 9 pagrindines idėjas ir faktus:

„1. Karas tapo neišvengiamu po 1939 m. rugpjūčio 23 d. Nepuolimo sutarties tarp Vokietijos ir SSRS pasirašymo. Rodos, tai tiesa. Bet ne, autorius nesutinka. Kodėl nepaminėtas 1938 m. Miuncheno suokaltis? [Ar tikrai nepaminėtas?]

„2. 1941 m. birželio 23 d. prasidėjo karas tarp Vokietijos ir SSRS. Lietuvos gyventojams jis reiškė pirmosios sovietinės okupacijos pabaigą ir suteikė naujų vilčių.“ Pasakyta žodis žodin, kaip A. Paleckio kalboje. Kuris nuo kurio nurašė? Ar abu rašė tuos pačius žodžius diktuojant „užsakovui“? Autoriui tas sakinyss atrodė toks baisus, kad jis net nuo komentaro susilaikė. Bet juk tai buvo nepriklausomybės atkūrimo viltys.

„3. Jau antrą karo dieną prasidėjo birželio sukilimas...Tai buvo sukilimas prieš atsitraukiančią Raudonąją armiją.“ Jei iš tikro taip parašyta, tai – klaida. Sukilimas buvo prieš sovietinę okupacinę valdžią ir jos represines struktūras. Su raudonarmiečius sukilėliais susigrumdavo tik gindamiesi ar neleidami terorizuoti civilių gyventojų.

Kita vertus, jei autoriaus tėvų šeima tikrai buvo iš Krymo išstremta į Kazachstaną, tai vargu ar jie labai džiaugėsi Krymo išvadavimu iš vokiečių?

Visų kitų punktų paeiliui neverta minėti, nes juose vien senų sovietinės propagandos šampū apie Lietuvos išvadavimą, Vilniaus ir Klaipėdos sugražinimą, didžiulius sovietinės armijos nuostolius, karių didvyriškumą ir t. t. pakartojimai. Bjauriausias melas yra tada, kai į ji primaišoma tiesos trupinių. Bet porą iš tų „idėjų ir faktų“ dar reiktų paminėti:

„5. Pagrindinė kaltė dėl Holokausto Lietuvoje

ir Europoje krenta nacistinei Vokietijai.“ Teisybė, bet autorius nepatenkintas. Kodėl Lietuvoje nužudyta tiek daug žydų? Ir leidžia suprasti, kad lietuviai vos ne masiškai patys vieni žudė žydus. A. Paleckis panašiai tvirtina tą patį. Tuo tarpu gyvtų metų liudininkai tvirtai žino, jog lietuviai nuo pat pirmųjų Holokausto dienų griežtai smerkė nekaltų civilių žydų žudikus ir vadino juos žmogžudžiais. Ir su jais nebendravo.

„9. Sovietų sąjunga apsigynė patriotizmo, nacių teroro, didelės sovietų propagandos, žiaurumo [buvo uždrausta pasiduoti priešui gyviems, taip vadinami „užtvaros būriai“ šaudė į savus, bandžiusius trauktis iš apkasų] vakarų pagalbos dėka.“ R. Muksinovas vėl prieštarauja: „Ne apsigynė, bet nugalėjo.“ Ir piktnasi: „Niekam neduota teisė menkinti didį sovietų liaudies žygdarbį, temdinti jos armijos vyriškumą ir ištvermę, sumindyti nacionalinį pasididžiavimą ir atmintį. Mums šis karas ir Pergalė jame šventi!“ Gink Dieve, niekas ir nemano kėsintis į pagarbą kariavusiems ar žuvusiųjų atminimą. Autorius čia norėjo dar kartą sušukti pokario propagandos šūkius, tuo norėdamas pademonstruoti ištikimybę savo partijos revanšistinei ideologijai.

R. Muksinovas kukliai nutyli kas darėsi po to „Europos išvadavimo“. Išvadavo, bet pamiršo išeiti, o tai jau nauja okupacija. Pavergė ir nustatė savo diktatūrą, ne švelnesnę už nacių. Visą postkomunistinių šalių raidą sustabdė 50 metų. Draudė laisvą žodį, grūdė į kalėjimus ir trėmė. Šito R. Muksinovas „neprisimena“, nors daug ką matė jau savo akimis. Tai irgi jo paties minėta „selektyvi traktuotė“, arba tiesiog melas.

Muziejus laikraštyje Nr. 2 (159)

Sausio 13 –osios įvykių įamžinimas

2011 metų pradžia – tragiškųjų 1991 metų sausio įvykių 20–sios metinės. Lietuvos Nepriklausomybė buvo atkurta 1990 m. kovo 11 d. Tačiau nuo pat pirmųjų nepriklausomybės atkūrimo paskelbimo dienų buvo siekiama atkurti Tarybų Sąjungos komunistų partijos politinę valdžią Lietuvos Respublikoje. Tarptautinėje erdvėje sovietų diplomatai stengėsi suformuoti nuomonę, kad Lietuvos nepriklausomybės atkūrimas – tai nepatyrusios ir naivios nacionalistinės vadovybės žingsnis, neturintis masinės atramos tarp gyventojų, kartu galintis sužlugdyti pažangią M.Gorbačiovo „perestroikos“ politiką. Deja, ši taktika turėjo poveikį ir Vakarų demokratinės šalys dėlšė pripažinti Lietuvos nepriklausomybę. Maskva pradėjo taikyti Lietuvai ekonominės sankcijas, tikėdamasi, kad blogėjanti ekonominė padėtis išprovokuos masinį žmonių nepasitenkinimą. Taip pat buvo stengiamasi supriešinti tautinės mažumas su lietuviais bei kuriama priešiško atmosferą tarp Lietuvoje dislokuotų sovietų armijos dalinių ir vietinių gyventojų. Valstybės perversmui įgyvendinti Maskva panaudojo Lietuvos komunistų partiją, kuri sudarė šiam tikslui vadinamąjį „nacionalinio gelbėjimo komitetą“(NGK).

Lietuvos laisvės gynėjai, nujausdami grėsmę, jau nuo sausio pradžios pradėjo

Moneta ir medalis, skirti Sausio 13-jai atminti. O.Ševeliov nuotr.

budėti prie svarbiausių Lietuvos valstybingumo objektų: Aukščiausios Tarybos rūmų, televizijos bokšto, radijo ir televizijos pastato, spaudos rūmų, tarp miestinių ir tarptautinių telefonų stoties. Lemtingieji įvykiai pasiekė kulminaciją sausio 13-ąją. Perversmininkai užėmė televizijos bokštą, radijo ir televizijos pastatą, spaudos rūmus. NGK bandymas įvykdyti valstybės perversmą baigėsi taikių žmonių aukomis. Dėl ginklo panaudojimo žuvo 14 taikių gyventojų (daugiausia prie televizijos bokšto), apie tūkstantį buvo sužeista. Tarp 13 žuvusiųjų vyrų, buvo ir viena mergina – vilnietė Loreta Asanavičiūtė.

Žinia apie televizijos bokšto bei radijo ir televizijos pastato šturmą ir gynėjų aukas tik dar labiau sutelkė laisvės gynėjus. Aukščiausios tarybos pastatą apsupo daugiatūkstantinė minia, pasiryžusi ginti ten esančius Aukščiausiosios tarybos ir vyriausybės narius. Šturmuoti šio pastato ir jį saugančios minios kariuomenė nesiryžo. 1991 m. sausio įvykiuose dalyvavo didelė dalis Lietuvos gyventojų ir tik jų ryžto dėka buvo apginta teisėtai išrinkta valdžia ir Lietuvos Respublikos nepriklausomybė.

Tragiškųjų sausio įvykių atminimas yra įamžintas lietuviškoje faleristikoje bei numizmatikoje. Pirmasis naujas atkurtos

valstybės apdovanojimas – „Sausio 13-sios atminimo medalis“. Įsaką apie šio medalio steigimą 1991 m. gruodžio 18 d. pasirašė Aukščiausiosios tarybos pirmininkas Vytautas Landsbergis. Dar 1991 m. lapkričio 27 d. nutarta sausio 13-ąją paskelbti atmintina diena ir pavadinti Laisvės gynėjų diena. Žuvusieji per sausio įvykius po mirties apdovanoti aukščiausiu Lietuvos apdovanojimu – Vyčio Kryžiaus I laipsnio ordinu. Minint 5-sias Sausio 13-sios įvykių metines Lietuvos monetų kalykla nukaldino sidabrinę proginę 50 litų nominalo sidabrinę monetą. Moneta yra 34 mm skersmens, svėria 23,30 g. Monetos dailininkas Antanas

Žukauskas. Averse – Vytiš, virš jo puslankiu užrašas: LIETUVA ir nominalas 50 LITŲ. Reverse – skulptoriaus Stanislavo Kuzmos paminklo „Pieta“ – Sausio 13-ios memorialo Antakalnio kapinėse vaizdas ir puslankiu užrašas: 1991 SAUSIO TRYLIKTOJI 1996. Monetos briaunoje prasmingas užrašas: IR KRAUJU KRIKŠTYTI TAMPA VĖL GYVYBE.

Trakų istorijos muziejaus rinkiniuose yra ne tik ši moneta, bet ir medalis, skirtas Sausio 13-jai, nukaldintas 2010 m. UAB „Monetų namai“. Medalis yra paaukuoto vario, 38,60 mm skersmens. Averse – Dievo ašara ir Vilniaus televizijos bokštas, reverse – Petro Repšio sukurtais stilizuotas Vytiš. Monetos dailininkai Algis Bosas ir Giedrius Parulskis.

Kruvini 1991 m. sausio 13 d. įvykiai gyvi lietuvių tautos atmintyje. Nuo šios datos Lietuva sugrįžo į Europos politinį žemėlapi.

Muziejininkas Saulius Zalsys

Muziejus laikraštyje Nr. 3 (160)

Pirmojo Lietuvos žemėlapio leidimai

Pirmasis spausdintas Lietuvos žemėlapis „LITHVANIA. Per Gerardum Mercatorem Cum Privilegio“ buvo išleistas 1595 m. Duisburge, Gerardo Merkatoriaus (Gerard Mercator, tikr. Gerhard Kremer 1512-1594) atlaso „Atlas sive Cosmographicae“ trečia-me tome. Tai vario raizgins, klišės dydis 370 x 435 mm, popieriaus lakšto dydis varijuoja. Žinomi nespalvinti, originaliai spalvinti ir šiuolaikinio spalvinimo žemėlapiai. Lietuva ir iki šio žemėlapio pasirodymo buvo vaizduojama žemėlapiuose, tačiau visi tie žemėlapiai nebuvo Lietuvos žemėlapiais tiesiogine to sąvokos prasme, t.y. Lietuvos teritorija buvo atspindima platesniame kontekste (Vidurio ar Šiaurės Europos, kartu su Lenkija, kartu su Rusija ir panašiai).

G.Merkatoriaus Lietuvos žemėlapis literatūroje apibūdinamas, kaip turintis „nemažai netikslumų, bet, palyginti su ankstesniais kitų autorių darbais, jis gana detalus: pažymėta daugiau kaip 60 vien šiandieninės Lietuvos gyvenviečių, apie 20 upių“. Tiksliai suskaičiavus ir identifikavus visus dabartinės Lietuvos teritorijoje pažymėtus geografinius objektus, žemėlapyje randame 3 teritorijų pavadinimus (LDK, Žemaitija, Kuršių Nerija), 73 gyvenvietes (72 iš jų

identifikuojamos), 9 upes su pavadinimais, 15 identifikuojamų upių be pavadinimų ir 4 identifikuojamus ežerus be pavadinimų.

Žemėlapis buvo dedamas į visus G.Merkatoriaus įpėdinių keturiomis kalbomis išleistus atlasus iki 1634 m., o nuo 1636 m. pakeistas į naujai paruoštą žemėlapi. Iš viso yra žinoma 20 G.Merkatoriaus Lietuvos žemėlapių leidimų, 14 iš jų skiriasi teksto kalba, paginacija, šriftu, signatūromis, o 6 yra identiškai ankstesniųjų perleidimai, spausdinti iš tų pačių grafinių ir tekstinių klišių. Paraleliai buvo publikuojami sumažinti to paties žemėlapio variantai, kurių yra žinoma apie 30 leidimų.

Kartografinės informacijos požiūriu visų leidimų žemėlapiai yra identiški, t.y. vėlesni leidimai kokia nors nauja informacija nebuvo papildyti. Palyginus ankstyvus ir vėlyvus egzempliorius, akivaizdus fizinis klišės nusidėvėjimas (blyškesnis atspaudas), o kokių nors esminių klišės nusidėvėjimų požymių turinio požiūriu (raidžių ar žodžių dalių išsityrinimas, iškraipymas, išnykimas ar pan.) nėra. Bet kurį G.Merkatoriaus Lietuvos žemėlapi, buvusį atlase, galima tiksliai identifiikuoti ir datuoti arba remiantis jame esančiais identifikaciniais duomenimis,

arba vizualiai palyginus su to paties leidimo komplektiškuose atlasuose esančiais egzemplioriais. Pagrindiniai požymiai, pagal

kuriuos galima identifikuoti iš atlaso išimtą žemėlapi yra: teksto kalba: lotynų - 12, prancūzų - 6, vokiečių - 1, flamandų - 1; teksto

G.Merkatorius. Žemėlapis. Lietuva, 1595-1633 m. A. Muzikevičiaus nuotr.

šriftas ir maketavimas (raidžių dydis, eilučių laužymas, paragrafų pavadinimai paraštėse); iliuminavimas (inicialo raizgins); paginacija (reverso viršutiniuose kampuose išspausdinti atlaso puslapių numeriai, o kartais ir papildoma rankraštine paginacija arba žemėlapių eilės numeriai atlase); spausdintojo signatūra (reverse apačioje po tekstu); popieriaus vandenženklis.

Trakų istorijos muziejus turi penkis G.Merkatoriaus Lietuvos žemėlapio egzempliorius, keturi iš jų yra identifikuoti: trečias lotyniškas leidimas: Amsterdamas, 1607; 11-tas prancūziškas leidimas: Amsterdamas, 1613; 15-tas lotyniškas leidimas: Amsterdamas, 1630; 18-as prancūziškas leidimas: Amsterdamas, 1633, o ekspozicijoje esantis egzempliorius kol kas neidentifikuotas.

Algimantas Muzikevičius

Vasario 16-osios akto signatarai

Stanislovas Narutavičius po Nepriklausomybės aktu pasirašė lenkiškomis raidėmis

Viktoras JENCIUS-BUTAUTAS, Rokiškis**Vilniaus konferencija**

Diplomatiniai žaidimai, kurių esmę sudarė lenkų klausimas, vienai okupacijai keičiant kita, D. Malinauską labai domino. 1915–1917 m. jis dalyvavo „Inteligentų būrio Lietuvos reikalams svarstyti“ ir „Lietuvos diplomatijos“ grupių veikloje, liko ištikimas savo principams: „Duonos biurose, užrašinėjant tautybę, jau buvo keletas incidentų, tarp kitko su D. Malinausku ir d-ru A. Vileišiu. D. Malinauskas paduodęs dėlei to skundą Štathauptmanui“¹.

1917 m. liepos 10 d. D. Malinauskas su kitais Vilniaus inteligentais kreipėsi į Jo Ekscelenciją Vokietijos Imperijos Kanclerį dėl Lietuvos lenkų pareiškimo apie Lietuvos ir Lenkijos suvienijimą.² Memoriale lietuviai atsisakė istorinės Lietuvos sričių ir tvirtino, kad lietuvių tauta nori atkurti valstybę „tik iš senų senovės jos gyvenamų žemių, būtent tose ribose, kurias remdamiesi etnografijos dėsniais, esame jau pažymėję.“³

D. Malinauskas iki konferencijos sušaukimo ir po jos kovojų su lenkų ir vokiečių intrigomis. Jo nuopelnai įvertinti 1917 m. rugsėjo 18–23 d. – Lietuvių konferencijoje Vilniuje 143 balsais jis buvo išrinktas į Lietuvos Tarybą. Iš viso buvo išrinkti dvidešimt asmenų. Balsavimui Vilniaus konferencijoje, anot istoriko Jono Aničo, buvo pateikti 38 kandidatai⁴. Verti dėmesio kun. A. Šmulskščio prisiminimai: „Priėjus laikui rinkti Tarybos narius, pasireiškė partijų nusistatymai. Buvo trys stipriausios partijos – krikščionys demokratai, demokratai, arba p. Smetonos šalininkai, ir socialdemokratai. Kairesnieji už socialdemokratų savo pasivadavimo nepareiškė. Bendru nutarimu nustatyta 20 asmenų Tarybai. Kalbėdami dėl kandidatų iššyk bandėme sueiti kompromisan. Iš dvidešimties asmenų išskyrėme du – p. Smetoną, kaipo linkstantį prie dešiniųjų, ir p. Klimą – prie kairiųjų. Juodu be ginčų priėmėme. Liko tartis dėl 18 kandidatų, Kun. Mironas ir Petrus pasilūle kandidatais pasidalinti trim partijoms po 6 lygiai.“⁵ Krikščionys demokratai su demokratais sudarė bendrą kuopą, prisimeną kun. A. Šmulskštys jau cituotame straipsnyje ir teigia, kad jų kandidatai visi pateko. Socialdemokratai iškėlė tik 15 kandidatų. Konferencija priėmė nutarimą, kad Tarybos nariui mirus ar atsisakius, ar vokiečiams nesutikus užtvirtinti, Taryba turi teisę kooptuoti. Pirmaisiais nariais kooptavimui buvo numatyti p. J. Vileišis ir p. Bugailiškis. Po rinkimų socialdemokratai pareiškė, kad jie pasitiki tik dviem Tarybos nariais – p. Biržiška ir p. Kairiu, kurie viešai pareiškė, kad pasitrauks iš Tarybos partijai pareikalavus.

Pasitraukimas tapo socialdemokratų kovos priemone. Dar 1914 m. A. Domaševičius panašiai bandė destabilizuoti vienos draugijos veiklą. Ši kovos būdą socialdemokratai naudos ir ateityje. Anot kun. A. Šmulskščio, iš Tarybos jau pirmajame posėdyje pasitraukė kun. Stankevičius ir kun. Urbanavičius. Jų vietas užėmė socialdemokratų kandidatai p. Vileišis ir p. Bugailiškis. Konferencija aprobavo tokį Tarybos sprendimą ir vokiečiams buvo pranešta jau apie pakeistą Tarybos sudėtį⁶. Kun. A. Šmulskščio prisiminimai kertasi su oficialiai priimta versija, nes Bugailiškis liko Taryboje. Tai kas gi išbraukė Bugailiškį iš Tarybos? Klausimas, kas išsigando kairiojo sparno pozicijos sustiprėjimo, lieka atviras. Kokiam sparnui reikėtų priskirti P. Klimą, nėra abejonių, įvertinus tai, kas pasakyta kun. A. Šmulskščio, taip pat perskaičius J. Staugaičio prisiminimus: „Šitokiais rinkimų rezultatais nebuvo patenkinti socialistai. Mes manėme, kad jiems tenka trys žmonės: Kairys, Biržiška ir Klimas. Paaiškėjo, kad Klimo socialistai nelaiko savo žmogumi, todėl socialistams tenka tik du atstovai.“⁷

1936 m. vasario 8 d. vienas iš „Ryto“ autorių yra pastebėjęs reikšmingą lietuvių tautinio atgimimo momentą: „Mūsų tautinis atgimimas, deja, kaip tik sutampa su socializmo meteoro atsiradimu. Ta Markso „evangelija“, perėjusi per ištįžusios Rusijos prizmę, taip buvo nugalėjusi mūsų studentus, jog jie jau nebeamat tikrosios Evangelijos šviesos, kad ir buvo jos spinduliuose išauge. Socializmas buvo galinga srovė, kuri su savim nešė, galima sakyti, visą anų laikų mūsų moksleiviją, bent studentiją. Ji tai srovei pasidavė, net nebandydama tikrinti, iš kurio ji teka šaltinio, ir neklaudama, kur ji galų gale nuneš. Markso „evangelija“ buvo rodoma, kaip ta stebuklingoji lazdelė, kuri vienu mostelėjimu panaikinsianti iš žemės skurdą, padarysianti joje rojų. Socializmas buvo gudriai jungiamas

su politiniu bruzdėjimu prieš caro priespaudą. Nenuostabu, kad ta srovė pagavo nekritišką, idealistišką ir patrijotišką nusiteikusių mūsų studentiją.“⁸

Ne visi plaukė tos srovės pagauti. Būtent apie juos, pasipriešinusius ne tik socializmo, bet ir lenkiškajai srovei, Česlovas Jankovskis, 1918 m. sausio 26 d. lenkų žurnale „Tygodnik ilustrowany“ išspausdino straipsnį apie tuometinę Lietuvą ir Vilniuje esančią Tarybą, „kuriai vadovauja lietuvių liaudies švietėjai, tačiau ir didžiausi nacionalistai J. Basanavičius, Mironas, A. Smetona, Vileišis ir D. Malinauskas.“⁹

Nepriklausomybės akto teksto autorius

Dėl vasario 16 d. Nepriklausomybės akto teksto autorystės diskutuota ne tik pavienėse publikacijose, bet ir R. Klimavičius monografijoje „Neįminta XX amžiaus Lietuvos istorijos mįslė“, kurioje taip pat nėra nurodytas akto autorius. Nepriklausomybės akto autoriumi reikia laikyti kilmingą bajorą, turinti juridinį išsilavinimą, Stanislovą Narutavičių, kuris po Nepriklausomybės aktu pasirašė lenkiškomis raidėmis. Jo brolis Gabrielius Narutavičius (1865–1922) buvo pirmasis Lenkijos prezidentas, nužudytas lenkų nacionalisto E. Nieviadomskio 1922 m. gruodžio 16 d. 1933 m. sausio 28 d., po Stanislovo Narutavičiaus savižudybės praėjus nepilnam mėnesiui, „Dienos naujienos“ paskelbė intriguojantį straipsnį „Žmogus, parašęs Lietuvos nepriklausomybės akto juodraštį. Pluoštas žinių iš neseniai Kaune tragiškai mirusio St. Narutavičiaus gyvenimo“, kuriame rašoma, kad „būdamas Valstybės Tarybos nariu jis parašė juodraštį Lietuvos nepriklausomybės akto, kuris paskui peržiūrėtas, perrašytas ir visų Tarybos narių pasirašytas. Minėtas juodraštis ir dabar tebėra jo bibliotekoje, Brėvikių dvare.“ Kas išprovokavo S. Narutavičiaus savižudybę, tiksliai nėra žinoma... Vieni kaltino ligą, kiti manė, kad dėl ekonominių sunkumų, kuriuos patyrė signataras.

Tačiau vis dėlto kieno ranka įrašė žodelį „kaipo“ į Nepriklausomybės aktą?

Vasario 16-oji

Pagaliau atėjo lauktoji diena. Ją prisimindamas, D. Malinauskas pasakojo: „Tarp Lietuvos Tarybos ir vokiečių okupacinės valdžios Ob. Ost' o buvo nuolatinių susidūrimų, kurie visiškai suprantami esant skirtingoms jėgoms, jie nuėdavo lig tol, kad pats Tarybos likimas pakibdavo ore, kai mes nenorėdavom nusileisti Ob. Ost' ui. Bet dirbti tada buvo smagu. Buvo be galo daug entuziazmo, pasiryžimo, kurs suteikdavo jėgų pakelti visus krizius. Malonu prisiminti tą didelį tarpusavio pasitikėjimą ir vienybę, vyvusią taryboj, nors ten ir visų pažiūrų žmonės buvo. Visa pranešė noras išvesti Lietuvą į naujo, laisvo gyvenimo kelią. Drauge rūpėjo ir greičiau palengvinti Lietuvos gyventojų padėjimas ir apginti juos nuo okupantų sauvalės. To galėjo pasiekti tikrai prapletus tarybos kompetenciją kraštui valdyti ir išgavus iš Vokietijos Lietuvos pripažinimą savarankišku valstybiniu vienetu. Ta linkme ir ėjo tarybos politinis darbas. Tarybai pavyko užmegzti santykius su Vokietijos Reichstago grupėmis ir ten rasti pritarimo savo siekimams. Vokiečiuose atsirado įtakingų draugų, kurių tarpe minėtinas a. a. Erchergeris, vienas išymiausių Reichstago centro (katalikų) partijos vadų. Su juo santykius palaikėme per vieną profesorių, tarnavusį paprastu kareiviu Vilniuje, Vokiečių Raudonajame Kryžiuje. Reichstage, Erchergerio dėka buvo iškelta ir smarkiai sukritikuota vokiečių karo valdžios politika Lietuvoj. Dėl tos kritikos turėjo pasitraukti Ob. Ost' o šefas kunigaikštis Isenburg-Birstein. Reichstago dauguma pažadėjo į Berlyną nuvykusiai Lietuvos delegacijai paremti Lietuvos nepriklausomybės idėją, jei lietuviai sutiks sudaryti tam tikrų konvencijų su Vokietija.

Tačiau, kiek lengva buvo tartis su Reichstago politikais, tiek sunku buvo susikalbėti su karo valdžia, o juk žinome, kad karo metu Vokietijos politika faktinai buvo karo vadovybės vedama. Ir į Lietuvos klausimą karo vadovybė žiūrėjo kaip į Vokietijos sienų suregulavimo klausimą, o tai reiškė pirmoj vietoj Lietuvos prijungimą prie Vokietijos be jokių kalbų ir sąlygų. Prasidėjus

taikos deryboms Lietuvos Brastoje, karo partijos balsas buvo lemiamas.

Tokiomis sąlygomis padarytas kai kuris nusileidimas vokiečiams pateisinamas susirūpinimu, kad bus sudaryta su Rusija taika, o Lietuva nepriklausomybės užtikrinimo negausianti. Tai buvo gruodžio 11 d. aktas, kuriuo pareiškama apie Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymą su sostine Vilniumi, bet pasižadama, kad ta valstybė bus sąjungoj su Vokietija. Tačiau vokiečiai, nežiūrint duotų derybose su Ob. Ost' u pasižadėjimų, neleido viešai Lietuvos nepriklausomybės skelbti, o tarybos nutarimu apie Lietuvos valstybės atstatymą operavo Lietuvos Brastos taikos derybose kaip įrodymu jau įvykusio Lietuvos apsisprendimo. Tuo tarpu apie nepriklausomybės pripažinimą vokiečiai tylėjo ir Lietuvos delegatų į taikos derybas neleido. Dar mažiau kalbos galėjo būti apie vokiečių kariuomenės pasitraukimą ir perdavimą valdžios tarybai, ko taryba reikalavo. Buvo aišku, kad vokiečiai apgaudinėja ir 1917 m. gruodžio 11 d. aktą nori pavartoti grynai aneksijai. Pačioj taryboj kilo nuomonių skirtumų. Svarbu buvo panaikinti tą aktą. Pasiremiant akto neaiškumais, kuriuos vokiečiai ir stengėsi panaudoti, buvo iškeltas klausimas tam aktui papildyti pridedant straipsnį apie Steigiamąjį seimą, kuris nustatytų santykius su kitomis valstybėmis. Tas pasiūlymas taryboj ir gavo tik 12 balsų iš 20, o keturi tarybos nariai (J. Vileišis, St. Kairys, S. Narutavičius ir M. Biržiška) iš tarybos išėjo. Jie išėjo ne tiek protestuodami prieš tarybos daugumą, kiek prieš vokiečių politiką.

Gruodžio 11 d. papildymas akto buvo kompromisinis, kelias tarp to akto ir kito teksto, kuriame Lietuvos nepriklausomybės atstatymas nebuvo jungiamas su Lietuvos–Vokietijos santykiais. Bet vokiečiai ir to kompromiso priimti nenorėjo. Tuo tarpu derybos Lietuvos Brastoje nutrūko ir visas padėjimas pakitėjo. Vokiečių imperialistiški siekimai dar padidėjo ir jie užėmė naujus žemės plotus. Rodos, dar labiau reikėjo bijoti jų galybės ir jai nusilenkti. Tačiau taryba visai priešingai pasielgė ir nusistatė griežtai eiti savo keliais panaikindama net aukščiau minėtą kompromisą. Čia žymėtinas yra tarybos nutarimas, kuriuo panaikinami visi anksčiau duotieji pasižadėjimai tuo atveju, jei tas kompromisas nebus vokiečių priimtas ir Vokietija Lietuvos nepriklausomybės nepripažins. Į pasiūstą paklausimą vokiečiai tik atsakė, kad Vokietija Lietuvą pripažinsianti, bet kada – jokių pažadų neduoda. Taryba tuo būdu gavo laisvas rankas.

Dabar rūpėjo atstatyti taryboj vienybę. Pradėta tartis su išėjusiais 4 nariais dėl bendros Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo formulos. Labai daug ginčų iškėlė žodis „galutinai“ sakiny apie valstybės pamatų ir santykių su kitomis valstybėmis nustatymą. Opozicionieriai priešinosi tam žodžiui, motyvuodami, kad ne tik galutinai, bet ir bendrai tų pamatų ir santykių niekas kitas nustatyti neturi, kaip tiktai Steigiamasis Seimas. Pagaliau, susitarta ir Vilniuj, Didžiojoj gatvėj, Štralio namuose 1918 m. vasario 16 d. 1.30 val. dienos pasirašytas Lietuvos Nepriklausomybės atstatymo aktas. **Pasirašėme visi 20 tarybos narių abėcėlės tvarka.**

Negana dar pasirašymo, reikėjo nepriklausomybės paskelbimo aktą viešai paskelbti. Vos tik įvyko pasirašymas, tekstą nusiuotėme į „Lietuvos Aidą“ ir spaustuvę jį surinko. Korektūros nuotrauką nusiuntė į „Pres sestelle“, o mašiną paleido. Gavę korektūrą vokiečiai tuoj „Lietuvos Aido“ numerį konfiskavo, bet apie 70 egzempliorių pasisekė paslėpti. Tuo tarpu ištikimas tarybos draugas, jau minėtas kareivis profesorius, nuvežė akto tekstą į Berlyną Erchergeriui, o jis perdavė kai kurioms vokiečių didesniųjų laikraščių redakcijoms. Ir didelis buvo okupacinės valdžios nustebeimas, kad griežtai uždraustasis vietos spaudoj dokumentas pasirodė keliuose Berlyno dienraščiuose. Bet Vokietijos valdžia irgi greit susigriebė ir uždraudė tolimesnį akto skelbimą ir jo komentavimą. Kai kurie vokiečių laikraščiai ypač kanclerio organas „Norddeutsche Allgemeine Zeitung“ smarkiai puolė tarybą už revoliucinį žygį, kad ji drįsusi „muzikų tau-tai“ skelbti nepriklausomybę. Tikrai vasario 16 d. aktas buvo revoliucinis žygis, buvo drąsiai tartas laisvės žodis, tautos noro pareiškimas ir didis vienybės aktas, sujungęs visus lietuvių tautos vadus Lietuvos gerovės vardan. Lietuva tada negalėjo apie tą svarbųjį aktą sužinoti ir sunku buvo tikėti, kad nedidelis lietuvių veikėjų būre-

Stanislovas Narutavičius

lis, priešų apsuptas, galėtų išdrįsti tokiam žygiui. Tuo būdu vasario 16 d. aktas nebuvo kieno nors malonės aktu, nepriklausomybės dovanojimo aktu, bet juo mes patys sau laisvę paėmėme, tik patys sau dėkingi už jį būdami. Tiesa, apie akto įgyvendinimą tada negalėjo būti kalbos, bet gimė galinga viltis, buvo rastas tikrasis pagrindas, tikrasis žodis. Ir neilgai reikėjo laukti – viltis neapvyllė: žodis virto kūnu“¹⁰.

Negali likti be dėmesio ir tas faktas, kad pradžioje Tarybos nariai susirinko pas Joną Basanavičių. Kun. P. Dogelis 1927 m. vasario 18 d. rašė, kad „Lietuvos Taryba 16 vasario 1918 m. susirenka Mokslo Draugijos namuose pas d-rą J. Basanavičių į savo nepaprastą posėdį. Tarybos nariai beposedžiaudami pas d-rą Basanavičių menkai teikurentuose kambariuose sušalo, iš ten bėgo d-ru Basanavičių vedini į Lietuvių Komiteto butą, Didžiojoje g-vėje Nr. 30. Pas mus buvo šilčiau ir jaukiau. Kambarys nepraeinamas, izoliuotas nuo svetimų gyventojų. Čia gerbiamesiems svečiams buvo pateiktos plunksnos taip svarbiam aktui pasirašyti. Tos plunksnos buvo mano laikomos atminimui ir būčiau ligšiol išlaikęs, kad ne bolševikai.“¹¹ Netikėti kun. P. Dogeliu nėra jokio pagrindo, tuo labiau atsiminimai rašyti mirus J. Basanavičiui. Atkreiptinas dėmesys, kad kun. P. Dogelis nieko neužsimena apie akto spausdinimą Didžiojoje g-vėje Nr. 30. Rinktasi pas J. Basanavičių su tikslu skelbti nepriklausomybę. Vadinas, aktą atsinešė jau atspausdintą, veikiausiai iš Mokslo Draugijos namų. Jeigu kun. P. Dogelio atsiminimuose būtų netikslumų, jie būtų buvę paneigti. Laiko nuo 1927 m. iki 1940 m. buvo pakankamai daug. Kur buvo atspausdintas aktas ir kas jį atspausdino?

Kas atspausdino Nepriklausomybės akto tekstą?

Šiandien daug diskutuojama apie Akto pasirašymo ceremoniją. Raimundas Klimavičius knygoje „Neįminta XX amžiaus Lietuvos istorijos mįslė“¹² siekė atskleisti Nepriklausomybės akto atsiradimo aplinkybes, rekonstruoti jo priėmimo bei paskelbimo aplinką ir procedūrą. Jo dėka Donatas Malinauskas tapo popžvaigžde, kalbant šios dienos žargonu. Jam net skyrius paskirtas: „Donato Malinausko parašo mįslė“. Kiti monografijoje nagrinėjami klausimai taip pat yra aktualūs mūsų visuomenei. Tačiau pastaruoju metu didžiausią susidomėjimą yra sukėlusios Nepriklausomybės Akto pasirašymo, paskelbimo aplinka ir ypač pati procedūra, jeigu tai, kas vyko okupacijos sąlygomis, galima taip įvardyti. Skaitant minėtą monografiją, susidaro įspūdis, kad Aktas buvo paskelbtas ne karo ir ne okupacijos sąlygomis. Tarybos protokoluose fiksuoti jos narių pavėlavimai ir nebuvimai aiškintini tik sudėtingomis to meto sąlygomis, kai laisvą judėjimą varžė okupacinė vokiečių valdžia. Abejotina, kad visi 20 signatarų vienu laiku galėjo atvykti į Štralio namus vasario 16 d., nes tai nesuderinama su konspiracija, tuo labiau, kad Nepriklausomybę buvo ruošiasi skelbti prieš vokiečių valią.

R. Klimavičius, rašydamas knygą apie Vasario 16-ąją, nepasinaudojo visa tuo metu buvusia informacija. Pamiršo jis Petro Kalpoko paveikslą „Signatarai“, taip pat Marijos ir Jurgio Šlapelių namo-muziejaus įkūrėją, puoselėtoją ir

Apie Lietuvos ir Lenkijos santykius

Lenkijos draugiškumo kaina: lietuvių išsižadėjimas? (I)

Atkelta iš 1 p.

niams politikams, kurių veiksmus esą nulemia „sovietmečiu ir emigracijoje puoselėtos ir išlaikytos antilenkiškos tapatybės, matuojamos J. Basanavičiaus apibrėžto modelio matmenimis, išskylantys vaizdiniai“. Kur ir kaip Š. Liekis išūrėjo, kad „antilenkiški tautininkų stereotipai buvo aktyviai puoselėjami sovietmečio partinių veikėjų bei ideologų“, lieka paslaptis, nes jis apie tai neparašė. Nebent tokiu įsisenėjusiu stereotipu laikomas faktas (kurio oficialioji Lenkija iki šiol nepripažįsta), kad Lenkija 1920 m. vis dėlto sulaužė Suvalkų sutartį ir okupavo Vilnių. Šio „antilenkiško stereotipo“ sovietmetis iš tikrųjų nepakeitė. Ogi šiandien tokios nuostatos gal kai kam jau atrodo vien kaip tuometinės Lenkijos „nepagarbus įtarinėjimas“.

Kas būtų, jeigu būtų

Idėja, kad esą būtų buvę geriau, jei lietuvių tautos, kuri XX a. pr. ėmėsi atkurti Lietuvos valstybę, ateities vizija būtų daugiau pasirėmusi LDK tradicija (ar tiksliau, tuomet dar gyvais LDK tradicijų tęsėjais, t. y. bajorų luomu), yra gana populiarai naujausios Lietuvos istorijos tyrinėtojų sluoksniuose, nors tokio pobūdžio spėliojimai ir nepriklauso istorijos mokslo objektui. Ši idėja apie esą galėjusį būti kitoki istorijos kelią, kurio atgimstanti Lietuva „deja, nepasirinko“, yra tik nuoga ideologinė klisė, apskritai neturinti nieko bendra su moksliniu mąstymu.

Šių *paraistorinių* apgailestavimų net ir nebandoma kaip nors rimčiau pagrįsti, kadangi vengiama atsakyti į natūralų klausimą ar „nelingvistinis“ lietuviškos tapatybės modelis iš viso būtų įtvirtinęs kokią nors modernią tapatybę, skirtingą nuo lenkų, ir ar tokiu atveju iš viso būtų įvykęs nacionalinis atgimimas, ar žemėlapyje vėl būtų atsiradusi nepriklausoma Lietuvos valstybė ir t. t. Juk daugumai sulenkėjusių Lietuvos bajorų (kaip antai, ir Juzefui Pilsudskiui) Lietuvos, kaip atskiros nuo Lenkijos valstybės, vizija nebuvo patraukli. Jono Basanavičiaus lietuviybės supratimas įkvėpė nacionalinį atgimimą. O štai Š. Liekio ir jo kolegų sunkiai apčiuopiami tapatybės vaizdiniai vargu ar ką nors įkvėptų.

Dauguma tuometinių Lietuvos bajorų buvo priešiški nusiteikę lietuvių kalbos atžvilgiu ir nepalaikė lietuvių kalbos emancipacijos, todėl hipotetiškai pasirinktas būtent jiems patrauklesnis modelis būtų reiškęs ne ką kitą, kaip tolesnį lietuvių kalbos sunykimą. O juk būtent tautininkų politika bei jų palaikoma nacionalinio švietimo sistema sugrąžino lietuvių kalbą į viešąjį gyvenimą, iškovojo jai aukštosios kultūros sričiai priklausančios kalbos statusą. Š. Liekis, regis, tai vadina „prieškarine tautininkų indoktrinacija“.

Taigi jeigu Lietuva būtų pratešusi vėlyvosios LDK tradicijas, tai tik reikštų, kad nacionalinis atgimimas neįvyko, o ji ir liktų, anot Edvardo Gudavičiaus, tik „antroji lenkiškos civilizacijos laida“. Tiesa, iš luominės Abiejų Tautų Respublikos santvarkos ir tapatybės ji jau būtų „organiškai“ perėjusi prie modernybės. Kieno ir koks tai būtų tautiškumas, kon-

cepcijos pasekėjai net nepabando įsivaizduoti ar tokį įsivaizdavimą pateikti skaitytojui. O gal kaip tik J. Pilsudskio federacinėje vizijoje bei kituose panašiuose scenarijuose dabartiniai Lietuvos istorikai jau nebemato nieko pražūtingo? Straipsnio autorius teigia, kad būtent tautininkiška Lietuva „ne tik trukdė antivokiško ir antisovietinio bloko formavimuisi Rytų Centrinėje Europoje, bet ir norom nenorom pavertė Lietuvą Sovietų Sąjungos ir Vokietijos įrankiu“. Panašiai jau ne sykį yra teigęs Česlovas Laurinavičius bei kiti Lietuvos istorikai, kuriuos šiuo atveju galima būtų pavadinti „retropolitologais“.

Stipresnė Lenkija su nekonfliktuojančia (o tai reiškia, į Lenkiją inkorporuota) Lietuva, žinoma, būtų turėjusi didesnę įtaką visame regione, gal net siekusi įtraukti į federaciją ir kitas dvi Baltijos šalis, kaip kad svajoto J. Pilsudskis, ir todėl būtų sunkiau įkandamas kąsnis sovietams ir Vokietijai. Bet ar neįkandamas?

Būtų gerai, jei prieš padarydami Lietuvą vos ne Antrojo pasaulinio karo kaltininkę ir apgailestaudami, kad ji nepasiaukojų viso regiono bei taikos Europoje labui, tokio požiūrio skleidėjai prieš tai įrodytų, kad šitaip ji galėjo kaip nors pakeisti ar sustabdyti Sovietų bei Reicho agresorius.

Apie „naująją“ lietuvių tautą ir jos nekorektišką elgesį

Idėja, kad XIX a. pabaigoje atgimusi lietuvių tauta buvo dirbtinai sukurta filologiniu pagrindu iš baudžiauninkų ir kad ji nieko bendra neturi su istoriniais lietuviiais (ypač tais, kurie jau kalbėjo tik lenkiškai, nors save dar laikė bajoriškos Lietuvos paveldėtojais), nėra nauja. Istorikas Alfredas Bumblauskas savo programiniame straipsnyje „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos paveldo „dalybos“ ir „Litva/Letuva“ distinkcijos konceptas“ (žr. straipsnių rinkinį „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos tradicija ir paveldo „dalybos“, Vilniaus Universiteto leidykla, 2008, toliau visur – „Rinkinys“) visai be reikalo šias išvalgas priskiria dabartiniais istorikams.

Jis rašo apie „savarankiškai liberalųjį diskursą pradėjusį plėtoti ir LDK tradicijas nebe etnocentristiškai tirti Antaną Kulakauską, Egidijų Aleksandravičių, Rimantą Miknį ir kitus autorius, susibūrusius apie „Tautinio atgimimo studijas“, esą būtent „jie nuosekliai suformulavo tezę, kad tarpukario Lietuvos Respublika nebuvo organiškai LDK tęsia, o etnolingvistinio nacionalizmo pagimdytos moderniosios tautos kūrinys“ (žr. Rinkinį, 26 p.).

Tačiau nuosekliausiai, aiškiausiai ir pirmiausiai šias koncepcijas pradėjo vystyti net ne dabartiniai ar prieškariniai Lenkijos istorikai, bet... pilsudskinės Lenkijos politikai. Vilnius pagal juos buvusi LDK sostinė ir neturėjusi nieko bendro su lietuvių tautos sostine. Taip, pasak paties Š. Liekio, buvo teigiama Tautų Sąjungoje Lenkijos memorandume, pateiktame 1921 m. gegužės 21d. (žr. Rinkinį, 344–355 p.). Tiesa, tuometinės Lenkijos politikai dar nebuvo tiek išobulėję, kad visuomet nuosekliai paneigtų faktą, jog pateko į konfliktą būtent

su lietuviiais. Vis dėlto, sulaužydami Suvalkų sutartį, jie „vadavo“ Vilnių esą iš jį užėmusių „žemaičių“.

Lenkijos istoriografijoje netrukus atsirado koncepcija apie „lituvius“, kurie skiriasi nuo lenkakalbių „litwinų“. Pastarieji esą ir yra pagrindiniai LDK paveldėtojai. Žinoma, tokia koncepcija negalėjo kaip nors pagrįsti Lenkijos teisių į Vilnių. Tai rodo ir gudų emigracijos ideologinė tradicija, kuri perėmė šias koncepcijas ir save iki šiol vadina „licvinais“, esą tikraisiais LDK kūrėjais, o mus – arba istoriniais žemaičiais, kuriuos kalavijuočiams užrašinėjo karalius Mindaugas, arba šiuolaikiniais „lituviais“, esą pavogusiais iš gudų ne tik jų istoriją, bet net ir patį vardą.

Tačiau nei Lenkijos istorikai, nei gudų emigracija paprastai neneigia nors šio tokio istorinio tęstinumo tarp LDK ir „dabartinių“ lietuvių. To neneigia ir A. Bumblauskas, iš lenkų istorikų pasiskolinęs dviejų tautų – „jaunaliuvių“ (t. y. moderniosios, naujosios lietuvių tautos, kuri susikūrė XIX a. pab. – XXa. pr.) ir „senaliuvių“ (lenkakalbių bajorų, kurių kai kurie XX a. pr. dar laikė save lietuviiais, LDK politinės tradicijos tęsėjais) koncepciją.

O štai Š. Liekis, galbūt dėl publicistinio savo straipsnio žanro, į kurį negalėjo sutilpti visi niuansai, rašo, kad „šiuolaikinės tautos turi labai trumpą istoriją“, vėliau patikslindamas, kad tai galioja ne lenkams, vengrams ar vokiečiams, kurie išsaugojo savo elitą iš ikimoderniųjų luominės tapatybės laikų, bet esą tik tokioms silpnoms, patekusioms į „neistorinių tautų kategoriją“ tautomis, kaip lietuvių. Mat pastarieji, sukurdami Jono Basanavičiaus vadovaujamą „kontrolitą“, atstūmė tikruosius, elitinius istorinės tradicijos paveldėtojus, kaip antai, tokius kaip L. Želigovskis.

Apie nepatogius klausimus dėl lietuvių kalbos

Kažin ar kas galėtų neigti seniai žinomą tiesą, kad tautinė tapatybė gali būti ir nesusijusi su asmens naudojama kalba. Žinome, kad yra buvę ir iki šiol gali būti lenkiškai kalbančių asmenų, kurie save laiko ar laikė lietuviiais ir pagal savo savimonę bei papročius tokiais ir yra ar buvo.

Nepaisant visų autoriaus kaltinimų, neteko sutikti, kad prieškariniai ar dabartiniai tautininkai lietuviiais būtų laikę ar laiko vien tuos asmenis, kurie kalba lietuviškai. Tiesa, vienas iš moderniosios lietuviškos tapatybės požymių nuo pat nacionalinio atgimimo laikų yra bent jau pagarba iš senolių paveldėtai lietuvių kalbai, o šiuolaikinė Lietuvos valstybė (tiek tarpukario, tiek ir dabar) pripažįsta lietuvių kalbą valstybinį statusą, ir todėl kiekvienam piliečiui, nepriklausomai nuo jo tautybės (t. y. ir nelietuviams), nustato teisinę pareigą ją mokėti.

Nors didžiausiu naujosios lietuviškos tapatybės ribotumu Š. Liekis bei kiti jo kolegos, pradedant prof. A. Bumblausku, laiko įsišaknijusį „etnolingvistinį nacionalizmą“, tačiau jų propaguojamų, iš kaimynų pasiskolintų koncepcijų silpnoji vieta – tai yra neįtikėtina

menkas supratimas apie lietuvių kalbą ir jos istoriją. Kaip antai A. Bumblauskas, jei teisingai cituoja PAP, neseniai pareiškė, kad nesupranta Lietuvos politikų nuostatų dėl lietuvių kalbos rašybos, nes juk lietuvių kalba esą nėra „dešimties tūkstančių metų senumo“, ir esą tik neseniai suėjo „šimtas metų, nuo kada lietuviiai susitapatino su lietuvių kalba“.

Tikriausiai garbusis istorikas pamiršo pasakyti, jog turėjo omenyje bendrinę lietuvių kalbą ir moderniąją jos rašybos sistemą. Bet ar bendrinės, literatūrinės lietuvių kalbos susiformavimas naujausiais laikais reiškia, kad anksčiau lietuvių kalbos nebuvo ar kad su ja lietuviiai nesitapatino? Ar nors vienas rimtas mokslininkas, atsižvelgdamas į įvairiuose istorijos šaltiniuose paliudytus lietuviškus asmenvardžius ir geografinių vietovių pavadinimus bei iki šiol gyvuojančią hidronimiją, gali paneigti lietuvių kalbos tęstinumą nuo priešistorinių laikų iki šiandien?

Tik visiškai nemokša dar galėtų postrinauti, kad kalba, kuria kalbėjo senosios Lietuvos valstybės kūrėjai, buvo kažkokia kita, o ne lietuvių (nors, be abejo, ji tuo metu buvo išlaikiusi žymiai daugiau archajiškų formų ir turėjo skirtingas tarmiškas atmainas, negu šiandien). Jau nuo XIII a. istoriniuose šaltiniuose plačiai ir aiškiai minimi būtent lietuviiai, dokumentuoti būtent jų vartojamos ir jiems priskiriamos kalbos žodžiai, įvardijamos istorinės lietuvių tautos asmenybės, valstybės valdovai, kilmingieji ir kiti laisvieji asmenys, kurie ir sukūrė politinę Lietuvos tradiciją. Jų nei tautininkai, nei J. Basanavičius juk neprasimanė.

Tas faktas, kad istorijos kelias per daugelį amžių susiaurino Lietuvos sąvoką tik iki „laisvosios tautos“ – bajorų luomo, ir kad šis luomas palaipsniui ir daug kur (ne visur!) viešam vartojimui vėlyvosios LDK laikais perėmė lenkų kalbą, dar nereiškia, kad iš nelaisvųjų asmenų, šnekėjusių lietuvių kalba ir išlaikiusių neįtikėtinai milžinišką lietuvių kalbos pasaulį, kuris perduotas mums iki pat šių dienų, mes turime koki nors pagrindą atimti lietuvių vardą.

Netgi jei iš tikrųjų Lietuvos baudžiauninkai būtų savęs nebelaikę lietuviiais ir būtų nebežinoję, kokia kalba jie kalba, arba jeigu Lietuvos bajorai būtų galutinai monopolizavę lietuvių vardą tik sau, kaip „politinei tautai“, nebepripažindami šio vardo nelaisviesiems asmenims, ir tai dar nereikštų, kad mes, žvelgdami į savo istoriją objektyviai, neturime teisės ir pastaruosius tebevadinti lietuviiais. Dar daugiau, mes juose turime teisę matyti senosios lietuvių kultūros (jei norite, etnokultūros), davusios pradžią Lietuvos valstybei, gyvuosius tęsėjus bei tikruosius paveldėtojus, perdavusius jos dvasinį palikimą moderniajai Lietuvai, visų pirma, per kalbą.

Vardan sąjungos su Lenkija nuėjome laipsniško lietuvių kalbos ir papročių išsižadėjimo keliu. Tuomet, spaudžiami maskolių, gal ir neturėjime kito pasirinkimo. O dabar? Ar esame jau laisvi būti lietuviiais savo protėvių žemėje? Ar patys padovanosime savo istoriją lietuvių išsižadantiems plevėsomis ir svetimiesiems plėšrūnams?

Gintaras SONGAILA, Vilnius

Užs. Nr. 3

Tėsinys kitame numeryje

Lietuvos Respublikos Prezidentai

Vokietijoje įamžintas Aleksandro Stulginskio vardas

Žemės ūkio ministras Kazys Starkevičius dalyvavo memorialinės lentos Lietuvos Prezidentui Aleksandrui Stulginskiui (1885–1969) atminti atidengimo šventėje Martyno Liuterio universitete (Halė–Vitenbergas, Žemutinė Saksonija, Vokietija). Šios lentos atidengimo iniciatorius yra Vokietijos–Lietuvos bendruomenės vadovas, buvęs Vokietijos ambasadorius Lietuvoje dr. Ulrichas Rosengartenas.

„Vedamas ne tik patriotinių jausmų, bet ir gilių išitkinimų, noriu priminti mūsų Tautiškos giesmės žodžius: „...Iš praeities Tavo sūnūs te stiprybę semia“. Tarpukario Lietuvos agropolitikų stiprybė, aukšti moralės standartai mus skatina ir šiomis dienomis darbuose prisiminti jų veiklą, teikti ją pavyzdžiu jaunajai kartai. Tegul vieno iškiliausių Lietuvos tautos sūnų – A. Stulginskio darbų ir kilnių idėjų dvasia lydi gražiomis tradicijomis grįstą Lietuvos ir Vokietijos bendradarbiavimą“, – susirin-

Aleksandras Stulginskis

kusiuosius į Halės universitetą sveikino K. Starkevičius.

Šiandien Lietuvoje A. Stulginskis dažniau prisimenamas ir vertinamas kaip Nepriklausomybės akto signataras, Prezidentas, o ne kaip Žemės ūkio ir valstybės turtų ministras ar aktyvus žemdirbių pagalbinkas. Tuo tarpu Lietuvos tarpukario agropolitikai padėjo tvirtus pamatus mūsų valstybės žemės ūkio formavimuisi.

A. Stulginskio idėjos ir darbai aktualumo neprarado ir po penkiasdešimties metų okupacijos. 1918 m. jo pradėtas leisti laikraštis „Ūkininkas“. Ir šiandien patariamojo pobūdžio leidiniai yra labai populiari, nenutolę nuo to meto idėjos pagelbėti žemdirbiams. 1919 m. A. Stulginskio įsteigta Ūkininkų sąjunga atkurta 1989 m. Šiandien ši nevyriausybinė organizacija yra viena skaitlingiausių ir aktyviausių Žemės ūkio ministerijos socialinių partnerių. Ne mažiau svarbi to meto Lietuvai buvo kooperatyvų veikla, kurioje A.

Stulginskis taip pat aktyviai dalyvavo – buvo kooperatyvų „Lietūkis“ ir „Linai“ tarybos nariu. Išvysčius aktyvią prekybą žemės ūkio produktais ir įranga, šių kooperatyvų prekyba su užsieniu 1939 m. siekė 77 proc. viso šalies eksporto. Į Vokietiją minėtieji kooperatyvai eksportavo grūdus.

Gražus Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerijos bendradarbiavimas su Žemutine Saksonija vyksta nuo 1996 m. Kasmet Magdeburge vykstančioje rudens derliaus šventėje tradiciškai, pristatydami nacionalinius produktus, dalyvauja Lietuvos atstovai. Glaudūs ryšiai M. Liuterio universitetą sieja ir su Lietuvos žemės ūkio universitetu bei Lietuvos sveikatos universitetu Lietuvos veterinarijos akademija. Minėtosios aukštosios mokyklos dirba pagal studentų ir dėstytojų mainų programą *Erasmus*.

Žemės ūkio ministerijos informacija

„Šalčios aleliumai“ atvėrė lietuviškos stiprybės galias

Gimnazijos salė vos besutalpino žiūrovus

Atkelta iš 1 p.

ir pavadinimo, vyko su dideliu pasisekimu. Dėsninga, kad ji sutapo ir su naujos lietuviškos mokyklos, dabar – Lietuvos tūkstantmečio gimnazijos – atidarymu.

Neskaičiuoja laiko ir jėgų

„Vilnijos“ draugijos iniciatyva buvo ta kibirkštis, kuri įžiebė skaisčią ir kaitrią lietuviybės ugnį. Lietuviškų mokyklų meno ir kūrybos šventė tapo tokiu renginiu bei reginiu, kuriuo didžiuojasi Šalčios kraštas.

Beje, pirmojoje šventėje vienas svarbiausių svečių buvo tuometis švietimo ir mokslo ministras, prof. akad. Zigmas Zinkevičius. Ir jo nenuilstamo triūso, užsispyrimo dėka Šalčininkuose buvo pastatyta viena moderniausių šalyje mokyklų. Šiandien jau niekam nekylo abejonių, kad ši lietuviška mokykla padeda kitų tautybių, mišrių šeimų jaunimui gerai išmokyti valstybinę kalbą, toliau siekti mokslo ir profesinės karjeros, natūraliai integruotis į visuomenės gyvenimą.

Beje, prof. akad. Z. Zinkevičius su žmona, kitais šeimos nariais nuo pat pirmosios šventės kasmet dalyvauja „Šalčios aleliumose“. Šiam menų festivaliui taip pat šventai ištikimas ir vienas jo sumanytojų „Vilnijos“ draugijos pirmininkas dr. Kazimieras Garšva, kiti Vilniaus krašto kultūros, švietimo ugdytojai bei rėmėjai.

„Pirmųjų švenčių dalyviai buvo nedrūsūs pradinukai, skatinami dainuoti, deklamuoti savo mokytojų. Metai po metų šventė brendė. Be pasirodymų scenoje tradiciškai vyksta ir meno darbų paroda. Ūgtelėjo meistrishkumas – renginys vyksta lyg vienu atsikvėpimu. Juk šventę ruošia didelis būrys mokytojų, kurie neskaičiuoja jai paaūkoto laiko ir jėgų“, – sakė Lietuvos tūkstantmečio gimnazijos direktorius Vidmantas Žilius.

Graži, gausi lyg dainų šventė

Šiamečiai „Šalčios aleliumai“ buvo skirti lietuviškoms pasakoms. Mat nuo praėjusių metų lietuviškų mokyklų vaikai rengia pasirodymus pagal iš anksto numatytą temą.

Kodėl šįkart pasakos? Pasak šventės rengėjų, jose – mūsų vaikystė ir didžioji išmintis. Iš močiutėlių skrynių pasklidusios pasakos scenoje virto įstabiai nuosirdžiais vaidinimais, pasakojimais, lyg girios aidą atnešusiais senais lietuviškais melodijais, papročius, tradicijas.

Sausakimšoje gimnazijos didžiojoje salėje gausiai susirinkusius dalyvius – vienuolikos

lietuviškų mokyklų atstovus, svečius, daugybę žiūrovų pasveikino Lietuvos tūkstantmečio gimnazijos direktorius V. Žilius. Jis padėkojo šventės dalyviams bei rėmėjams – Tautos fondui, „Vilnijos“ draugijai, Lietuvos tūkstantmečio gimnazijai.

Į šventėje dalyvaujančius kreipėsi vienas jos dvasios palaikytojų, galima sakyti, gimnazijos statytojas prof. akad. Z. Zinkevičius. Kalbėjęs dr. K. Garšva pasidžiaugė, kad „Šalčios aleliumai“ tapo tokiu dideliu, lyg dainų šventė, renginiu, svarbiu įvykiu rajono gyvenime, kuris kasmet tęsiasi ir stiprėja. Šventės dalyvius sveikino Europos parlamento narė Radvilė Morkūnaitė-Mikulėnienė, patikinusi, kad Rytų Lietuvos gyvenimo atspindžiai jai visada įdomūs ir svarbūs.

Tarp daugelio svečių – Seimo nariai Rytas Kupčinskas, Gintaras Songaila, Ministro Pirmininko patarėja Paulė Kuzmickienė, Švietimo ir mokslo ministerijos Regioninių mokyklų skyriaus vedėjas Jonas Vasiliauskas, istorikas doc. Romas Batūra bei daugelis kitų, kuriems „Šalčios aleliumai“ visada lauktas ir brangus širdžiai bendraminčių susitikimas, su meile realizuota tautinė misija.

Scenoje – marga pasakų mozaika

Dideli savo dvasia, nuosirdumu, jaudinama tikri. Tokie „Šalčios aleliumai“.

Šventės pradžia ir finalas, kuriuos dovanuoja jos šeimininkė Tūkstantmečio gimnazija, nepaliko abejingo nė vieno. Tai buvo nepakartojama, profesionali vokalo, choreografijos, režisūros fejerija.

Scenoje pasirodė ir patys mažieji iš Šalčininkų lopšelio-darželio „Vyturėlis“, pasekė „Pirštinei“, vadovės Helena Songin, Janina Radevič ir Emilija Jeteiko. Lietuvių liaudies dainą „Siuntė senis ožką“ inscenizavo Kalesninkų pagrindinės mokyklos mokiniai, kuriuos paruošė mokytojos Liucija Plukienė ir Lina Čenienė.

Gerai žinomą pasaką „Sigutė“, kurią parodė Čiužiakampio pagrindinės mokyklos vaikai, užgnaužė kvapą žiūrėjo ne tik mažieji, bet ir suaugusieji. Mokytojos Jeleną Ivanovskają, Aleksandra Pečkauskienė paprastai ir stebuklingai giliai atskleidė šios pasakos tragizmą ir grožį.

„Šiliukų“ pasaką pasekė Baltosios Vokės „Šilo“ pagrindinės mokyklos moksleiviai, kuriuos parengė Aušra Varnelienė, Ana Daunoravičienė ir Ona Balachnina. Dieveniškų „Ryto“

Akad. Zigmas Zinkevičius (dešinėje) kalbasi su pedagogu iš Eišiškių Vytautu Dailidka pagrindinės mokyklos jaunimas, vadovaujamas Vilmos Kisielytės, scenoje parodė, kaip gudrią mergą laumės išgelbėjo.

Tortą dalijo lyg duoną

Jašiūnų „Aušros“ vidurinės mokyklos artistai, padedami Vytauto Latono, pasekė eiliuotą pasaką „Gyvenkime draugiškai“. Mokytojas Stasys Krupavičius parengė dainininkus iš Butrimonių pagrindinės mokyklos, o Turgelių vidurinės moksleiviai, vadovaujami Rasos Midverienės, Jolantos Lazdauskienės, Dianos Jurkonytės, tiesiog užbūrė paslaptinga kelione į „Vandenų, rankšluosčių ir įnagių dvarą“. Pasaką apie devynkalvį ir seselę žiūrovams dovanuoja Eišiškių Stanislovo Rapolionio gimnazijos mokiniai, vadovė Rūta Kulpovičienė. Poškonų pagrindinės mokyklos vaikai, vadovaujami Jelenos Staniulienės, Zitės Stačkauskienės, nustebino savo sukurta pasaka „Sumainyci žiedeliai“.

Ispūdingą šventės finalą parengė Tūkstantmečio gimnazijos jungtinės meno pajėgos, kurias suvienijo mokytojos Diana Butrimienė, Natalija Rogožienė, Olga Karčevska, Aušra Bezujevskienė, Violeta Sadovskienė, Joana Šileikienė.

Baigiantis šventei, buvo apdovanoti ir patys įdomiausi mokyklų dailės parodos, surengtos gimnazijoje, darbai.

Šventę vainikavo tradicinė daina „Žemėj Lietuvos“, milžiniškas tortas, kurio pakako visiems, svečių dovanos. Įdomu buvo matyti, kaip tortą, lyg skalsią duoną, su meile raikė ir kruopščiai dalijo ne suaugusieji, o patys vaikai.

Laukia padavimai ir legendos

Beveik visą dieną trukusi šventė „Šalčios

Grupinė garbingų šventės svečių nuotrauka

aleliumai“ subūrė įvairaus amžiaus žiūrovus. Tarp jų buvo matyti ir vyresniųjų, ir jaunimo, ir ant rankų sūpuojamų mažylių. Scenoje pasirodė net 140 dalyvių.

„Pernai, minint Kovo 11-ąją Vilniuje, Karininkų ramovėje, iš Šalčininkų atvyko du autobusai jaunųjų dainininkų, šokėjų. Jų pasirodymas tiesiog sukėlė aplodismentus, nes tokį nuosirdumą retai tenka matyti. Jeigu šiemet norėsime juos pasikviesti, matyt, prireiktų viso traukinio vagono. Labai džiugina, kad šventės dalyviai, pavyzdžiui, iš Dieveniškų krašto, stengiasi parodyti jam būdingą savitą etnokultūrą. Malonu buvo girdėti Poškonų pagrindinės mokyklos moksleivius, porinančius gražia dzūkiška šnektą, Turgelių vidurinės mokyklos vaikus, dainuojančius senovines krašto dainas“, – šypsodamasi šventės ispūdžiais dalijosi „Vilnijos“ draugijos vicepirmininkė, žinoma etnokultūrininkė Nijolė Balčiūnienė.

„Šalčios aleliumai“ ne tik puikus Šalčininkų rajono, bet iš visos šalies meno ir kūrybos renginys. Mančiau, kad šios šventės ispūdžiai vaikams išlieka visam gyvenimui. Stebina Šalčininkų krašto mokytojų ir jų ugdomų vaikų kūrybiškumas. Turime padėkoti Šalčininkų Lietuvos tūkstantmečio gimnazijai už tęsimas ir stiprinamas tautiškumo tradicijas“, – sakė ir Seimo narys G. Songaila, dar nuo studijų metų įsitraukęs į etninės kultūros puoselėtojų gretas.

Nors „Šalčios aleliumai“ baigėsi, bet tuo pačiu ir tęsiasi. Juk pasiruošimas penkioliktajai, jubiliejinei Šalčios krašto šventei, jau prasideda. Tam bus skirti visi metai, kad naujai atrastume „Šalčios aleliumus“ – šįkart su padavimais ir legendomis.

Sigita NEMEIKAITĖ, Vilnius
Vlodo Kasperavičiaus nuotr.

Nuomonės, diskusijos, komentarai

Kieno nacionalizmas egoistiškesnis? Dar kartą apie svetimvardžių rašybą lietuviškuose dokumentuose ir ne tik

Inga BARANAUSKIENĖ, Vilnius

Reikalavimai lenkų vardus ir pavardes lietuviškuose pasuose rašyti lenkiškai netyla – negelbsti nė Konstitucinio teismo išaiškinimai, kad to neleidžia Konstitucija, įtvirtinanti lietuvių kalbą kaip valstybinę, nei kiti argumentai. Lenkijos vadovai pučiasi ir nevažiuoja į Sausio 13-osios dvidešimtmečio minėjimą, vietinės Lenkų rinkimų akcijos atstovai nepalauždami virkauja Europos Parlamente ir kitose tarptautinėse institucijose. Jiems antrina ir mūsų vietiniai ir intelektualio statusą pretenduojantys kosmopolitai, o tie, kurie drįsta prieštarauti, kaltinami visomis įmanomomis nuodėmėmis, pradedant šiaudiniu patriotizmu ir egoistišku nacionalizmu, baigiant sąmoningų strateginės partnerystės su Lenkija griovimu ir mažne siekiu įstumti Lietuvą atgal į Rusijos įtakos sferą.

Betgi atidėkime į šalį emocijas ir pasvarstykime, kaip reikėtų spręsti svetimvardžių rašymo problemą, vadovaujantis netgi ne Konstitucija ir lietuvių kalbos rašybos taisyklėmis, o elementariu sveiku protu.

Galima ir netgi reikia sutikti, kad vardas, kuriuo

žmogus įpranta būti šaukiamas gimtąja kalba, o taip pat paveldėta šeimos pavardė yra svarbi – bene svarbiausia – asmeninės tapatybės išraiška. Tačiau vardas – tai ne firmos ženklas, skirtas pirmiausiai vizualinei identifikacijai, ir ne raidžių ar kitų simbolių rinkinys pase. Vardas – tai visų pirma tam tikra garsų kombinacija, su kuria asmuo susitapatina dar kūdikystėje, ir kuris gali būti užrašomas, pasitelkus bet kurią sutartinę simbolių sistemą – kad ir akliems skirtą Brailio raštą.

Žinoma, užrašyti garsus taip, kad vėliau juos būtų galima tiksliai atkurti – nelengvas darbas, ir geriausiai tą užtikrina kiekvienos kalbos nacionalinė rašmenų sistema, t. y. tie simboliai, kurie santykinai su gyvąja kalba nuolat.

Vis dėlto asmenvardžiai (kaip, beje, ir vietovardžiai) negali funkcionuoti vien savo kalbos ribose. Kadangi, skirtingai negu prasminiai žodžiai, jie nėra verčiami, o žmonės nuo amžių bendrauja su kitakalbiais, asmenvardžiai neišvengiamai keliauja į svetimą kalbas. Ten patekę, jie taip pat neišvengia-

mai modifikuojasi: šiek tiek pasikeičia tarimas, forma priderinama prie atitinkamos kalbos gramatikos taisyklių – taigi, asmenvardžiai, kaip ir visi imigrantai, privalo adaptuotis svetimoje terpėje. Šios adaptuotos šnekamojoje kalboje funkcionuojančios formos ir tampa pagrindu asmenvardžių užrašymams – bent jau tokia yra iš gilių senovės ateinanti tradicija.

Vis dėlto dabar daug kas keičiasi. Visų pirma, dėl visuotinės biurokratizacijos oficialia tampa būtent rašytinė asmenvardžio forma. Ir tuomet neišvengiamai iškyla klausimas: kaip rašyti asmenvardį (ar net bet kurį kitą svetimvardį) – vartojimo ar originalo kalba?

Rašymas originalo kalba atrodo patraukliai. Vertėjams ar šiaip biurokratams nebereikia sukti galvos, kaip integruoti svetimvardį į savo kalbą – kaip radei, taip nurašai arba tiesiog nukopijavai, pasitelkęs „Copy-Paste“ funkciją. Tačiau vargas tam, kam paskui prisireikia tokį užrašymą perskaityti.

Turbūt visi prisimena tą atsitikimą, kai ES užsienio reikalų komisarė Katrina Ašton (Catherine

Inga Baranaušienė su sūnumi Eigintu

Ashton) nesugebėjo ištarti ES atstovų Afganistane paskirto Vygaudo Ušacko pavardės ir pavadino jį „Usaku“. Pats Ušackas tikriausiai pasijuto kiek nejaukiai, o ir komisarė tapo žiniasklaidos pajuokos objektu. Be juk tai ne jos kaltė, kad anglų kalboje svetimvardžiai rašomi visiškai neatsižvelgiant į jų tarimą, o įvairių diakritinių ženklų apskritai neįma-

Nukelta į 16 p.

Nuomonės, diskusijos, komentarai

Reikia iš naujo perskaityti Pirmojo atgimimo korifėjus

Romualdas OZOLAS, Vilnius*Romualdas Ozolas*

Garbūs čia į istorinę Vilniaus rotušę susirinkę lietuviai!

Savo ištikimybę Petriui Vileišiui turėjau garbę pareikšti prieš dešimtmetį nedideliu tekstu „Vileišio principai“. Nenoriu kartotis. Šis žodis tebus kaip anojo prierašas, replika.

Dabar skaitau lietuvių kūrybos klasiką – literatūros, filosofijos, pedagogikos klasiką. Turiu laiko. Replika tokia: klostantis situacijai, kai tauta imama vaizduoti kaip mistinė visuma, o Lietuvos nepriklausomybės atkūrimas 1918 m. – vos ne lemtingiausia istorinė klaida, pats laikas kaip klasiką iš naujo perskaityti ir mūsų Pirmojo atgimimo korifėjus.

Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto 2004 m. išleistų Petro Vileišio „Rinkinių raštų“ pirmoje dalyje pateikiama dešimt prašymų su priedais, adresuotų įvairiems Rusijos carinės imperijos viršininkams dėl spaudos draudimo panaikinimo. „Raštų“ turinyje sakoma „spaudos gražinimo“. Knyga išleista lietuviškos spaudos atgavimo 100-mečio proga. Leidimą parėmė Lietuvos Respublikos Seimo Lietuviškos spaudos lotyniškais rašmenimis atgavimo šimtmečio minėjimo komisija. Visur vienas ir tas pats faktas vadinamas skirtingai. Gal nelabai suprantame, apie ką šnekame? Pats Petras Vileišis didžiausiąjį savo gyvenimo rūpestį apibūdina kaip lietuviškų tekstų spausdinimą „raidynu, besiskiriančiu nuo

lenkiško raidėmis v, ū, ū ir į“, arba – ir vėl cituoju – „lotynišku raidynu su a, e, i, ū, ē, ē, i/e, š, ž, pavadinant jį lietuvišku, nes šios raidės būdingos tik lietuvių kalbai ir tiksliai išreiškia jos garsus.“ Petras Vileišis niekur nesako, kad spauda draudžiama. Juridiškai vertinant – ji tikrai nedraudžiama, tačiau lietuviškus tekstus leidžiama spausdinti tikta kirilica. Taip daro visos imperijos arba diktatūros. Jos sako: ne ne, jūs galite tai daryti, tik darykit ne taip, o šitaip – turėkit šeimą, bet šeima gali sudaryti ir vienalyčiai asmenys, sutuoktiniai gali mylėti vienas kitą, bet turi sudaryti namų ūkio sutartį; arba: žinoma, žinoma, turėkit savo parlamentus, bet tai neturi prieštarauti tam, ką norma laiko liaudies deputatai arba europarlamentariai; ir pan. Taigi, P. Vileišis kalba apie lietuvių teisę savo rašto kalbai turėti lietuvišką raidyną.

Nuo 1879 m. pradžios iki 1903-ųjų pabaigos P. Vileišis, kaip lakštingalėlė suokdamas apie lietuvių kalbos grožį, išskirtinumą ir funkcionalumą, kaip raibasis genelis kala į caro valdžios viršugalvius vieną ir tą patį: reikalavimas lietuviškus tekstus spausdinti slavų raidynu yra klaida, nedovanotina klaida, kuri turi ne tik neigiamų ekonominių bei socialinių pasekmių, bet ir „tiesiog neatitinka bendrų valstybės interesų“. Kaip šitas gražbyliavimas man primena pirmojo etapo mūsų Sąjūdžio bylojimą! Tačiau abiejų Atgimimų atvejais tie suokimai ir kalenimai baigėsi pergalėmis. P. Vileišio atveju – absoliučia: mes ir šiandien rašome dar lietuvišku raidynu.

P. Vileišis, inžinierius kelininkas, išmanė ne tik tiltų statybą. Jo straipsniuose – į pasaulį vėl

kylanti Lietuva. Jo knygelės – gyvenimo pasaulyje mokymas. Kas iš jaunųjų mūsų inteligentų sugebėtų parašyti tokio supratimo kupinas ir pasaulio, ir Lietuvos istorijos apžvalgas? Amžinieji mūsų politiniai – lenkų, žydų, rusų – klausimai P. Vileišio traktuojami su tokiu humanistiniu potencialu, kurio akivaizdoje blanksta visa mūsų žmogaus teisių gynėjų retorika. Apie ūkiškų patarimus nekalbu – negi įmanoma iš kosmopolito piliečio tikėtis išmanymo apie avižas? Deja, neturime jų taip aiškiai, kaip Vileišio apie avižas, bulves ar sodą, išdėstyto kompiuterio meno! P. Vileišis yra klasikinės gimnazijos išugdytas lietuvių inteligentas, kurio kūryba ir veikla gali akivaizdžiai atsakyti į klausimą, ką reiškia klasikinis ugdymas, kai šiandien stebimės, kodėl smunka mūsų visuomenės raštingumas, kodėl formuojasi puskalbė, o istorijos išmanymo semiamės iš mūsų kaimynų mums brukamų koncepcijų.

Gal tai viena iš priežasčių, dėl kurių Pirmojo atgimimo korifėjai yra taip nepageidaujami mūsų dienų autoritetų panteone? Nenusilenkei visagaliu pelno tvarkai, į jo banką įnešdamas bent sutikimą būti kreivai perskaitytas – ir tavęs nėra, kaip Pirmosios Respublikos Susisiekimo ministerijoje nebeliko ir visą savo talentą, darbą ir santaupas Lietuvai atidavusio Petro Vileišio, nes ten jau viešpatavo tik savi – iš valstybės išdo mintantieji.

Ir dar viena priežastis, kodėl reikia skaityti P. Vileišį. Ne apie jį, o jį patį.

P. Vileišis kaip retas kuris ne tik iš Atgimimo titanų moko mus mąstymo preciziškumo. Inžinierius, pozityvistas, humanistas – šių

savybių koordinatėse gimstantis P. Vileišio patriotizmas yra unikalus lietuvių kultūroje, šiaip jau gana filologinėje, todėl šiuolaikiniai intelekto juodnugariai gali smagintis, jog ne tik Lietuvos valstybė, bet ir tauta yra kilusi iš kalbos. Ne čia aiškinti jiems, kad visos kultūros, taigi ir valstybės bei civilizacijos, kyla iš kalbos ir yra pasaulyje tol, kol gyva jas kurianti kalba. Už lietuvių kalbos nėra Lietuvos – nei jos tautos, nei jos valstybės. Tai puikiai suvokė „Aušros“, „Varpo“, „Vilniaus žinių“ kūrėjai. P. Vileišis geriausiai iš jų suprato, kad raidynas kalbai, jeigu ji nori tapti rašto kalba, kuri vienintelė teikia tautai atmintį, taigi ir testinumą, yra svarbiausia kokybė. P. Vileišis, inžinierius ir humanitaras, geriau už kitus matė rašto kaip kalbos fizinės apibrėžties esmingumą, todėl su tokiu atkaklumu brido per carinės biurokratijos džiungles, tikėdamas vieną kartą jas įveikias. Ir įveikė. Tapdamas pavyzdžiu ir mums.

Štai dėl ko metas tautai iš naujo perskaityti tikrus Daukantą, Valančių, Basanavičių, Vileišį ir kitus mūsų valstybės tėvus. Tikrus, o ne pagal savo nesupratimą arba juodą užsakymą iškomentuotus.

Savo „Trumpoje visuotinėje istorijoje“ pasakodamas apie Aleksandrą Didįjį, P. Vileišis rašo: „Rengdamasis žygiui į Aziją, Aleksandras viską išdalijo savo draugams. „Ką gi tu palikai sau?“ – paklausė vienas. „Viltį“, – atsakė Aleksandras. Su juo – ir Petras Vileišis. – „Mums.“

Ši kalba pasakyta Petro Vileišio 160-ųjų gimimo metinių paminėjime Vilniaus rotušėje 2011 m. sausio 25 d.

Vasario 16-osios akto signatarai

Stanislovas Narutavičius po Nepriklausomybės aktu pasirašė lenkiškomis raidėmis

Viktoras JENCIUS-BUTAUTAS, Rokiškis*Atkelta iš 9 p.*

direktorę Alma Gudonytę¹³. Kodėl buvo nutylėtos problemos, apie kurias rašyta straipsnyje „Paslaptinga 1918 m. Nepriklausomybės Akto faksimilės kopija“¹⁴, kuriame parodytas 1918 m. aktas su klaidomis, bei atkreiptas dėmesys į keistas detales. Minėtame straipsnyje keliamos problemos yra aktualios ir šiandien. Deja, taip niekas ir nepaaiškino, iš kur Ukmergės muziejuje atsirado Nepriklausomybės akto fotokopija, kurioje matyti užtušuotas inventorinis numeris. Verta priminti, kad signataro A. Petrulio sūnėnas Kęstutis Juozas Petrulis savo dukrai Nijolei pasakodavo, kad Lietuvos nepriklausomybės aktas buvo pagražintas. Šiandien taip ir lieka neaišku, kas buvo retušuota – pats Aktas ar tik jo kopija? O gal Ukmergėje esanti Nepriklausomybės akto fotokopija yra daryta sovietmečiu nuo pagražinto originalo? Ukmergėje esanti Akto fotokopija buvo rodyta 1999 m. laidoje „Vasario 16-oji – mįslė ir ieškojimai“¹⁵. A. Bumblauskas, būdamas šios TV laidos scenarijaus autoriumi, iki šiol taip ir nepaaiškino Ukmergės akto fotokopijos su užtrintu inventoriniu numeriu kilmės.

Ar galėjo inešti aiškumo šioje painioje istorijoje, t. y. rekonstruojant Vasario 16-tos dienos įvykius ir aplinkybes, Petro Kalpoko paveikslas „Signatarai“ ir Almos Gudonytės pasakojimas apie Akto pasirašymo įvairiausias aplinkybes. Be abejo, galėjo. Tiesa, mūsų šalyje daug kam paskutinė ir neginčijama tiesa – sovietmečio laikų prisiminimai. Todėl stebina Č. Laurinavičiaus, R. Lopatos, A. Bumblausko šventas naivumas ir tikėjimas, kad KGB miegojo, kai Petras Klimas rašė prisiminimus. Tiek to, būkime naivūs ir patikėkime, kad KGB pražiopsojo P. Klimą, A. Stulginskį, bet kaip įtikinti atsiminimų skaitytoją, kad minimi autoriai nepakluso vidiniam cenzoriui. Kas gali paneigti tą galimybę, kad būtent vidinis cenzorius vedžiojo P. Klimo ranką. Kad ir koks geras vidinis cenzorius, tačiau net ir jis ne visada įtikdavo KGB cenzoriui. Tai liudija E. Ulduko prisiminimai apie tai, kaip jis rašė „Vanagai iš anapus“ ir kaip buvo prižiūrimas atsakingo KGB agento.

Po daugelio metų į Lietuvą iš JAV buvo parvežtas Petro Kalpoko paveikslas „Signatarai“, kurį 2007 m. Lietuvos nacionaliniame muziejuje perdavė Lietuvos ambasada Vašingtone. P. Kalpokas nutapė paveikslą „Signatarai“ 1939 m. Pasaulinei parodai Niujorke. Nėra abejonės, kad tapytojas naudojosi iš pirmųjų lūpų gauta

informacija apie vasario 16-osios įvykius, t. y. gerai žinojo Akto pasirašymo aplinkybes. Ant stalo matyti trys popierių krūvelės, vienas plunksnakotis. Taigi ką norėjo tuo pasakyti dailininkas? Deja, rašomosios mašinėlės nėra. O gal Aktas atspausdintas kitur, ne Štralio namuose? Todėl drąsiai galiu teigti, kad Raimundo Klimavičiaus pateikta 1918 m. vasario 16 d. posėdžio rekonstrukcija yra graži pasaka, nes taip ir lieka neaišku, kas ir kur atspausdino Nepriklausomybės akto tekstą. Ir kodėl nė vienas iš signatarų apie tai neužsimena. Tiesa, gal kiek tiesos įneš Dogelio prisiminimai, tik viena blogybė, kad jau labai ilgai jie paslaptinai klaidžioja po Lie-tuvą. Ponas „X“ tai vienam, tai kitam pasiūlo juos pirkti, sako, kad lyg Nacionalinis muziejus juos įsigijo.

2007 m. vasario 15 d.¹⁶ signatarų namuose Alma Gudonytė pasakojo (pasakojimas įrašytas vaizdo juostoje) apie 1918-ųjų vasario 16 d. įvykius ir sudėtingas aplinkybes. Ji teigia, kad taip pasakoja visiems Šlapelių muziejaus lankytojams. Apie Akto pasirašymo aplinkybes jai pasakojo Marija Šlapelienė, kuri dažnai susitikdavo su dr. Jonu Basanavičiumi, nes jis buvo Šlapelių dukters Gražutės krikštatėvis. Pagal seną lietuvių paprotį, krikštatėvis dr. Jonas Basanavičius buvo laikomas Šlapelių giminaičiu. Pati Alma Gudonytė gyveno pas Mariją Šlapelienę nuo 1950 m. ir bendravo su ja dvidešimt septynerius metus. Alma Gudonytė linkusi manyti, kad istorikai neįsijaučia į to meto laikotarpį, aprašinėdami Akto pasirašymo aplinkybes, nes negyveno tada, nežino kai kurių Akto pasirašymo faktų. Dr. Jonas Basanavičius pasakojo, kad tokio gražaus originalo nebuvo. Viskas buvo daroma greitai ir mkliai. Tekstą paruošė Jonas Vileišis, nes jis – tarptautinės teisės žinovas. Akto pasirašymo aplinkybės buvo ypač sudėtingos. Vilniuje tuo metu siautėjo badas, gatvėje krisdavo ir mirdavo žmonės beveik kas valanda, vėliau važiuodavo arkliais traukiamos vežėčios, surinkdavo lavonus ir juos laidodavo. Buvo vokiečių okupacijos laikas. Būsimieji signatarai metė pėdas, viener skelbdavo susitikimą, kitur susirinkdavo. Tą dieną buvo labai šalta. Paskutinė susitikimo vieta buvo dabartiniuose Signatarų namuose, tai yra pas P. Klimą bute. Petras Klimas gyveno ten, kur dabar yra įrengtas kambarys. Petras Klimas parūpino malkelių, pakūrė, šilta pasidarė ir niekas pašalinis nežinojo

apie susitikimo vietą ir tikslą. Būta ypač didelio slaptumo.

Nepriklausomybės aktas, anot A. Gudonytės, pagal paruoštą tekstą buvo skubotai spausdinamas vietoje, trimis kalbomis: lietuviškai, vokiškai ir rusiškai. Kas spausdino tekstą, A. Gudonytė nepasiteiravo. Pirmiau atspausdino lietuvišką tekstą, kurį visi pasirašė. Vokišką tekstą įdėjo Antanui Smetonai į kišenę ir įpareigojo perduoti vokiečių vyriausybei, o rusišką tekstą taip ir liko neįteiktas, nes buvo bijomasi...

Almos Gudonytės pasakojime viena detalė kelia pagrįstą abejonių. Tai, kad Aktas buvo spausdinamas vietoje, nesuderinama su konspiracijos principais, spausdinimo mašinėlės neatoma ir Petro Kalpoko paveiksle „Signatarai“. O juk Petras Kalpokas bendravo su signatarais ir kūrė istorinę drobę. Tai, kad Aktas buvo atspausdintas iš anksto, patvirtina ir A. Stulginskio prisiminimai, rašyti 1938 m. Nepriklausomybės dvidešimtmečio proga. Juose teigiama, kad „rezoliucija“, t. y. Nepriklausomybės skelbimo tekstas, buvo jau iš anksto paruošta ir net rašomąja mašinėle 2 egzemplioriais atspausdinta...“ Tai kas vis dėlto atspausdino tekstą rašomąja mašinėle?

Mykolo Biržiškos prisiminimuose, „Naujajame žodyje“¹⁷ (1932), sakoma: „Jokių sekretorių, jokių raštininkų neturėjom. Gan dažnai rinkdavomės ir posėdžiaudavome draugiškai. Kai kada tie posėdžiai būdavo vieši, oficiališki – tada į juos ateidavo ir vokiečių valdžios atstovai.“¹⁸ Vadinasi, spausdino vienas iš signatarų, kurio spausdinimo techniką Raimondas Klimavičius apibūdino taip: „Tekstą spausdino šiam darbui neįgudęs žmogus. Apie tai byloja nelygiai atspausdintos, dešiniojo lapo pusėje į viršų kylančios eilutės, dispozicinėje formulėje praleistas žodis kaipo, daug rašybos ir spausdinimo klaidų bei taisymų <...> vietoj Lietuvos Taryba – Lietuvos Tyra...“. Tai kas iš signatarų galėjo atspausdinti tekstą, nepabūges vokiečių, ir kuris iš signatarų turėjo spausdinimo mašinėlę namuose, Vilniuje?

Negalima sutikti su Raimundo Klimavičiaus nuomone, kad Aktas buvo atspausdintas su Centrinio komiteto patalpose buvusią mašinėlę „Continental“, nes tai nesuderinama su konspiracija okupacijos metu. Vokiečiams nustačius tokį faktą, komitetas veikiausiai būtų buvęs uždarytas. Todėl lieka tik viena galimybė, kad

Aktas buvo spausdintas privačia mašinėle. Ją Vilniuje turėjo ir Donatas Malinauskas. Turimuose jo spausdinimo mašinėlė spausdintuose tekstuose galime pastebėti šokančią į viršų raidę „ė“, specifines kitas raides kaip ir Akto tekste. Todėl faktus reikėtų tikrinti.

Vietoj pabaigos

Dabartiniai politikai tokių antikomunistinių ir kosmopolitinių idėjų propagavimo pasekmių įžvalgumu, kuris buvo būdingas daugumai buvusios Valstybės Tarybos narių, nepasižymi. Todėl ir klaidžioja Lietuva rusiškojo, lenkiškojo ir kitokio socializmo labirintuose, iš kurių jau dvidešimt metų išeiti negali.

LITERATŪRA:

¹ Gira L. „Vilniaus gyvenimas po Vokiečių 1916 m.“ // Mūsų Senovė. 1921. Nr. 2. P. 37.

² „Lietuvių raštas į Jo Ekselenciją Vokietijos Kanclerį“ // Lietuvos aidas 1918 09 20 Nr. 5. P. 1.

³ „Lietuva vokiečių okupacijoje Pirmojo pasaulinio karo metu 1915–1918“. Sudarė Gimžauskas E. Vilnius 2006. P. 139–147.

⁴ Aničas J. Jonas Vileišis 1872–1942. Vilnius 1995. P. 198.

⁵ Šmulskštys A. „Atsiminimai. Vilniaus konferencija ir krikščionys demokratai“ // Krikščionis demokratas 1927 Nr. 3–5. P. 119–121.

⁶ Šmulskštys A. „Atsiminimai. Vilniaus konferencija ir krikščionys demokratai“ // Krikščionis demokratas 1927 Nr. 3–5. P. 121.

⁷ Staugaitis J. Mano atsiminimai, Vilnius. 1995. P. 230.

⁸ Senasis Meškus „Vieno asmens reikšmė Lietuvos katalikams“ // Rytas 1936 02 08. Nr. 32(3404) P.5.

⁹ Jankowski Cz. (Czesław) „Litwa teraz niejsza“ // Tygodnik ilustrowany 1918 01 26. Nr. 4.

¹⁰ J. Paleckis „Kaip gimė laisvės žodis“ // 1928 m. Vasario 16 – 10 metų Lietuvos Nepriklausomybės sukaktuvėms paminėti. Redagavo A. Marcinkevičius. Kaunas. 1928. P. 59–65.

¹¹ Dogelis P. „9 metų kūdikis ir Tautos Tėvas“ // Rytas 1927 02 18. P.2–3.

¹² Klimavičius R. Neįminta XX amžiaus Lietuvos istorijos mįslė. Vilnius. 2003.

¹³ Zemlickas G. „Kodėl nerastas Lietuvos Nepriklausomybės Aktas“ // Mokslo Lietuva 2007 kovo 1-14d. Nr. 5 (361).

¹⁴ Jencius-Butautas V. „Paslaptinga 1918 m. Nepriklausomybės Akto faksimilės kopija“ // Voruta. 1999 02 13. Nr. 6 (384) p. 1.

¹⁵ TV laida „Vasario 16-oji – mįslė ir ieškojimai“ (scenarijaus aut. A. Bumblauskas, E. Dargužis, rež. J. Banys, filmavimo grupė – UAB „Kupolė“, LRT, 1999 m.).

¹⁶ Garso ir vaizdo įrašas asmeniniame autoriaus archyve.

¹⁷ Biržiška M. „Kaip mes paskelbėm nepriklausomą Lietuvą“ // Naujasis žodis. 1932.

¹⁸ Ten pat.

Knygos

Durbės mūsų romano puslapiuose

Vygandas RAČKAITIS, Anykščiai

Prieš daugiau nei šimtą metų pasirodžiusi Vinco Pietario knyga „Algimantas“ davė pradžią lietuvių istorinio romano žanrui. Šiandien jau galime priskaičiuoti kelias dešimtis šio žanro kūrėjų. Tarp jų tokie mūsų literatūros klasikai kaip A. Vienuolis-Žukauskas, V. Mykolaitis-Putinas bei kiti žinomi lietuvių rašytojai. Atsiranda ir istorikų, panorusių beletrizuota forma pasakoti apie reikšmingus praeities įvykius, istorines asmenybes (P. Tarasena, R. Marčėnas, I. Baranauskienė). Gyvai, įtaigiai parašytų istorinių romanų, apysakų skaitytojų ratas kur kas platesnis nei besidominčių istorijos tyrinėtojų monografijomis, studijomis, straipsniais.

Tikriausiai jau nemažai skaitytojų yra susipažinę su neseniai pasirodžiusiu Ingos Baranauskienės romanu „Durbės mūsų. Nepasidavę lemčiai“. Tie, kurie skaitė šią knygą, įsitikino,

jog prieš 750 m. įvykęs mūsų, kai žemaičiai prie Durbės ežero sutriuškino jungtines Vokiečių ordino pajėgas, savo reikšmingumu yra antras po Žalgirio mūsų karinės pergalės prieš kryžiuočius. „Taigi jeigu ne Durbės mūsų, jeigu ne žemaičių ryžtas priešintis Mindaugo jiems paskirtai lemčiai, dabartinis Lietuvos žemėlapis būtų kitoks. Galbūt tokio žemėlapio netgi nebūtų“ – pastebi knygos autorė.

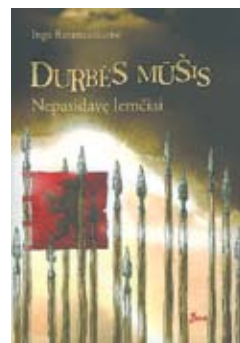
Skaitydami istorikės, politologės Ingos Baranauskienės romaną ne tik sužinome, bet ir pajaučiame tuometines žemaičių nuotaikas, tampa aišku, kodėl jie, vadovaudami Almino, ryžtasi priešintis vokiečiams, nenori pripažinti Mindaugo dovanojimo akto ordinui, stoja į kovą su daug galingesniu priešu. Išnagrinėjusi daugybę archyvinį šaltinių, kronikų, autorė Durbės mūsų vaizdą, žemaičių drąsą, dviejų

pagrindinių veikėjų Girdvainio ir Dovilės meilę pateikia skaitytojui tiksliai ano meto įvykių istoriniame kontekste.

Nors žinomi istoriniai šaltiniai neatskleidžia žemaičių nepaklusnumo vokiečiams priežasčių, tačiau Inga Baranauskienė, kaip yra prasarusi viename savo interviu, ieško atsakymo į šį klausimą visų pirma bandydama išsiaiškinti, kas suformavo lietuvių genetinį kodą – tą sugebėjimą kritiniu momentu pakelti galvą, susimobilizuoti, nepasiduoti lemčiai. Pasak autorės, lietuvių genetinį kodą suformavo karai ir pergalės prieš vokiečius.

Savo romane Inga Baranauskienė, užakcentavusi meilę Tėvynei, propagavusi patriotizmo idėjas, neapsiriboja vien beletristinio pasakojimo išmone ir pagava, išraiškingomis dailininko Šarūno Škimelio iliustracijomis, knygos pabai-

goje vietoje epilogo pridėda skyrelį, kur pateikia autentiškus statistinius duomenis apie Durbės mūsų, to mūsų schemą. Be to, autorė parašė ir išleido dar kitą paralelišką knygėlę „Durbės mūsų“, kur apibendrina iš įvairių šaltinių surinktas žinias apie to laikotarpio istorinius įvykius, faktus. Sveikintinos istorikės Ingos Baranauskienės pastangos grožinės literatūros priemonėmis priartinti prie skaitytojo mūsų krašto praeities pažinimą.

Ingos Baranauskienės romano „Durbės mūsų. Nepasidavę lemčiai“ viršelis

Lietuvos istorikai

Vilniaus pilių riteriui ir metraštininkui – 80

Irena TUMAVIČIŪTĖ, Vilnius

Kazys Napoleonas Kitkauskas

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai savo trečiąjį sezoną pradėjo išpūdinga švente – 2011 m. sausio 19-osios vakarą pilnutėlėje Renesansinėje audiencijoje salėje įvyko turiningas kultūros vakaras, skirtas dr. Kazio Napoleono Kitkausko 80-mečio jubiliejui.

Dr. Kazį Napoleoną Kitkauską, kurį kolegos ir bičiuliai vadina tiesiog Napaliu, puikiai pažįsta ir mūsų laikraščio skaitytojai. Ypač išiminė jo straipsniai, susiję su Žemutinės pilies tyrinėjimais, įvairiais Valdovų rūmų atstatymo klausimais.

Susirinkusiosios senosios muzikos garsais nudžiugino Ina Baublytė.

Su jubilato darbais ir plačiašake veikla svečiai galėjo susipažinti spalvingai išleistoje programoje.

Dr. K. N. Kitkauskas gimė 1931 m. sausio 5 d. Molėtų rajone, Antadurių kaime, mokėsi Skudutiškio ir Kuktiškių mokyklose, Utenos gimnazijoje. 1947 m. gruodžio 6 d. jis kartu su kitais šešiais gimnazistais buvo suimtas ir, sukurpus bylą, pagal 58 str. už antitarybinę veiklą, nuteistas 10 metų gulago. Po Stalino mirties 1954 m. grįžo į Lietuvą. 1960 m. baigė Kauno politechnikos instituto Statybos fakultetą. 1980 m. apsigynė architektūros mokslų daktaro disertaciją „Vilniaus Žemutinės pilies architektūros raida“.

Valdovų rūmų direktorius dr. Vydas Dolinskas apžvelgė svarbiausius jubilato darbus ir visuomeninę veiklą. Dr. K. N. Kitkauskas yra vienas iš žymiausių ir kompetentingiausių lietuvių architektų-restauratorių bei inžinierių-statybininkų, Lietuvos architektūros tyrinėtojų ir istorikų, architektūrinio paveldo objektų restauravimo ir atkūrimo specialistų, paminkloaugininkų, kultūrininkų ir visuomenininkų. Greta mokslinio ir praktinio architektų-restauratorių darbo dr. K. N. Kitkauskas puikiai valdo plunksną, yra vienas iš produktyviausių architektūros istorijos tyrinėtojų. 1989 m. už studiją „Vilniaus pilys: statyba ir architektūra“ jam paskirta Lietuvos Respublikos nacionalinė kultūros ir meno premija, jis apdovanotas dviem Gedimino medaliais. Už nuopelnus Vilniui apdovanotas Žygimanto Augusto medaliu.

Ižanginiame žodyje dr. V. Dolinskas pažymėjo, jog Kazys Napoleonas Kitkauskas iš Lietuvos valdovų perėmė estafetę ir toliau dalyvauja Valdovų rūmų atkūrimo bei išpuošimo procese. Jis ne tik vadovavo Lietuvos valdovų rezidencijos, kurioje kelis šimtmečius sprendėsi visos Europos likimas, tyrimams ir atkūrimui, bet ir tebėra

Valdovų rūmų atkūrimo projekto mokslinis vadovas.

Jubilatas dėkojo susirinkusiems ir pasidalijo mintimis kvietime žadėta tema – apie Vilniaus pilių praeitį bei ateitį. Tarsi kaleidoskope sukosi vaizdai iš 50 metų gyvenimo ir darbų restauratorių šeimoje. Kaip visada, kalbėtojas žavėjo nesuvaidintu nuoširdumu ir kuklumu. Nė karto nepasakė „aš“, visur buvo „mes“. „Tyrėme Katedros požemius, prasidėjo Atgimimas, /.../ kristalizavosi mintis: „Jmsim ir atstatysim rūmus“. Pasidžiaugė, kad restauratorių organizacijoje visus pokario dešimtmečius buvo daug šviesių žmonių.

22-eji architekto ir restauratoriaus gyvenimo metai buvo susieti su Valdovų rūmais. Vilniaus Žemutinės pilies reikšmė dr. K. N. Kitkauskas apibūdino su jam būdingu pasididžiavimu nacionalinėmis vertybėmis: „Šv. Onos bažnyčia yra gotikos perlas, Šv. Petro ir Povilo bažnyčia yra baroko perlas, o Vilniaus Žemutinė pilis – Vilniaus perlas. Ją už Lietuvos pinigų sukūrė Lietuvos žmonės“.

Kalbėdamas apie ateitį, jis pateikė Krokuvos pavyzdį: „Kai lenkai Vavelio pilį atgavo iš austrų 1905 m., ji turėjo tik sienas. Mes pastatėme sienas. Turėsime istoriją dar gilinti, parodyti jaunajai kartai“.

V. Dolinskas priminė jubilato, kaip LDK valdovų rūmų atkūrimo projekto mokslinio vadovo, darbus, pasidžiaugė, kad per dvejus metus rūmai sulaukė 60 tūkst. lankytojų (kartu su renginių dalyviais).

Apie darbus, kurie suvedė su K. N. Vitkausku, kalbėjo daugybė prelegentų.

Doc. Evaldas Purlys atkreipė dėmesį į K. N. Kitkauską kaip į metraštininką. Pabrėžė jo nuopelnus kasinėjant Biržų pilies teritorijoje, sukuriant Biržų pilies tilto projektą.

Žibartas Simonaitis pažymėjo, jog K. N. Kitkausko surinkta medžiaga bei publikacijos pasitarnavo ir kitų Lietuvos pilių tyrinėjimui ir restauravimui.

Architektas restauratorius Romanas Jaloveckas teigė, jog K. N. Kitkausko moto yra pateisinti žmogaus gyvenimą žemėje. Jo gyvenimas rodo, kaip mokame mylėti savo Tėvynę, kultūros paveldą. Ypač dėkojo jubilatui už jo nuoširdumą ir kuklumą – dirbdami dirbtuvėse, restauratoriai net nežinojo, kad jų kolega yra buvęs lageryje.

Architektė restauratorė Alina Samukienė, K. N. Kitkausko mokinė, kalbėjo apie didžiulį savo mokytojo įtaką visai grupei.

Nuo 1992 m. dr. K. N. Kitkauskas vadovauja Kristijono Donelaičio draugijai. Tad Lietuvos bardu vadinamas aktorius Tomas Vaiseta, Respublikos nusipelnęs artistas, pirmasis ir vienintelis K. Donelaičio kūrinių skaitymo konkurso laureatas, iškilmingais žodžiais nusilenkė Napoleonui Kitkauskui, dėkodamas už jo darbus, už tai, kad sukaupė dvasiniais turtais dalijasi su visais, skleisdamas juos plačiai visuomenei bei „iteikė“ jubilatui, nudžiugindamas ir visus susirinkusius, „puokštė iš Donelaičio kūrybos“.

Būrų dainiaus posmus, kurie, interpretuojami talentingo menininko, kėlė naujam

gyvenimui kalnus ir klonius su visais gyvais tarsi stebuklingos pavasario gamtos personažus, aktorius parinko taip, kad nejučiomis girdėjosi lyg ir mūsų gerbiamo jubilato neverbalizuota gyvenimo išmintis: juk visa jo veikla ir gyvenimas tarsi liudytų: „Taip gyvenkit, kaip mes, tėvai jūsų gyvenom. /Vis protingai, vis pamaži nusitverkite darbus/... Nės be trūso Dievs mus išmaitint nežadėjo.“

Apie tą „trūšą“ kalbėjo visi prelegentai. Lietuvos valstybinio dailės muziejaus direktorius Romualdas Budrys papasakojo apie bendradarbiavimą su K. N. Kitkausku, kuris prasidėjo 1967 m., kai Katedrai (tuomet paverstai paveikslų galerija) gelbėti nuo deformacijų buvo užsakytas tyrimo projektas, kuriam vadovavo gerbiamas jubilatas. Susirinkusieji išgirdo kokį „katorgos, galeros darbą“ Katedros požemiuose ne vienerius metus dirbo K. N. Kitkauskas. Prelegentas priminė bendrus darbus Tolminkiemyje, ypač tvarkant K. N. Kitkausko restauruotą kleboniją.

Habilituotas daktaras Vytautas Urbanavičius papasakojo, kaip 1967 m., kai jis vadovavo Lietuvos pilių centrui, K. N. Kitkauskas kartu su A. Tautavičiumi ištyrė Tolminkiemio bažnyčios liekanas. Bažnyčia buvo atstatyta pagal K. N. Kitkausko projektą. Interjerui medžiagos nebuvo. Projektuojant jį reikėjo žinių ir nuovokos. Kai vėliau buvo gauti piešiniai, paaiškėjo, kad K. N. Kitkauskas nė centimetru nebuvo nukrypęs nuo originalo. Tai pamatė net vokiečiai aiktelėjo.

V. Urbanavičius su jam būdingu nepakartojamu humoro jausmu palinkėjo jubilatui, jei jis pasiryžtų peržengti 100 metų ribą, neprarasti darbingumo. Po to parodė savo parengtą filmą apie K. Donelaičio palaikų likimą „Sugrįžimas“.

Išvydome už širdies griebiančius vaizdus, kaip 1967 m. vasarą Tolminkiemio kriptoje buvo rasti Donelaičio palaikai, vėliau 12 metų jie „išsėjosi“ Vilniuje. Žiūrėjome į senus kadrus, klausydamiesi jaudinančio diktoriaus teksto, kaip mašinų virtinė su Donelaičio palaikais be iškilmių pervažiavo per Lietuvą ir grįžo į namus, kuriuose mirė pasaulinio garso poetas.

Po to renginio vedėjas pakvietė paminkloaugininką profesorį Joną Glemžą apibendrinti pasisakymus.

Prelegentas prisiminė pirmąjį susitikimą su jubilatu: iš lagerio grįžęs jo tėvas vieną dieną supažindino su jaunuoliu, kurį gelbėjo Mordovijos lageryje. Antrą kartą abu susitiko prieš 50 metų Mokslinėse restauracinėse dirbtuvėse.

Pabrėždamas K. N. Kitkausko kūrybinumą ir darbštumą, prelegentas priminė svarbesnius pirmuosius jo darbus, ypač vertindamas Kauno rotušės medinių sijų pakeitimą – tai buvo unikalų paminklo-saugoje.

Kalbėdamas apie K. N. Kitkausko darbus Tolminkiemyje, J. Glemža pabrėžė, jog jubilatui pavyko rasti Vokietijoje gyvenančių Donelaičio giminių, užmegzti su jais ryšius ir sudominti Donelaičio palikimo puoselėjimu.

Ypač dideliu indėliu į Lietuvos architektūros istoriją profesorius laikė Žemutinės pilies ir Katedros mūrų istorinės raidos ištyrimą. Apibendrindamas K. N. Kitkausko veiklą, J. Glemža teigė, jog jubilatas pasižymėjo ypatinga architektūrine nuovoka ir yra vienintelis restauratorius, kuris savo darbus vainikuoja spausdintais darbais. Tai, kad kartu su žmona, dr. Laima Kitkauskiene, parašė anglų-lietuvių kalbų architektūros žodyną, jau yra šeimos darbas.

Po to prasidėjo sveikinimų maratonas. Ypač jaudinančią kalbą bendraklasių vardu pasakė geologas dr. Algimantas Grigelis, priminę K. N. Kitkausko suėmimo istoriją ir išsaugotas klasės tradicijas.

Buvo perskaityti Lietuvos valstybės vadovų sveikinimai. Naujų kūrybinių sumanymų, ištermės linkėjo prezidentė Dalia Grybauskaitė. Už tikrų vertybių puoselėjimą ir išpūdingą šviečiamąją veiklą dėkojo premjeras Andrius Kubilius, prie dovanoto laikrodžio pridėjęs žodžius: „Tikime, kad šis laikrodis Jums padės skaičiuoti darbų laiką“. Ministras Arūnas Gelūnas dėkojo už mokslines išvalgas, linkėdamas atradimų džiaugsmo, artimųjų supratimo.

Valdovų rūmai dėkojo už nuoširdų bendradarbiavimą bei dr. Kazį Napoleoną Kitkauską paskelbė Valdovų rūmų muziejaus garbės nariu.

Direktoriaus pavaduotoja Jolanta Kar-pavičienė pažymėjo, jog jubilatui būdingi istorinės riterystės bruožai – jis yra orus ir ištikimas. Linkėdama polėkiu, kuris puošia visus jo darbus, iteikė dovaną – Nacionalinio muziejaus, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmų išleistą dr. Kazio Napoleono Kitkausko publikuotų darbų ir darbų apie jį bibliografiją. 65 puslapių knygutėje – daugiau kaip 300 darbų, jo veiklai įvertinti – 150 darbų. Bibliografiją parengė Inga Vaitekūnaitė. Išsamioje knygos įžangoje su dramatišku jubilato gyvenimu, plačiašake visuomenine veikla ir nuveiktais darbais supažindina dr. V. Dolinskas. Prie pateiktas solidus K. N. Kitkausko svarbesnių projektų, skirtų nekilnojamojo kultūros vertybių tvarkymui, sąrašas.

Šių eilučių autorė, kaip gidė ir vertėja, galėtų paliudyti, kaip garbusis jubilatas, negailėdamas laiko, paprašytas pakildavo nuo darbo stalo ir, besidominčius užsieniečius pasitikęs nuoširdžia kitkauskiška šypsena, gražia vokiečių kalba prakalbindavo istorinius akmenis bei mūrus. Reikia tikėtis, kad nuoširdūs turistų plojimai, kuriais jie atsisveikindami dėkodavo jubilatui, jam suteikdavo pozityvių emocijų.

Renesansinėje salėje garbųjį jubilatą sveikino buvę kolegos, Pilies draugijos nariai, Amerikos Tautos fondo, Lietuvos kultūros fondo, Mokslo ir enciklopedijų leidybos instituto atstovai.

Nuoširdžiausi visų susirinkusiųjų linkėjimai suskambo „Ilgiausių metų“ posmuose.

Kartu su visais sveikinusiais linkime dr. K. N. Kitkauskui naujų reikšmingų studijų ir tariame *multos annos faustos, felices!*

Vilijos Blažytės nuotr.

Atsisveikinant su Tolerancijos riteriu

Skirmantas Valiulis

Sausio 28 d. savo namuose užgeso medijų kritikas Skirmundas Jonas Valiulis. Likimo sprendimas mums, įpratusiems sutikti Skirmundą knygų, filmų, kitų kūrinių sutiktuvėse, peržiūrose, vertinimų komisijose, yra

netikėtas, apmaudus, paliekantis tuštumą akademinėje ir žiniasklaidos erdvėje.

Su Vilniaus universiteto žurnalistikos studijų programų studentais jis praleido 40 metų, prisidėdamas prie žurnalistikos studentų tradicijos šioje Alma Mater rengti kritiškai mąstantį, plataus požiūrio žmogų. Tai tokia Asmenybė, kuri įsirežia atmintin iš pirmo susitikimo, kai ima vesti pašnekovą per kino, televizijos, fotografijos pasaulį ir atskleidžia naujienas, siūlo išsitiūrėti į kūrybos naujoves, kūrinio privalumus tarp detalių ir įvertina visumą, diskretiškai užsimenant apie trūkumus.

S. Valiulis gimė 1938 m. spalio 22 d. Gražaičių kaime, Pakruojo rajone. Mokėsi Šiaulių Juliaus Janonio vidurinėje mokykloje, o 1965 m. baigė Vilniaus valstybinio universiteto (VU) Istorijos ir filologijos fakulteto lietuvių kalbos ir literatūros specialybę.

Nuo 1974-ųjų Skirmantas dirbo mūsų universiteto Istorijos fakulteto Žurnalistikos katedros, nuo 1991 m. – VU Komunikacijos fakulteto Žurnalistikos instituto dėstytoju.

S. Valiulis, studentų mėgstamas dėl šmaikštumo, originalių idėjų ir neprailgs-

tančių paskaitų, skaitė televizijos, kino, žurnalistikos teorijos ir praktikos kursus, kino kritikos paskaitas.

1989–1991 m. ėjo Lietuvos kinematografininkų sąjungos pirmininko, 1990–1992 m. – Lietuvos radijo ir televizijos (LRT) generalinio direktoriaus pareigas. Jam teko istorinė atsakomybė vadovauti visuomeniniam transliuotojui, kai 1991-ųjų sausį į LRT pastatė ir žmones pasikėsino sovietų okupacinė kariuomenė. Tačiau ir tais metais, turėdamas kitų pareigų, neišsivadėjo akademinio darbo. Jis visada buvo Vilniaus universiteto Žmogus - kad ir kur dalyvautų, bendradarbiautų kūrybiniuose projektuose. Jis visada atrasdavo laiko ir jėgų vienu metu vadovauti keliolikai kursinių ir bakalauro darbų: priimti studento prašymą, nepaisant krūvio ir darbų gausos, buvo jo prioritetas ir versdavo kolegas tuo žavėtis. Kas neprisiims ir kitomis progomis teigiamų atsakymų kur nors dalyvauti šia fraze: „O kodėl gi ne? Žinoma! Įdomu, labai įdomu!“

1994 m. S. Valiuliui suteiktas Tarptautinės fotografijos meno federacijos (FIAF) garbės vardas. 1999 m. – Lietuvos didžiojo ku-

nigaikščio Gedimino ordino Riterio kryžius. 2005 m. apdovanotas Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos, 2008 m. – Lietuvos fotomenininkų sąjungos premija.

Kritikas paskelbė šimtus tekstų kino, fotografijos ir TV klausimais, rengė fotografijų knygas. Jo tikroji mokslinė disertacija yra tuose absolventų rašto ir kūrybiniuose darbuose, kurie buvo sėkmingai apginti, o jų autoriai šiandien pasklidę žiniasklaidos rinkoje.

Visą jo elgseną dalykinėje ir neformalioje aplinkoje, jo kūrybą ir įtaigą būtų teisinga apibūdinti kaip kultūrų puoselėtojo, pakantaus įvairovėms, laisvo nuo prietarų kritiko pavyzdį. Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto bendruomenės vardu prašau Skirmanto šeimos narių priimti nuoširdžią užuojautą - būkime stiprūs geraisiais prisiminimais apie šį Tolerancijos riterį.

Andrius VAIŠNYS, VU Komunikacijos fakulteto dekanas

Sauliaus Žiūros/BFL nuotr.

Šaltinis: www.lzs.lt, 2011 m. sausio 28 d.

Įkurta Rytų Lietuvos mokytojų sąjunga

Vilniaus „Šaltinio“ pagrindinės mokyklos mokytojai pasitiko atvykusius į konferenciją

Suvažiavimo dalyviai. Iš kairės: Aleksas Žekonis, Aloyzas Gureckas

Ilgametė Vilniaus r. pedagogė Angelė Našliūnienė

Bezdonių „Saulėtekio“ mokyklos direktorė Vida Dzenkauskienė

Pedagogė ir poetė Bronė Daunorienė

Konferencijos dalyviai. Iš kairės: Veslava Verikienė, Laima Markauskienė, Ramūnas Maniūška

Žvarbų sausio 22 d. rytą į šiltą, jaukią ir malonią Vilniaus „Šaltinio“ pagrindinės mokyklos salę rinkosi gausus būrys mokytojų iš dvidešimt septynių Vilniaus, Šalčininkų, Trakų rajonų ir Vilniaus miesto mokyklų į Rytų Lietuvos mokytojų sąjungos steigiamąją konferenciją. Atvyko septyniasdešimt keturi delegatai ir svečiai.

„Šaltinio“ mokyklos direktorė Ona Jurgilienė su savo komanda pasirūpino, kad konferencijos dalyviams būtų ir patogų, ir jaukių, ir šiltą čia dirbti.

Susirinkę į savo pirmąją konferenciją mokytojai įkūrė Rytų Lietuvos mokytojų sąjungą, patvirtino jos nuostatus, išrinko valdybą ir jos vadovus.

Sąjungos veiklos pagrindinės kryptys – analizuoti ir padėti formuoti Rytų Lietuvos regiono švietimo politiką, įgyvendinant Valskybines švietimo strategijos nuostatus, stebėti

jų vykdymo eigą, bei organizuoti mokytojų švietimą, skatinti savišvietą, pagal kompetenciją kolegialiai spręsti šiam regionui aktualias problemas.

Atvykę į konferenciją svečiai LR Seimo narys Jonas Liesys, ŠMM Regioninių mokyklų skyriaus vedėjas Jonas Vasiliauskas, ŠMM vyr. specialistė Ramutė Zungailienė, LR Seimo nario Gintaro Songailos padėjėja, „Vilnijos“ draugijos pirmininko pavaduotoja Nijolė Balčiūnienė, lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ valdybos nariai, Skautų organizacijos atstovai sveikino šią iniciatyvą ir džiaugėsi, kad įkurta dar viena nevyriausybinė organizacija, burianti Rytų Lietuvos mokytojus.

Nebuvo pamiršti ir į konferenciją pakviesti ilgamečiai šio krašto pedagogai, jam atidavę visą savo prasmingą gyvenimą. Tai Zigmas Trinkauskas, Angelė Našliūnienė, Tamara Paramonova, Bronislava Daunorienė, Aldona

Kodytė, Aleksas Žekonis, Aloyzas Gureckas ir kt.

Jų vardu į konferencijos dalyvius kreipėsi Turgelių vidurinės mokyklos mokytoja, Jono Varno premijos laureatė Bronislava Daunorienė. Ji pasidžiaugė, kad įkurta Rytų Lietuvos mokytojų sąjunga ir visų Senjorų vardu pažadėjo bendradarbiaujant perduoti jaunimui savo didžiulę pedagoginę ir metodinę patirtį.

Konferencijos dalyviai pasiskirstė į šešis sektorius ir dirbo grupėmis. Grupėse išsirinko vadovus, kurie buvo patvirtinti kaip valdybos nariais ir aptarė savo sektoriaus veiklos kryptis.

Išrinkta Rytų Lietuvos mokytojų sąjungos valdyba ir vadovai. Valdybos pirmininkė – Danguolė Sabienė, pavaduotojai – Nijolė Lisevičienė, Trakų švietimo centro direktorė ir Juzef Trypucki, Salininkų vidurinės moky-

klos direktorius, sekretorė – Rita Babiedaitė, Eitminiškių vidurinės mokyklos mokytoja. Valdybos nariai: Rasa Agintienė, Juodšilių „Šilo“ gimnazijos direktorė, Aldona Kodytė, Vilniaus P. Skorinos vidurinės mokyklos direktoriaus pavaduotoja, Raimonda Mikalajūnienė, Turgelių vidurinės mokyklos direktoriaus pavaduotoja, Diana Taraškevič, Mickūnų vaikų l/d vyr. auklėtoja, Robertas Šalna ir Aušra Kuchanauskienė, Paluknio „Medeinos“ vidurinės mokyklos mokytojai, Zigmas Trinkauskas, Buivydžiškių pradinės mokyklos mokytojas.

Konferencija baigėsi bendra daina.

Į pirmąjį posėdį valdyba rinksis vasario pradžioje ir aptars Rytų Lietuvos mokytojų sąjungos veiklos programą 2011 metams.

Linkime sėmės.

„Vorutos“ inform.
Juozo Vercinkevičiaus nuotr.

Vaikų namų istorijos**Ten, kur Tamašiava ir ežeras Mošia...
Publikacijų atgarsiai ir patikslinimai****Jovita NIŪNIAVAITĖ-LESIENĖ, Antanas LESYS, Vilnius**

2010 m. A. Lesys ir Aukštadvario žolininkė J. Sereikienė

Lankydamiesi Aukštadvaryje, Čižiūnuose ir Tamašiavoje, aplankėme Aukštadvario Kristaus Atsimainymo bažnyčios šventoriuje esantį kunigo K. Čibo kapą. Savo straipsnyje jau minėjome, kad kun. K. Čibas Tamašiavos prieglaudoje rašė savo prisiminimus. Jis rankraščio „Atsiminimų“ I tomą atidavė saugoti Kaišiadorių vyskupijos kurijai. Kurijos kancleris kun. A. G. Tamošiūnas rankraščio nerado, bet šio straipsnio autoriui mielai pateikė Milžino (kun. N. Švogžlys) 4 knygos rankraščio „Kaišiadoriškiai mirusieji“ (Kernavė–Vievis. 1976–1980 m.) kopijos apie kun. K. Čibą biografine apybraiža. Štai keletas ištraukų:

*** Kun. Kazimieras Čibas Vabalninko bažnyčioje atlaikė savo primicijas ir labai pradžugino visą parapiją, plačiąją Čibų giminę, buvusius savo choristus ir draugus, kurie senokai buvo jau vedę ir turėjo šeimas. Ogi prieš 25 metus visi kartu jie ganė kiaules, paskui jodavo naktigonėn, kartu bernavo, šoko ir meilino mergeles... Ir va dabar šis gerokai pagyvenęs 38 metų bernas, vyras, vargonininkas – jau kunigas! Tai visi ir stebėjosi, ir džiaugėsi, ir sveikino savo draugą kunigą. Bučiavo jam rankas. Ir svarstė, kad reikia šviestis ir mokyti, ir galima išieiti žmogumi.

*** Labai gražiai kun. Čibas Kiaukliuose pasidarbavo visus 12 metų (1911–1923) – ir išgarsėjo kaip uolus kunigas, kaip rimtas darbininkas ir kaip gabus meistras.

*** 1918 II 16 sulaukė Nepriklausomos Lietuvos, labai džiaugėsi – ir bažnyčioje žmonėms vargonais sugrojo Lietuvos himną!

*** Čia Kiaukliuose liūdėjo dėl Vilniaus okupacijos 1920. X. 9 d. ir Vilniaus krašto lenkiškojo pavergimo.

*** Vievyje kun. Čibas tuojau susikirto su vietos lenkiniukais, nes visada pabardavo Lenkiją už Vilniaus okupaciją ir sakė – kad Lietuva vis tiek kada atsiims savo sostinę Vilnių...

Tada ir okupantai lenkai iš už demarkacinės linijos ėmė grūmoti... mirtimi Vievyje kun. Čibui.

*** 1939 m. anksti pavasarį kun. klebonas Čibas atsisakė Onušio parapijos – ir prašėsi kur poilsio. Patsai nužiūrėjo Aukštadvario parapijoje Tamašiavos vaikų prieglaudoje apsigyventi seserų vienuolių globoje ir melstis tenai koplyčioje. Vyskupas Juozapas Kuktą sutiko.

*** Naujasis Onušio klebonas kun. Nikodemus Švogžlys-Milžinas pagerbė senelį veteraną kun. Čibą, bažnyčioje surengė jam išleistuves ir palydėjo į Tamašiavą. Tada jie abu tapo dideli prieteliai ir kun. Čibas išpasakojo kun. Švogžliui savo gyvenimą ir samprotavimus apie save ir kitus. Kun. Švogžlys paprašė ir paragino senelį kun. Čibą surašyti savo istoriją. Taip kun. Kazimieras Čibas ir surašė savo „Atsiminimus“.

*** Kun. Čibo pakasymos buvo retos ir neįprastos. Tada buvo liepos mėnuo, buvo karšti orai. Jau antrą dieną velionio kun. Čibo palaikai pradėjo gesti. Reikėjo paskubėti laidotuves nelaukiant paskelbtos dienos ir visų kviečių dalyvių. Taigi šventoriuje dieną anksčiau iškasė duobę ir karstą su palaikais atlydėjo šventoriun. Bažnyčion karsto jau negalima buvo įnešti. Tai karstą įleido į duobę – ir jis čia neužkastas buvo visą naktį, paskui rytą ir dieną, kol bažnyčioje ėjo laidojimo pamaldos. O po pamaldų jau prie duobės, vis atviros, buvo libera ir pats palaidojimas. Tada jau duobę užkasė. Ilgainiui giminės kun. Kazimierui Čibui čia įrengė paminklą.

Antkapinis paminklas Kazimierui Čibui buvo pastatytas 1953 metais.

Idomius prisiminimus mums papasakojo buvusi Tamašiavos prieglaudos auklėtinė, dabartinė Aukštadvario miestelio gyventoja, mokytoja, dabar pensininkė M. Keršienė. Ji gimė 1931 m. Kapčių vienkiemyje, Aukštadvario vlsč. 1938 m. lankė Čižiūnų ir Aukštadvario pradžios mokyklas. Į Tamašiavos prieglaudą su dviem seserimis ji pateko todėl, kad tėvui palikus šeimą, mamai Zofijai Nasuotienei buvo sunku išlaikyti 3 vaikus. Z. Nasuotienė 1928 m. baigė Aukštadvario žemesniąją katalikišką mergaičių žemės ūkio mokyklą. Apie Tamašiavos vaikų prieglaudą Marijos širdyje liko tik gražūs prisiminimai. Ji prisiminė, kad 1945 m. prieglaudoje buvo 50 mer-

Kun. K. Trimonis (nuotr. iš Kaišiadorių vyskupijos kurijos archyvo)

gaičių (jaunesniųjų grupėje – 20 merg., vyresniųjų gr. – 30 merg.). Buvo ir 3 berniukai: Kolia, Mitia ir Zenonas. Marija vis dar mena nuoširdų kunigą, vargonininką K. Čibą, kuris žinojo 6 anekdotus ir mėgo juos pasakoti, pratino vaikus prie darbo, buvo subūręs auklėtinių giedotojų būrelį. Ji pasakojo, kad ypač gražiu balsu išsiskyrė solistė Apolonija Ališauskaitė (užaugusi išvyko gyventi į Australiją). Vykdavo labai gražios pamaldos. Janė (Joana), Mitia ir Jadžė Masiliūnai lankė Aukštadvario progimnaziją, ir parapijos namuose, kur gyveno vargonininkas, jiems buvo nuomojamas kambarys. Petras Masiliūnas nuskendo Mošios ežere ir buvo palaidotas Čižiūnų kaimo kapinėse“. M. Keršienė širdyje istrigo kun. Nikodemo Švogžlio-Milžino poetinės eilutės, pasakytos pamokslu metu „Mėlynasis Aukštadvaris pamilo mėlyną bažnyčią“. Marija pasakojo, kad 1944 m. vasarą jos mama Z. Nausutienė slėpė savo namuose krikščionį Julijų Taločką. Jis slapstėsi nuo mobilizacijos ir sovietų armiją. Julius gražiai grojo armonika, turėjo brolių Stasi. Nei vienas iš jų nėjo į mišką, bet užsirašė lenkais išvyko į Lenkiją. Kai Marija sunkiai susirgo, ją ir dar 6 mergaitės 1945 m. spalio mėnesį iš Tamašiavos išvežė į Vilniaus 2-uosius vaikų namus. Ten buvo tik mergaitės. Tais pačiais metais su K. Čibo atsiųstais kailinukais Marija grįžo pas mamą kalėdinių atostogų ir į Vilnių nebe grįžo. M. Keršienė buvo baigusi Aukštadvario progimnazijos 4 klases, mokėsi Trakų mokytojų seminarijoje, Vilniaus pedagoginiame institute (dabar Pedagoginis universitetas).

**Jonas Kasparavičius
(1925–2000 m.)**

*Jonas Kasparavičius (gim. 1925 m. Čižiūnų kaime) 1951–1953 m. buvo Tamašiavos vaikų namų auklėtojas ir Čižiūnų pradžios mokyklos mokytojas (Voruta. 2010 m. Nr. 5.).

J. Kasparavičius dirbo ir Tamašiavos moky-mo bazėje (apie jį mums pasakojo dabartinis bazės direktorius Alfonsas Puidokas). Tamašiavoje ligi šiolie yra išlikusių liaudies meistro medinių ažuolinių skulptūrėlių, tapybos darbu. Kartą, jau prieš pat mirtį, jis atvyko jais pasidomėti, pasigrožėti... J. Kasparavičiaus sūnūs Vidas ir Kęstutis baigė Dailės institutą, dalyvauja parodo-se, iliustruoja, apipavidalina knygas, dėsto daile. Vidas mokytojauja Onušio (Trakų r.) vidurinėje mokykloje.

**Ikimokyklinio amžiaus vaikų
namai 1952–1967 m.**

*Artėja tylus paskutinių vasaros dienų vakaras. Tamašiavos vaikų namų aikštelėje girdisi skambus vaikų juokas, dainos, akordeono garsai.

Į trečiąją aikštelę, kur stovi nuostabus pasakų namelis, susirinko apie 90 auklėtinių, svečių.

Trisdešimties vaikų choras akompanuojant muzikos mokytojai Pranui Aužkalniui dainuoja apie Tėvynę... (Spartuolis. 1965 m. Nr. 103.).

Tuo metu, kaip rašo laikraštis, Tamašiavos vaikų namuose dirbo geros ir reiklios auklėtojos: Zuzana Jankauskienė, Eugenija Cugerienė, Vitalija Gorytė, Kazė Nausuotytė. Pastaroji pati išaugusi Tamašiavos vaikų namuose. Auklėtojos puikiai suprasdavo ir atjausdavo mažyliams. Dabar vyresnioji trisdešimties auklėtinių grupė skiriasi su

2010 m. Kaišiadorių vyskupijos kurija

Tamašiavos vaikų namais, savo jaunesniais draugais ir auklėtojais, išvyksta į įvairias mūsų respublikos mokyklas-internatus. Išvyksta kelti savo kvalifikacijos į Šiaulių pedagoginį institutą ir Kazė Nausuotytė. <...> Kai vaikai baigė savo programą, kai nutilo dainos ir šokiai, vaikų namų direktorė Ona Sturonaitė šiltais žodžiais palinkėjo savo auklėtiniams sėkmingai mokyti, o vasaros metu neužmiršti ir namų, kuriuose jie augo <...> Medžių pavėsyje vaikai pavalgė bendrą vakarienę...

*1967 m. Tamašiavos vaikų namai buvo perkelti į Panevėžį (Voruta. 2010 m. Nr. 6.).

Kaišiadorių vyskupijos kurijos archyve buvo aptikta Lietuvos TSR švietimo ministro įsakymo Nr. 48 dokumento kopija. Įsakymas datuojamas 1967 m. vasario 18 d. (Dėl Rokiškio ir Tamašavos vaikų namų likvidavimo). Štai ištraukos iš dokumento:

Ryšių su su naujų vaikų namų atidarymu Panevėžio mieste, įsakau

2. Nuo 1967 m. kovo 15 d. likviduoti Tamašiavos vaikų namus, perkeltiant auklėtinius į Panevėžio m. vaikų namus pagal pridedamą vaikų vardinį sąrašą.

3. <...> Tamašiavos vaikų namų auklėtinių kontingentą (75 vaikai) skirti Panevėžio vaikų namams.

5. Tamašiavos vaikų namų direktorei (O. Sturonaitė) perduoti vaikų namų patalpas ir pagalbinio ūkio sklypą su visais pastatais Vilniaus Valstybiniam pedagoginiam institutui nemokamai.

6. Švietimo ministerijos vyr. revizoriui (B. Jakelaitis) <...> atlikti iki 1967 m. kovo 5 d. Tamašiavos vaikų namų finansines – ūkines <...> revizijas.

7. Sudaryti <...> Tamašiavos vaikų namų likvidacinę komisiją.

Likviduojamų vaikų namų sutvarkytą archyvinę medžiagą perduoti Švietimo ministerijos archyvu.

Čižiūnai

Akad., prof. Zigmas Zinkevičius savo knygoje *Lietuvių asmenvardžiai* (Vilnius, 2008 m.) nurodo Čižiūnų kaimo vardo kilmę iš žodžių *Čizėti – šnibždėti* (vienoje žodžių grupėje nurodydamas žmogaus fizines ypatybes rodančius asmenvardžius Čizas (Čyžas) XVI a., Čižius (Čyžius), Čižis (Čyžis), Čižiūnas...

Apie Čižiūnų kaimą, žmones, buitį ir papročius yra daug rašęs buvęs čižiūnietis Vincas Steponavičius savo knygelėje *Gyvenimo keliu*. Čižiūnų kaimas – Trakų rajono rytinėje dalyje, prie Mošios ir Akmenų (Antakmenų) ežerų, abipus Aukštadvario – Semeliškių kelio, seniūnijos centras. Kaimo ilgis – 5 km, plotis 1–3 km. Antakmenų ežeras pailgas, ištisęs iš rytų į vakarus. Ilgis viršija 2000 m, didžiausias plotis rytinėje dalyje – 740 m, vidutinis plotis – 390 m, plotas – 79,1 ha. Kranto linija gana vingiuota, yra kelios nemažos įlankos ir iškyšuliai. Bendras kranto ilgis – 6550 m. Akmenų ežero pakrantės priaugusios juodalksniai, gluosniai, karklų. Rytinėje dalyje iškyla 1,0 ha dydžio, krūmais apaugusi sala. Vidutinis gylis – 5,85 m. Iš šiaurės į ežerą išteka du upeliai, o iš rytinio galo išteka upelis, kuris neša vandenį į gretimą Mošios ežerą. Jame veisiasi kuojos, lynai, lydekos, karosiai...

Seniau Čižiūnų kaimas yra turėjęs per 60 sodybų su 78 pavardėmis šeimų. Daugiausia buvo Simanavičių – 14, Steponavičių – 11, Kasparavičių ir Prancevičių po 6, Saikauskų – 4, Kabarų – 3, Mikonių, Jankauskų, Valickų po 2 šeimas bei 26 šeimos turėjo skirtingas pavardes (V. Steponavičius).

Aukštadvario vidurinės mokyklos kraštotyros – buities muziejuje yra išlikęs dokumentas, kuris datuotas 1931 m. balandžio 16 d. Tai pažymėjimas, kuris buvo išduotas Domicelai Saikauskaitei. Ji buvo išklausiusi Čižiūnų pradžios mokyklos vienu metų žemės ūkio klasės kursą, kurioje buvo dėstomi šie dalykai: gamtos reiškiniai ir žemės ūkis, taikomoji lietuvių kalba, žemės ūkio skaičiavimai, žemdirbystė, gyvulininkystė, sodininkystė, daržininkystė bei bitininkystė ir visuomeniniai, kooperatiniai bei teisiniai žemės ūkio pagrindai.

2010 m. Aukštadvario Šv. Dominyko koplyčios vidus

1942 m. gegužės mėnesį vokiečiai vykdė gyventojų surašymą. Žemiau nurodomi Čižiūnų kaime tuo metu gyvenusių tik namų šeiminių-kų(-ių) vardai ir pavardės (šalia nurodomas bendras šeimos narių skaičius):

Rožė Pauliukavičienė gim. 1886 m. (4 š. n.)
Bonifacas Simonavičius gim. 1921 m. (4 š. n.)
Pranė Kairienė gim. 1910 m. (4 š. n.)
Vincas Valickas gim. 1907 m.
Ona Pranckevičienė gim. 1899 m. (3 š. n.)
Jonas Pranckevičius gim. 1910 m. (4 š. n.)
Julė Pranckevičiūtė gim. 1888 m.
Kipras Simonavičius gim. 1907 m. (4 š. n.)
Marė Stosiūnienė gim. 1934 m. (2 š. n.)
Pranas Simonavičius gim. 1873 m. (3 š. n.)
Vaclovas Jurevičius gim. 1910 m. (3 š. n.)
Vladas Jurevičius gim. 1915 m. (2 š. n. ir Juozas Aksomaitis gim. 1932 m., samdiny)
Vincas Piliukas gim. 1894 m. (6 š. n.)
Kazys Simonavičius gim. 1910 m. (6 š. n.)
Ona Simonavičienė gim. 1898 m. (8 š. n.)
Juozas Kasparavičius gim. 1908 m. (4 š. n.)
Bernardas Veželis gim. 1893 m. (2 š. n.)
Jonas Seiliūnas gim. 1915 m.
Juozas Simonavičius gim. 1884 m. (2 š. n. ir Janė Špilauskaitė gim. 1928 m., podukra)
Petras Stanulevičius gim. 1886 m. (5 š. n.)
Juozas Stanulevičius gim. 1914 m. (5 š. n.)
D. Pilipavičienė gim. 1893 m. (2 š. n.)
Antanas Buividavičius gim. 1910 m. (4 š. n.)
Jonas Mikonis gim. 1909 m. (3 š. n.)
Antanas Varanavičius gim. 1898 m. (5 š. n.)
St. Juodickas gim. 1922 m.
Aldona Lapinskaitė
Elena Kontautaitė (2 š. n.)
Jonas Simonavičius gim. 1903 m. (5 š. n.)
Adomas Steponavičius gim. 1892 m. (5 š. n.)
Kazys Radzevičius gim. 1899 m. (4 š. n.)
Ona Steponavičienė (4 š. n.)
Stasys Steponavičius gim. 1895 m. (5 š. n.)
Petras Steponavičius gim. 1893 m. (3 š. n.)
Jonas Simonavičius gim. 1907 m. (2 š. n.)
Aleksas Januškevičius gim. 1913 m. (4 š. n.)
Petras Pranckevičius gim. 1875 m. (5 š. n.)
Petras Pranckevičius gim. 1904 m. (6 š. n.)
Vincas Simonavičius gim. 1910 m. (7 š. n.)
Mikas Simonavičius gim. 1905 m. (4 š. n.)
Antanas Simonavičius gim. 1912 m. (3 š. n.)
Katrė Simonavičienė gim. 1865 m.
Selvys Valickas gim. 1922 m. (3 š. n.)
Vaclovas Valickas gim. 1916 m. (2 š. n.)
Pranas Jaruševičius gim. 1892 m. (5 š. n.)
Antanas Arlauskas gim. 1877 m. (4 š. n.)
Mikas Aksomaitis gim. 1908 m. (5 š. n.)
Jonas Zabarauskas gim. 1872 m. (2 š. n.)
Jonas Samatavičius gim. 1866 m. (3 š. n.)
Antanas Ignatavičius gim. 1915 m.
Jonas Kasparavičius gim. 1900 m. (7 š. n.)
Aleksandras Jankauskas gim. 1882 m. (4 š. n.)
Juozas Steponavičius gim. 1886 m. (5 š. n. ir Vytautas Virganavičius g. 1930 m., samdiny)
Andrius Kasparavičius gim. 1861 m. (2 š. n.)
Augustas Kasparavičius gim. 1906 m. (3 š. n.)
Selvys Pranckevičius gim. 1903 m. (5 š. n.)
Vincas Pranckevičius gim. 1920 m. (3 š. n.)
Emilija Steponavičienė (3 š. n.)
Vaclovas Pranckevičius gim. 1901 m. (4 š. n.)
Selvys Steponavičius gim. 1898 m. (5 š. n.)
Kotrina Aksomaitienė gim. 1862 m.
Cicelija Steponavičienė gim. 1890 m.
Vincas Steponavičius gim. 1904 m. (5 š. n.)
Juozas Steponavičius gim. 1923 m. (3 š. n.)
Selvys Kasparavičius gim. 1895 m. (7 š. n.)
Aleksas Cikanovičius g. 1895 m. (5 š. n. ir Juozas Simonavičius gim. 1934 m., samdiny)
Pranas Mikonis gim. 1921 m. (5 š. n.)
Juozas Mikonis gim. 1911 m. (2 š. n.)
Vincas Saikauskas gim. 1901 m. (5 š. n.)
Vincas Simonavičius gim. 1890 m.
Uršė Kabarienė gim. 1897 m. (3 š. n.)

Tęsinys kitame numeryje

Nuotraukos iš straipsnio autorių archyvo

„Gyvenimas – Šv. Florijono įkvėptas, profesijos pakylėtas“

Elena STANKEVIČIENĖ, Pagėgiai

Iš kairės: Pagėgių priešgaisrinės gelbėjimo tarnybos vadovas Vladas Liekis, Pagėgių savivaldybės viešosios bibliotekos direktorė Elena Stankevičienė, Tauragės apskrities priešgaisrinės gelbėjimo Valdybos viršininkas Mindaugas Mikutavičius ir kiti priešgaisrinių gelbėjimo tarnybos darbuotojai

Pagėgių savivaldybės viešojoje bibliotekoje įvyko Pagėgių priešgaisrinės gelbėjimo tarnybos vadovo Vlado Liekio kolekcijos pristatymas. Gausiai susirinkusiems popietės svečiams p. Vladas sakė, kad savęs jau nebeįsivaizduoja be šio užsiėmimo. „Tai jau mano gyvenimo dalis, apie šią mano aistrą kolekcionuoti viską, kas susiję su priešgaisrine tematika, žino draugai, giminės, kolegos. Tad ir dovanas gimtadienio, profesinių švenčių proga gaunu atitinkamas: nuo suvenyrinių gaisrinių mašinų, gesintuvų, albumų, portretų iki aprangos detalių – šalmų, kostiumų, batų.“ – šypsojosi p. Vladas.

Paroda įspūdinga savo apimtimi ir turiniu. Viešosios bibliotekos direktorė Elena Stankevičienė pristatydamą parodą sakė, kad ir jos pavadinimą sugalvoti buvo visai paprasta. Jis atsirado savaime, nes Vladas savo gyvenimą senokai ir rimtai susiejo su ugnies medžiokle. Ir šioje parodoje eksponuojami portretai, kuriuose puikuojasi pats Vladas, o brangiausiai jis laiko karikatūristo Jono Varno nupieštą jo draugišką portretą. Šv. Florijono stogastulpių fotografijų, Vlado rūpesčių pastatytų ir jo nufotografuotų darbų kolekcija. Skaudvilėje, Lauksargiuose, Pryšmantuose, Milgaudžiuose, Girininkuose budi Šv. Florijono skulptūros, saugodamos šių miestelių gyventojus ir jų namelius nuo ugnies. Svarbią kolekcijos dalį sudaro šalmai ir kepuraitės, pilotės, suvenyrai ir ženklai, bokalai, vimpilai, skrajutės ir gairėlės. Didelė ir raštijos kolekcija – kalendoriai, periodinių leidinių segtuvai, straipsnių aplankai, įvairių dokumentų, pažymėjimų, diplomų, garbės ir padėkos raštų aplankai. Visko ir neišvardinsi! Tačiau įspūdingiausia parodos dalis – suvenyrinės technikos paradas – motociklai, automobiliai – gaisro gesinimui ir lengvieji, prabangūs ir sportiniai – sraigtasparniai, mediniai ir iš metalo, iš plastiko pagaminti. Žodžiu, parodoje – tik maža dalis Vlado per beveik 30 m. sukauptos kolekcijos dalis. Paklaustas ar žino, kiek jo kolekcijoje eksponatų, p. Vladas klausia: „O ar reikia žinoti? Jei ir dingsta koks daiktukas, tai tik rodo, kad ir kitiems patinka, o gal užaugs mano kolegu, o gal ugniagesių, tegu pratinasi...“, – šmaikštauja Vladas.

Pagėgių savivaldybės meras Virginijus Komskis, sveikindamas Vladą Liekį džiaugėsi, kad į Pagėgius atėjo dirbti aktyvus žmogus, kuris savo pirmaisiais darbais įrodė, kad jam rūpi, kaip čia žmonės gyvena. „Matome Vladą su žmona Pagėgių renginiuose, oficialiuose minėjimuose, šventėse, matome ir kasdienybėje, rūpi jam kultūriniai renginiai, galvoje brandinamos mintys apie šv. Florijono skulptūrą miesto parke. Sveikintinas jo noras prisidėti prie Pagėgių gražinimo ir puoselėjimo“, – sakė meras linkėdamas Vladui kuo mažiau darbo. „Džiaukimės, kad ugniagesiai gelbėtojai neturi darbo, vadinasi, mes visi gyvi,

sveiki ir saugūs“, – spausdamas ranką šypsojosi meras.

LR Vyriausybės atstovas Tauragės apskrityje Viktoras Kovšovas akcentavo, kad aukščiausius reitingus turintys ir didžiausią Lietuvos pasitikėjimą nuolat pelnę ugniagesiai gelbėtojai tikrai nusipelnė žmonių meilės. „Juk ir šiandieną matome, kad tokią aistrą savo pasirinktai profesijai turintys pareigūnai yra puikus pavyzdys jaunimui, vaikams pasirenkant gyvenimo kelią ir vertybes.“

Tauragės apskrities priešgaisrinės gelbėjimo Valdybos viršininko Mindaugo Mikutavičiaus pasirašytas įsakymas dėl Vlado Liekio apdovanojimo padėkos raštu už puikų renginių organizavimą ir darbą su žmonėmis kultūros srityje ne tik džiugina, bet ir įpareigoja dar geriau dirbti bendruomenės labui. „Džiaugiamės, kad mūsų darbuotojas ne tik puikus savo profesijos atstovas, bet puikus ir visuomenininkas. Jis ne kartą skatintas įvairiais apdovanojimais, tuo nusipelnędamas kolegų pagarbą, džiaugiasi juo ir bendruomenės, kurioje jis gyvena, žmonės. Smagu, kad dabar džiaugiasi ir Pagėgiai Vladu, linkime jam visokeriopos sėkmės“, – sakė p. Mindaugas. Visuomeninių pareigų Vladas turi daug – jis Kęščių seniūnaitis, gražiausios sodybos savininkas, kolekcininkas, renginių ir gražių idėjų iniciatorius ir organizatorius.

Kolekcininką Vladą Liekį pagerbti į Pagėgių viešąją biblioteką atvyko Tauragės savivaldybės meras Pranas Petrošius, Pagėgių savivaldybės vadovai – mero pavaduotojas Remigijus Špečkauskas, administracijos direktorius Vaidas Bendaravičius, V. Liekio kolegos iš Tauragės, Šilalės, Jurbarko, šių priešgaisrinių gelbėjimo tarnybų viršininkai, darbuotojai, Tauragės kultūros centro ir savivaldybės viešosios bibliotekos vadovai, Tauragės aeroklubo savininkas p. Kostas Bastakys, Pagėgių tarnybos darbuotojai, krašto pedagogai ir daug Vlado draugų ir bičiulių.

Nuoširdūs linkėjimai skambėjo šią popietę p. Vladui, džiaugiamės ir mes, pagėgiškiai, kad kraštiečiai gražiais darbais sugrįžta į tėviškę, juk ir Vladas – stoniškietis, mūsiškis, savas. Švelniai skambėjo Papildomojo ugdymo mokyklos merginų – Gintarės, Viktorijos ir Vildos – gitaros ir jų atliekamos dainos, gardus Vlado žmonos Laimos sūris tirpo burnoje, gėles kvepėjo pavasariu...

Susidomėjimas šia paroda didžiulis, jau numatytas parodos kelionių maršrutas, juk tai puiki priemonė mokykloms organizuojant profesinių dienų renginius, o iki vasario 27 d. Pagėgių viešojoje bibliotekoje organizuojamos ekskursijos mokiniams. Apžiūrėkite, gerėkitės, ši kolekcija to verta!

Astos Andrulienės nuotr.

Nuo šiol „Senosios kibininės“ kibinai ir įvairiais patiekalais galėsite mėgautis ne tik užsukę pas mus į Trakus, bet ir savo šventėje, kurios vietą pasirinksite patys arba ja pasirūpinsime mes.

„Senoji kibininė“ siūlo:

- * Kibinų pristatymas į namus;
- * Edukacinė kibinų gaminimo pamokėlė;
- * Parodomoji „Šimtalapio“ gaminimo pamokėlė;
- * Specialus meniu grupėms;
- * Šventiniai ir pobūvių pasiūlymai;
- * Dienos verslo pietūs;
- * Garantuojame malonų ir atidų aptarnavimą.

**Trūksta laiko užsukti pas mus į Trakus ?
– Mes stengsimės būti arčiau Jūsų!
Naujausia paslauga !!!**

Į gatves jau išriedėjo nauji, gražūs, firminiai „Senosios kibininės“ autobusiukai, kuriuose galėsite nusipirkti skanių, karštų, sultingų kibinų!

„Senosios kibininės“ autobusiukus rasite šiais adresais :

1. Automagistralė Vilnius–Kaunas 23 km;
2. Šavanorių pr. 16 (šalia Hyper RIMI);
3. Žirmūnų g. 64 (šalia Hyper RIMI);
4. Vienuolio g. (šalia Žemės ūkio ministerijos);
5. Žirmūnų g. 2 (šalia „IKI“).

Ačiū, kad esate kartu!
tel. pasiteirauti 8 659 08 454. www.kibinas.lt

Užs. Nr. 20

Nuomonės, diskusijos, komentarai

Kieno nacionalizmas egoistiškesnis?

Dar kartą apie svetimvardžių rašybą lietuviškuose dokumentuose ir ne tik

Inga BARANAUSKIENĖ, Vilnius

Atkelta iš 11 p.

noma prisiminti, juolab kad skirtingose kalbose jie dažniausiai išreiškia skirtingus garsus.

Originalios rašybos vaikymasis dažnai baigiasi absurdiškai. Štai neseniai pakliuvo į rankas grafo Juozapo Tiškevičiaus „17-ojo lenkų kavalerijos pulko istorija“ – tiksliau, jos vertimas. Viskas būtų gerai, bet kadangi veikalas buvo parašytas prancūziškai XIX a., o vertėjas vadovavosi pastaruoju metu išvyravusiomis svetimvardžių rašybos taisyklėmis, lenkų kavaleristai, užuot buvę Juzefais, Michalais ar Juliušais, virto Žozefais (Joseph), Mišeliais (Michel) ir Žiuliais (Jules).

Pastarasis atvejis, beje, parodo ir tai, kad asmenvardžio rašytinė forma turi būti kažkaip įforminta ir atitinkamo asmens gimtąja kalba, antraip trečiojoje kalboje jis gali neatpažįstamai išsikraipyti. Kitaip tariant, jei norime išvengti nesusipratimų, asmenvardžius dokumentuose (ir kitur) turime rašyti dviem kalbomis – asmens gimtąja (ar jo pasirinktąja), kad egzistuoūtų tam tikras asmenvardžio etalonas, ir ta, kuria numatoma tuos įrašus skaityti.

Kadangi dokumentai išduodami santykiams su valstybinės institucijomis, taigi ir pagrindinis asmenvardžio įrašas turi būti valstybine kalba – t. y. ta, kurią supranta valstybinių institucijų darbuotojai, ir kurios supratimo iš jų reikalaujama oficialia tvarka. Tuo tarpu originali asmenvardžio forma asmens gimtąja kalba gali būti nurodoma kaip papildoma informacija atskirame puslapyje.

Būtent tokia filosofija nusprendė vadovautis dauguma mūsų Seimo narių, priimdami svarstyti įstatymo projektą, pagal kurį nelietuviški asmenvardžiai galėtų būti įrašomi į pasą, naudojant asmens gimtosios kalbos rašmenų sistemą, kaip papildomas įrašas. Tik lenkams šis variantas vėl netinka – skundžiamasi, kad toks papildomas įrašas nebus pripažįstamas trečiojoje šalyje.

Vis dėlto tai jau ne Lietuvos, o tarptautinės biurokratijos problema, kurią bent jau Europos Sąjungos mastu būtų nesunku išspręsti, jeigu Lenkija su Lietuva ir Latvija (kuri jau yra patvirtinusi tokią svetimvardžių rašybos sistemą) imtųsi inicijuoti tarptautines taisykles, nurodančias, kad tais atvejais, kai asmens tautybė nesutampa su pilietybe, jo vardas ir pavardė turėtų būti rašomi, orientuojantis į papildomame pasą įrašę nurodytą formą gimtąją kalbą. Mažų mažiausiai, tokį principą būtų galima įtvirtinti dvišaliu susitarimu.

Svarbiausia, kad papildomas įrašas yra vienintelis būdas užtikrinti, kad originalios vardo ir pavardės formos įrašymo į dokumentus teisė būtų vienodai prieinama visų Lietuvoje gyvenančių tautinių mažumų atstovams – įskaitant tuos, kurių gimtosios kalbos rašyba yra grindžiama nelotyniško pagrindo rašmenimis. Išties keista, kad dėl savo pavardžių rašybos besisielojantys lenkai nė nepagalvoja, kad panašių reikmių bei norų gali turėti ir rusai, baltarusiai, žydai ar totoriai, nė nekalbat apie kinus ar arabus, kurių Lietuvoje taip pat yra, nors ir nedaug.

Ir Lietuvos Konstitucija, ir tarptautinės žmogaus teisių normos griežčiausiai draudžia diskriminaciją etniniu pagrindu, taigi diskriminacija raidyno (ar rašmenų sistemos) pagrindu taip pat negalima. Suteikdama privilegiją lietuviškuose pasuose rašyti originalias vardu formas atstovams tų tautų, kurios raštui naudoja lotyniško pagrindo abėcėlę, Lietuva šiurkščiausiu būdu pažeistų visas tarptautines žmogaus teisių konvencijas, ir tuomet būtų tik laiko klausimas, kada koks nors rusas, graikas ar arabas pateiks ieškinį Europos žmogaus teisių teismui (beje, būdamas visiškai teisus). Siekiant išvengti tokios kolizijos, negalima pataikauti vien savo tautinės bendruomenės interesų tepaisančių ir be jų nieko nematančių Lenkų rinkiminės akcijos atstovų bei juos remiančių Lenkijos politikų reikalavimams įteisinti lietuviškuose pasuose lenkišką pavardžių rašybą. Tikiu, kad Lietuvos Seimo nariai sugebės jiems priešintis ir toliau.

Voruta® Visos prekių ženklų teisės saugomos	Prenumeratos indeksai 0135, 0136	Redakcinė kolegija: Dr. Arūnas Bubnys, habil. dr. Kazimieras Garšva, Vytautas Gocentas, archit. Dainora Juchnevičiūtė-Vaivadienė, dr. Viktoras Jencius, dr. Napoleonas Kitkauskas, Romualdas Ozolas, Gediminas Paviržis, akad. prof. habil. dr. Antanas Tyla, dr. Aldona Vasiliauskienė, akad. prof. habil. dr. Zigmantas Zinkevičius, Juozas Vercinkevičius (vyriausiasis redaktorius).	Ieva Jankutė, Lietuva Tadas Stomma, JAV Marija Remienė, JAV Bronius Saplys, Kanada	
	© Voruta 2011. Visa medžiaga (rašiniai), pateikta laikraštyje „Voruta“, yra VŠĮ „Vorutos“ fondas (įmonės kodas 181392738) nuosavybė. Laikraštį ar jo straipsnius kopijuoti ir platinti be raštiško sutikimo draudžiama.	© Voruta, 2011. Leidžiamas nuo 1989 m. spalio 24 d. Dvidešimt antrieji leidimo metai. Rengėjas (leidėjas) – VŠĮ „Vorutos“ fondas, įmonės kodas 181392738. Direktorė Aušra Virvičienė. Adresas: Naujoji g. 16, Trakai. Laikraštis išeina du kartus per mėnesį (šeštadieniais). Apimtis – 4 sp. l. Redakcijos adresas: Naujoji g. 16, Trakai, tel./ faks.: (8 528) 5 53 31; (8 528) 5 12 66, „Tele2“ mob. (8 605) 11117. Vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius. Spausdino Media Regionale Sp. z.o.o. (RAB) (Lenkija). Tiražas 1200 egz.	Laiškams: „Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel. faksas: (8 528) 5 53 31; (8 528) 5 12 66. El. paštas: vorutosfondas@voruta.lt , voruta@voruta.lt . Interneto svetainės: www.voruta.lt , www.mazoji-lietuva.lt	Redakcija: Jurgita Brasiūnaitė (redaktorė), Jonas Česnavičius (fotografija), Vytautas Česnulis (bažnyčios istorija), Viktoras Latvėnas (maketotojas), Daiva Sedlikovska (buhalterė), Viktorija Vaškytė (Klaipėda), Aušra Virvičienė, Birutė Žemaitaitė, Juozas Vercinkevičius (vyr. redaktorius)